

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

10

КРАСАВІКА
1992 г.
№ 15 (3633)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЁСЦЬ, АКАЗВАЕЦЦА, І БЕЛАРУСІТ

Радзім ГАРЭЦКІ: «Чым большае багацце нетраў краіны, чым рацыянальней яно выкарыстоўваецца, тым больш магчымасцей мець сапраўдную незалежнасць...»

СТАРОНКА 5

ПІСЬМЕННІК І МОВА

Масей СЯДНЕЎ: «Я вельмі строга стаўлюся да сябе ў сэнсе стылістычным. Лічу, што паэт павінен быць творцам сваёй мовы, інакш ён не паэт. Бачу сваю задачу найперш у тым, каб узбагачаць, развіваць беларускую мову. Імкнуся зрабіць сваю мову эстэтычнай, апрацаванай, нават арыстакратычнай».

СТАРОНКІ 6—7

ЭГАІЗМ

Эсэ Валянціна АКУДОВІЧА.

СТАРОНКА 9

ВЫГНАННІКІ СЯРЭБРАНАГА ВЕКУ

Вершы Зінаіды Гіпіус, Уладзіміра Набокава, Мікалая Гумілёва, Дзмітрыя Меражкоўскага, Уладзіслава Хадасевіча ў перакладах Сяргея ГРАХОЎСКАГА.

СТАРОНКА 12

ПРАВАСЛАЎЕ, КАТАЛІЦЫЗМ, УНІЯ — УСЕ ТРЫ ЦАРКВЫ НА БЕЛАРУСІ ПАВІННЫ БЫЦЬ БЕЛАРУСКІМІ

Водгукі на артыкул протаіерэя Сергія Гардуна «Якая царква была нацыянальнай».

СТАРОНКІ 14—15

ЯКУЮ ПІСТОРЫЮ НАМ ВЫВУЧАЦЬ?

Палемічныя нататкі Валянціна ГРЬЦКЕВІЧА.

СТАРОНКА 16

На струнах весніх...

Фота А. МАЦІОША.

Кола Дзён

2
КРАСАВІКА

Мінуў год з пачатку красавіцкіх страйкаў у Мінску і іншых гарадах Беларусі, выкліканых «паўлаўскім» павышэннем цэн. Павелічэнне зарплаты, якога дамагліся тады рабочыя, як вядома, даволі хутка было зведзена на нішто інфляцыяй...

Гадавіне тых падзей, а таксама іх урокам і праблемам рабочага руху быў прысвечаны мітынг на плошчы Незалежнасці (летась яна яшчэ называлася плошчай Леніна). Ён быў арганізаваны Свабодным прафсаюзам Беларусі сумесна з Мінскім стачкамам. Спробы неакамуністаў сарваць мітынг скончыліся няўдачай для іх. На мітынг абмяркоўваліся магчымыя дзеянні незалежных прафсаюзаў ва ўмовах паглыблення эканамічнага і палітычнага крызісу ў рэспубліцы. У ім узялі ўдзел і прадстаўнікі бастуючых шахцёраў Салігорска. Гарнякі (частка іх працягвае галадоўку пратэсту) дамагаюцца ад урада тарыфнага пагаднення на прынцыпова новых пачатках.

Тым часам прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь В. Кебіч правёў перамовы ў Вільні з кіраўніцтвам Літоўскай Рэспублікі. Разам з прэм'ер-міністрам Літвы Г. Вагнорусам В. Кебіч падпісаў Пагадненне аб прынцыпах гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва паміж дзвюма рэспублікамі на 1992 год.

3
КРАСАВІКА

Кіраўнікі ўрадаў краін СНД звярнуліся да сваіх калег у Расіі з афіцыйнай просьбай — устрымацца ад лібералізацыі цэн на нафту, нафтапрадукты і іншыя энерганосьбіты на перыяд пасяўной і ўборачнай кампаніі (да 1 кастрычніка гэтага года). Есць звесткі, што ўрад Расійскай Федэрацыі пайшоў насустрач. Але ці ёсць гарантыі цывілізаваных паводзін з боку газа- і нафтаздабытчыкаў карпарацый і канцэрнаў Расіі — сказаць цяжка.

4
КРАСАВІКА

Парламентарыі Беларусі і Літвы сустрэліся ў Мінску, каб абмеркаваць праблемы беларусаў, што жывуць у суседняй рэспубліцы, і літоўцаў, якія жывуць на Беларусі. Дэлегацыю Літоўскай Рэспублікі ўзначальваў старшыня Дзяржкамісіі па рэгіянальных праблемах Р. Озалас, дэлегацыю Рэспублікі Беларусь — старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета па міжнародных справах П. Садоўскі. У рабоце дэлегацый прымалі ўдзел эксперты па пытаннях гісторыі і культуры.

5
КРАСАВІКА

Важнай культурнай падзеяй стала сустрэча ў Мінску за «круглым сталом» навукоўцаў Беларусі, Польшчы і Вялікабрытаніі. У Доме літаратара адбылася рабочая дыскусія ў рамках міжнароднай навуковай канферэнцыі на тэму «Беларусь і Вялікае княства Літоўскае».

6
КРАСАВІКА

У «блізкае замежжа» (як цяпер прынята гаварыць) накіраваўся міністр замежных спраў Беларусі П. Краўчанка. Ён пабываў у сталіцах Эстоніі і Латвіі. А ў Мінск прыбыў старшыня Міжнароднага алімпійскага камітэта Х.-А. Самаранч, які сустрэўся, у прыватнасці, са старшынёй НАК Беларусі У. Рыжанковым. Як вядома, Беларусь на алімпіядзе ў Барселоне ў апошні раз выступіць у складзе «аб'яднанай каманды СНД». Пасля чаго беларускаму спорту абыякава з'явіцца вуліца ў міжнародны алімпійскі рух. Магчыма, праблемы спорту не самыя важныя сёння. Але нельга забывацца і пра міжнародны прэстыж маладой дзяржавы. (Цікава, між іншым, — што за гімн будзе гучаць у Барселоне ў выпадку перамогі ў нейкім відзе спартоўцаў пасланца Рэспублікі Беларусь?)

7
КРАСАВІКА

Аднавіла работу чарговая сесія Вярхоўнага Савета Беларусі. На ёй была заслухана справаздача Прэзідэнта ВС за апошні год. Такім чынам, дэпутаты дамагліся ад Старшыні Вярхоўнага Савета С. Шушкевіча таго ж, чаго і кансерватыўная апазіцыя на расійскім з'ездзе народных дэпутатаў ад Ельцына. У Шушкевіча, зразумела, няма тых паўнамоцтваў, што ў расійскага прэзідэнта. Але метады — узваліць усю віну на асобу галоўнага кіраўніка за складаную сітуацыю, аказваецца, можа быць універсальным. Дэпутат Д. Булахаў, абвінавачваючы С. Шушкевіча ў аўтарытарным стылі кіравання, падаў у знак пратэсту ў адстаўку з паста старшыні Камісіі па заканадаўстве.

8
КРАСАВІКА

У Мінску пачаўся трэці міжнародны кірмаш «Вясна-92» — першы з часоў заснавання СНД. У ім прымае ўдзел больш як тысяча гаасцей — з краін Садружнасці, Балтыі, а таксама Бельгіі, Германіі, Іспаніі, Швейцарыі, Польшчы, Індыі і Кітая. Аднак пакупнікоў сярод удзельнікаў кірмашу — у 10 разоў менш за прадаўцоў. Вельмі ж «кусаюцца» цэны на тавары. А гэта, галоўным чынам, лес, папера, метал, будматэрыялы, запчасткі.

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч прыбыў з афіцыйным візітам у Францыю.

Спадчынніца ВКЛ

Чым ёсць Беларусь у свеце? Краінай, аднавіўшай сваю дзяржаўную незалежнасць пасля сямідзесяці гадоў існавання ў апошнія з імперыяй, ці штучным утварэннем, вынікам здзяйснення ленынскай палітыкі самавызначэння нацый? Хто мы — «тутэйшыя» без мінулага і без будучыні ці народ, які на працягу стагоддзяў быў роўным сярод роўных у створанай ім дзяржаве?

Першыя крокі на шляху да пазбаўлення ад комплексу ніжэйшасці беларускія навукоўцы ўжо зрабілі. Кнігі і публікацыі Анатоля Цітова, Анатоля Трусава, Міколы Ермаловіча, Адама Мальдзіса, Юрыя Турона, Язэпа Юхо ды іншых даследчыкаў гісторыі нашай краіны сталі падзеямі ў нацыянальным і культурным жыцці Беларусі. Сёння надыйшоў час падсумавання зробленага.

6-7 красавіка ў мінскім Доме літаратара працаваў «круг-

лы стол» з удзелам беларускіх ды замежных навукоўцаў, на якім абмяркоўвалася адзінае пытанне: роля Беларусі ў Вялікім княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім — дзяржаве, якая дала пачатак сённяшнім Беларусі і Літве.

На першы дзень працы «круглага стала» прадстаўнікі органаў друку не дапусціліся, бо, паводле меркавання арганізатараў сустрэчы, навуковая нарада — не шоу, спрэчкі вучоных аб мінулым непасрэдна датычаць сённяшняга дня і таму не мела сэнсу заўчаснае публікаванне часам спрэчных поглядаў.

Нягледзячы на розніцу ў поглядах навукоўцаў з Беларусі, Англіі, Італіі ды Польшчы, згода паміж імі была дасягнута. Аб гэтым маглі пачуць прысутныя на прэс-канферэнцыі з удзелам арганізатараў сустрэчы і прадстаўнікоў навуковых устаноў розных краін, якія бралі ў ёй удзел. Якіх бы по-

глядзяў ні прытрымліваліся гісторыкі, усе яны былі адзінымі ў наступным: утварэнне ў XIV стагоддзі Вялікае княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае было спольнай беларуска-літоўскай дзяржавай, нашчадкамі якой ёсць сённяшня Беларусь.

Здавалася б, ці варта надаваць такую ўвагу сустрэчы некалькіх дзесяткаў навукоўцаў, што абмяркоўвалі зусім не сенсацыйныя пытанні? Безумоўна, варта. Сёння мы павінны сказаць і сабе, і ўсяму свету: Беларусь набыла сваю дзяржаўнасць не праз абвясчэнне БНР у 1918 і БССР у 1919 годзе, а за сотні год да таго. Дэкларацыя аб незалежнасці Рэспублікі — не частка «параду суверэнітэтаў», а вяртанне краіны ў Еўропу. Прыйдзе час, калі даследчыкамі ўсіх краін будзе напісана новая гісторыя Усходняе Еўропы. І сваё месца ў гэтай гісторыі зойме наш народ. У. ПІАНАДА.

ЦІ ДАЛЁКА ДА РЭФЕРЭНДУМУ?

Завяршаецца збор подпісаў у падтрымку рэферэндуму адносна будучыні Вярхоўнага Савета Беларусі. Але і наўнясць неабходных 350 тысяч подпісаў не будзе азначаць для ініцыятыўнай групы БНФ па правядзенні рэферэндуму знікнення праблем і перашкод. У гэтым можна было яшчэ раз пераканацца на прэс-канферэнцыі ў сераду ў Цэнтральнай выбарчай камісіі. Яе правёў цяперашні старшыня ЦВК А. Абрамовіч. А павадам для яе стаў нядаўні артыкул у «Народнай газеце» У. Анцулевіча і З. Пазняка, у якім разна крытыкавалася пазіцыя камісіі і яе старшыні. ЦВК, па словах А. Абрамовіча, не мае намеру ўмешвацца ў палітычнае процістаянне. Яе задача — накіраваць працэс арганізацыі рэферэндуму ў рэ-

чышча закона. Выступленне старшыні па форме нагадвала леныцкую па юрыспрудэнцыі. А. Абрамовіч крытыкаваў, у прыватнасці, закон аб рэферэндуме як недасканалы, але разам з тым настойваў на неабходнасці яго імянаваць. Была выказана вядома ўжо ўстаноўка адносна таго, што факсімільны подпіс старшыні ініцыятыўнай групы ў падпісным лісце не можа замяняць ўласнарачы подпіс. Адсюль могуць узнікнуць сур'ёзныя праблемы пры падвадзенні і правярцы вынікаў апытання... Між тым, як стала вядома, у панядзелак, дакладна ў тэрмін, вызначаны законам, ініцыятыўная група БНФ гатова прадаставіць камісіі падпісныя лісты. Пачынаем?.. В. Т.

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ ІЗРАІЛЬСКАГА ЦЭНТРА

У Мінску, па вуліцы Кісялёва, 20, у апошнюю сакавіцкую нядзелю пад эгідай Ізраільскага фонду культуры і асветы ў дыяспары быў адкрыты культурна-інфармацыйны цэнтр. Ён асноваваны пры ўдзеле фондаў «Рыч» і «Азрыэль». У цэнтры наведвальнікі могуць атрымаць свежую інфармацыю з газет і часопісаў, якія выдаюцца ў Ізраілі, паглядзець відэамагнатарыялы, атрыманыя з гэтай краіны. У перспектыве Ізраільскі культурна-інфармацыйны цэнтр будзе наладжваць раз-

настайныя мерапрыемствы, семінары і г. д.

На адкрыцці Цэнтра выступілі міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь П. Краўчанка, міністр культуры Рэспублікі Беларусь Я. Вайтовіч, намеснік мэра горада Мінска А. Сасноўскі, афіцыйны прадстаўнікі Ізраіля. На вечары прысутнічалі таксама старшыня Беларускага таварыства па культурных сувязях з замежнымі краінамі А. Ваніцін, прадстаўнікі мінскай грамадскасці.

Міністр культуры Рэспублікі Беларусь П. Краўчанка, Я. Вайтовіч і раённы Фота В. ПІЦІЗІНА.

НАРЭШЦЕ...

Нарэшце надрукавана першая паштова марка Рэспублікі Беларусь. На ёй выява гістарычнай рэліквіі беларускага народа — крыжа святой Ефрасінні Полацкай. Надпіс «Беларусь» зроблены кірыліцай і лацінкай. Згодна існуючай у свеце традыцыі першыя маркі суверэнных дзяржаў маюць выявы дзяржаўнага герба ці дзяржаўнага сцяга. Менавіта такімі былі першыя выпускі ўласных паштовых мініячур Летувы, Латвіі, Эстоніі, Малдовы. Мы ж чамусьці вырашылі быць арыгінальнымі і аддаць прыярытэт рэлігійнаму сімвалу. Праўда, па іншай версіі запланаваныя маркі з Пагоняй і бел-чырвона-белым сцягам яшчэ на эскізнай стадыі былі забранкаваны спецыялістамі макоўскага Дзяржзнака, дзе яны павінны былі друкавацца. Такім чынам марка, якая планавалася трэцяй, стала першай.

Першая марка суверэннай Беларусі вокамгненна ператварылася ў філатэлічную раднасць. Па крайняй меры, у Менску не ўжо не куліш...

В. БОГУШ.

Віншуем!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь за высокія дасягненні ў справе нацыянальнага адроджэння, прапагандзе культурнай спадчыны беларускага народа медалём Францыска Скарыны ўзнагароджаны Генадзь КАХАНОЎСКИ, Аляксей МАРАЧКІН, Іван ЧЫГРЫНАЎ, Уладзімір ЮРЭВІЧ.

КРЫЗІС УСТАНОЎ КУЛЬТУРЫ

«Абмеркаваўшы існуючае становішча культурна-асветных устаноў, нарада канстатуе, што большасць гэтых устаноў сёння знаходзіцца ў становішчы глыбокага крызісу, перш за ўсё з-за недахопу сродкаў для выканання сваіх непасрэдных функцый, заганняй палітыкі падаткаабкладання. Крызіс з'яўляецца прамым вынікам невыканання Закона «Аб культуры ў Рэспубліцы Беларусь», асабліва ў частцы фінансавання і матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння устаноў культуры і прафсаюзных органаў рэспублікі...»

Так пачынаецца рэзалюцыя, прынятая на рэспубліканскай нарадзе работнікаў культасветустаноў, прафсаюзнага актыву і кіраўнікоў прадпрыемстваў, якія маюць ведамасныя ўстановы культуры, што адбылася ў штаб-кватэры Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі.

Сапраўды, факты і лічбы, якія гучалі ў выступленнях многіх прамоўцаў, сведчылі пра заняпад культурна-асветнай сістэмы ў рэспубліцы. Загадчык аддзела Федэрацыі прафсаюзаў А. Суша прывёў, у прыватнасці, такія дадзеныя: за мінулы год спынілі сваё існаванне 45

клубаў і 101 бібліятэка, якія ўтрымліваліся за кошт сродкаў прафсаюзаў ці знаходзіліся на балансе прадпрыемстваў і арганізацый.

Дырэктар Палаца культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавода М. Капшай, прынамсі, адзначыў, што многія асяродкі культуры вымушаны сёння станавіцца на шлях камерцыялізацыі сваёй дзейнасці, тым самым пазбавляючы культурных каштоўнасцей і духоўных здабыткаў матэрыяльна малазабяспечаных пласты насельніцтва, у тым ліку пенсіянераў і шматдзетных сем'яў. Разам з гэтым, узмяццяецца сацыяльная безабароннасць культасветработнікаў, якія з'яўляюцца сёння адной з самых нізкааплачваемых катэгорый працаўнікоў.

У нарадзе прынялі ўдзел і выступілі намеснік старшыні ўрада рэспублікі М. Дзямчук, міністр культуры Я. Вайтовіч, народны дэпутат Беларусі, старшыня пастаяннай Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета рэспублікі Н. Гілевіч.

НАШ КАР.

ХРАМ ПАМЯЦІ

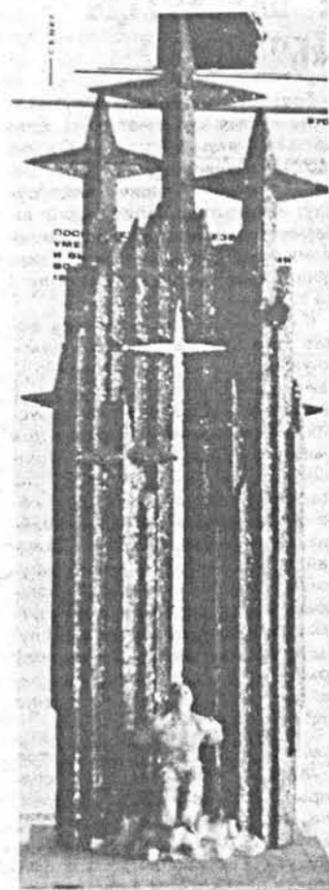
Заканчваецца чарговы тур конкурс на помнік ахвярам генацыду ў Курапатах. У праектах, што зараз экспануюцца ў мінскім Палацы мастацтваў, своеасабліва адлюстравалася змена сацыяльна-палітычнай сітуацыі на Беларусі. Нагадаю, што напачатку трагедыя Курапатаў увогуле ставілася пад сумненне камуністычнымі ўладамі Беларусі. Потым, калі стала зразумела, што гэтае месца ў сьвядомасці грамадства ўжо стане святым, урад быў вымушаны абвясціць конкурс на помнік...

У першых праектах мастакі і архітэктары, ідучы ад выяўленчых стэрэатыпаў савецкага манументальнага мастацтва,

скарыстоўвалі савецкую сімволіку, у прыватнасці — пяцікутныя зоркі. Што само па сабе было даволі абсурдна, бо ў Курапатах ляжаць не пакутнікі за сацыялізм, а якраз ахвяры сталінскага сацыялізму. Не менш абсурднымі былі і спробы аб'яднаць у шэрагу праектаў бальшавіцкую і рэлігійную сімволіку — зорку і крыж.

На сённяшні момант усё гэта ў мінулым. Няма болей савецкага герба і чырвонага сцяга і адбыўся рэзкі паварот да чыста рэлігійных вобразаў. Але аўтары чамусьці забываюць ці ігнаруюць тую акалічнасць, што ў Курапатах ляжаць прадстаўнікі некалькіх канфесій — праваслаўныя, католікі, уніяты, магчыма — пратэстанты (ёсць падставы лічыць, што пад Мінскам расстрэльвалі не толькі мясцовых, але жыхароў далучанай да СССР Балтыі), беларускія татары — мусульмане, іудзеі. Між тым прапануюць паставіць на месцы пакутніцтва то капліцу каталіцкага тыпу, то характэрныя для сімволікі каталіцызму «тры крыжы», то праваслаўны храм з надпісам над уваходам на рускай мове «Вечная памяць жывым жывым».

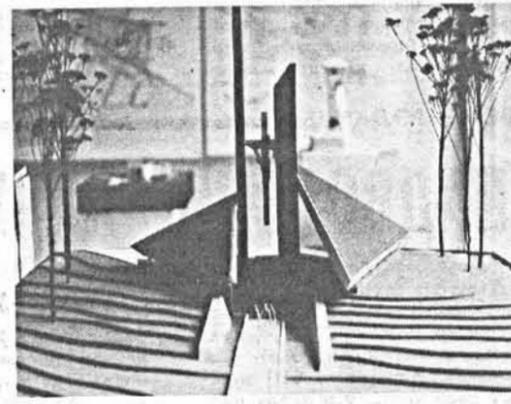
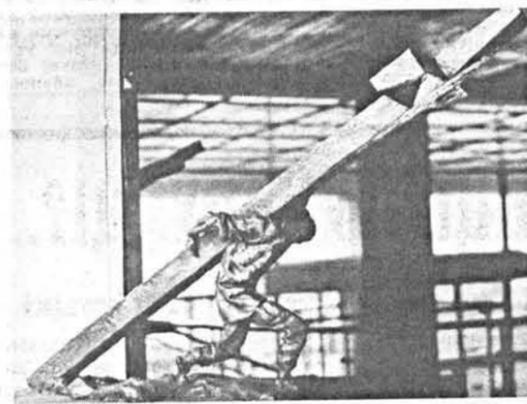
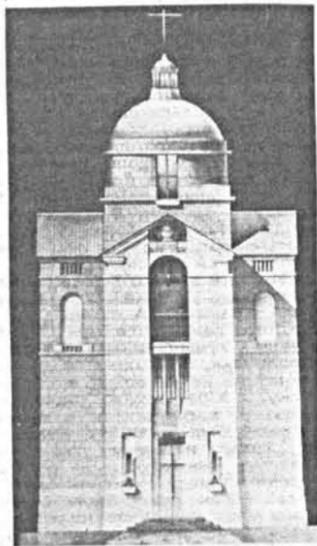
Я схіляюся да думкі, што сапраўды ў Курапатах павінен паўстаць храм. Але гэта павінен быць не касцёл і не царква, не мячэць і не синагога. І разам з тым храм павінен мець рысы ўсіх названых сьвятынь. Я не ведаю, ці ёсць у гісторыі мастацтва падобныя пабудовы. Магчыма, што і няма. Значыць, нам давядзецца быць першымі, хто збудуе Храм памяці, які

аб'ядноўвае людзей розных канфесій. Хай агульная памяць аб трагічным мінулым злучыць нас для светлай будучыні нашай Бацькаўшчыны — Беларусі.

П. ВАСІЛЕЎСКИ.

На здымках У. ПАНАДЫ — конкурсныя праекты.

МАЛІТВАЙ ЗА НАШ НАРОД...

Працягваецца святкаванне Дня Волі ў розных кутках Беларусі. 74-я ўгодкі Беларускай Народнай Рэспублікі ўрачыста адзначаны на Стаўбцоўшчыне і Валожыншчыне. Вялікую вечарыну ў Стаўбцоўскім гарадскім Доме культуры арганізавала мясцовая філія БСДГ. Присутнілі хвілінай маўчання ўшанавалі памяць патрыётаў, якія аддалі жыццё за незалежнасць Беларусі. Пра цяжкі шлях роднага краю да волі зрабіў змястоўны даклад старшыня Стаўбцоўскай філіі Грамады Генадзь

Пяткевіч. Шматлікая моладзь і шмат хто з дарослых, мабыць, упершыню прычыніліся да ідэалогіі нашай дзяржаўнасці, даведліся пра стваральнікаў БНР. Прадстаўнікі выкананамы цэнтральнай рады БСДГ павіннавалі са святкам прысутных у зале ветэранаў нацыянальна-вызваленчага беларускага руху, былых вязняў польскіх турмаў і савецкіх ГУЛАГаў. У заключэнне вечарыны глядачоў віталі сваімі песнямі ўдзельнікі агітлектыву Дзераўнянскага сярэд-

няй школы Стаўбцоўскага раёна. Малітвай за беларускі народ пачалася вечарына ў Валожынскім раённым Доме культуры. Пасля дакладаў аб гісторыі ўтварэння БНР адбыўся вялікі канцэрт навучанцаў школ горада Валожына, якія праспявалі беларускія народныя, патрыятычныя, рэлігійныя песні. Вечарына была арганізавана актывістамі ТБМ, БСДГ і настаўнікамі горада.

Клім ШКАНДАР.

«Свет пасля Чарнобыля»

Міжнародны кангрэс пад такой назвай мае адбыцца ў Мінску з 13 па 17 красавіка. У яго рабоце мяркуюць прыняць удзел прадстаўнікі 300 неўрадавых арганізацый і грамадзянскіх ініцыятываў Еўропы, Амерыкі, Азіі і Аўстраліі. У арганізацыйны камітэт кангрэса ўвайшлі народныя дэпутаты Беларусі — старшыня Беларускага дабрачыннага фонду «Дзеці Чарнобыля» Г. Грушавы, акадэмік Я. Канапля, іераманях Віталій (Радамысльскі), член парламенцкай камісіі па Чарнобылю, урач Л. Зверваў, а таксама начальнік камітэта «Дапамога дзецям Чарнобыля» Х. Ешыкава (Японія), І. Сурвіла (на-

надскі Фонд дапамогі дзецям Чарнобыля), Р. Бёль (Фонд імя Г. Бёля, ФРГ)...

Згоду на ўдзел у міжнародным форуме далі У. Яварыўскі, Ю. Шчарбак (Украіна), патрыяршы экзарх Беларусі, мітрапаліт Філарэт, старшыня сойма БНФ «Адраджэнне» З. Пазняк і іншыя.

Акрамя таго, на кангрэс запрошаны прадстаўнікі ўрадавых і афіцыйных міжнародных арганізацый, якія нясуць або павінны несьці адказнасць за вынікі чарнобыльскай катастрофы — такіх, як Дзяржаўна-чарнобыль, Міністэрства аховы здароўя, МАГАТЭ (Вена).

ІНЖЫНЕРНАЯ ФІРМА

«ЗАЛАТЫ КЛЮЧ»

прапануе камплект драйвераў «ЛІТАРА»

для праграмнай беларусіфікацыі IBMсумяшчальных камп'ютэраў і матрычных прынціраў.

«Літара» дазволіць вашаму камп'ютэру разумець сімвалы як рускай, так і беларускай моў, зробіць магчымай раздрукоўку на прынцітары тэкстаў і дакументацыі на рускай і беларускай мовах.

Заяўкі накіроўваць на адрас: 220101 Мінск п/с 393 І. ф. «Залаты ключ». Тэлефон: 48-73-74.

ІНТЭР'Ю У НУМАР

Час прыбіраць завалы

Сёлета ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць «Анталогія малдаўскай паэзіі». Адзін з яе аўтараў, Юрые Калеснік, наш сённяшні госць. Але мы з ім будзем гаварыць усё ж не пра літаратуру. Прэса і экран штодня прыносяць нам супярэчлівыя звесткі пра разрастанне ўнутранага канфлікту ў незалежнай Малдове. Што там адбываецца, з-за чаго сыр-бор, дзе выток гэтых недарэчных разладаў? Пад напорам такіх пытанняў паэтычная муза ветліва саступіла месца ў нашай гутарцы сваёй больш суровай гістарычнай сяброўцы.

— Юрые, мы бачым, што незалежная Малдова выразна снірвала свае памнінкі ў бок Бухарэста. Многія заяўляюць пра аб'яднанне Малдовы з Румыніяй як пра фант бліжэйшых месяцаў. І гэта наўрад ці ацэньваецца адназначна ўсімі слаямі насельніцтва вашай рэспублікі.

— Хачу адразу ж сказаць, што інфармацыя пра падзеі ў Малдове, якая ідзе па першым канале з Астанкіна, ды і ў многіх газетах, — далёкая ад сапраўднасці, калі не азначаць гэта больш катэгарычна.

Частка інтэлігенцыі, Народны

фронт лічаць, што ўсе намаганні павінны быць прыкладзены да ліквідацыі межы паміж Румыніяй і Малдовай. Гэты пункт погляду мае шмат прыхільнікаў і ў самой Румыніі, хача там жыве вялікая па колькасці частка нашай інтэлігенцыі, якая эвакуіравалася ад жаху перад наступам савецкіх войск у саракавым і сорак чацвёртым гадах. Калі ўлічваць гістарычны вопыт, то самы кароткі шлях уз'яднання дзвюх частак былой Румыніі — гэта шлях, па

якім трэба ісці маленькімі крокамі, паступова прыбіраючы на ім усё дыпламатычныя перашкоды, штучна створаныя савецкімі агітатарамі.

— Значыць, эмацыянальны лозунг прыднястроўцаў «Не хочам есці малдаўскую мамалыгу з румынскіх рук» — гэта не выдаткі кухонных палітыкаў з акружэння нацыянальнага героя горада Ціраспаля таварыша Смірнова?

— Прыднястроўце — па-румынску Трансільстрыя — гэта тэма палітычных спекуляцый. Каб зразумець, што там робіцца сёння, трэба коротка нагадаць, як яна ўтварылася на карце ў 1918 годзе. Румынія, заціснутая з аднаго боку нямецкімі войскамі, а з другога — грамадзянскай вайной у Савецкай рэспубліцы, не магла, канешне, адстаяць усё тэрыторыі, якія ёй гістарычна належалі. Крамлёўскія стратэгі тады цудоўна разумелі, што любы адхоплены кавалек румынскай зямлі можа стаць стартвай плячоўкай для акупацыі

ўсёй Румыніі, якая была прывабнай як рычаг кантролю над Балканамі. Таму Саветы і стварылі аўтаномную Трансільстрыю, уявіў ёй лацінскі шрыфт (якога так баіцца сёння прыднястроўскія лідэры) і з яе дапамогай імкнуліся наблізіць свае мэры пра сусветны камунізм. Аўтаномная румынская рэспубліка на савецкай тэрыторыі выкарыстоўвалася як агітплатка для Бесарабіі, жыхароў якой спрабавалі пераканаць, што тут створаны камуністычны рай. Я чытаў газеты таго часу, у іх пра рай пісалі на поўным сур'ёзе. Мне думаецца, што сёння той жа рэжысёр ставіць у Трансільстрыі той жа спектакль.

Поўдзень і поўнач былой Бесарабіі Саветы аддалі ў саракавым годзе Украіне. Сёння наша задача — дапамагчы жыхарам гэтых тэрыторый выжыць духоўна. І я спадзяюся, што ўкраінскі ўрад нам у гэтым дапаможа.

— Снажыце, налі ласка, а ці

не вызначаецца імкненне Малдовы да Румыніі жаданнем хутчэй увайсці ў Еўропу?

— Напэўна, такія эмацыянальныя матывы ёсць, але гэта натуральна для нас, як і для іншых народаў былой савецкай імперыі. Тут важна ўсведамляць, што Еўропу нічым не здзівіш, і далучыцца да яе можна толькі высокім інтэлектуальным узроўнем, а таму разумная палітыка немагчыма без удзелу інтэлігенцыі.

— Вы часта бываеце ў Бухарэсце, ці адчуваеце вы сябе там гэтак жа звычайна, як і дома ў Нішыніе?

— Гэтае пачуццё мне знаёмае, але ўсё ж я не магу сказаць, што я ўжо прадстаўнік 22-мільённага румынскага народа. Шмат чаго з яго багатай культуры яшчэ не спасцігнута намі і не асэнсавана. Палітыкі разгарадзілі нас, а прыбіраць завалы з агульнай дарогі трэба сёння інтэлігенцыі...

З Юрые КАЛЕСНІКАМ гутарыла Валянціна АКСАК.

І ВАЙСКОЎЦЫ «БЯРУЦЬ»?..

Тое, што наша армія сутыкаецца сёння са шматлікімі праблемамі, ведае кожны. Сярод тых праблем — неўладкаванасць тысяч і тысяч вайскоўцаў, якія пры цяперашняй лібералізацыі цэн атрымліваюць нізкую зароботную плату, пакутуючы з-за адсутнасці жылля і да т. п.

Менш наша грамадства ведае пра марнотраўства дзяржаўных сродкаў, нешчаснасьць, карупцыю, якія працвітаюць у вайсковым асяроддзі. Маскоўская прэса неаднойчы пісала пра шыкоўныя дачы, кожная коштам у сотні тысяч рублёў (па старых цэнах), якія прыдбаў себе за дзяржаўны кошт вышэйшы генералітэт былой Савецкай Арміі. А што, акрамя абурэння, магло выклікаць існаванне так званай «райскай групы», што складалася з адслужыўшых маршалаў і генералаў арміі, якім былі захаваны ранейшыя грашовыя забеспячэнні і прывілеі?

Могуць сказаць: дык жа тое ў Маскве... Памыляецеся, спадары. Хай і не ў такіх памерах, але ёсць немала ахвотнікаў узяць тое, што дрэнна ляжыць, і сярод вайскоўцаў, якія служылі на тэрыторыі Беларусі.

Надаўна мне ў рукі трапіў цікавы дакумент, пад назвай: «Даведка выданы і кошту мэблі, якая знаходзіцца ў асабістым карыстанні афіцэраў, генералаў штаба, упраўленняў і вайсковых часцей Беларускай ваеннай акругі».

Вось толькі некалькі вытрымак з гэтай «даведкі». «Рэалізавана мэбля ў 1991 годзе з дазволу начальніка штаба акругі: Генерал-палкоўніку А. Калінічэнка — дыван-ложак, стол двухтумбавы, крэсла мяккае,

крэсла мяккія чатыры, столік пад радыёпрыёмнік, шафа для адзення, люстра пяціражковая «Віца», люстра трохражковая... Усяго на суму 848 рублёў 50 капеек. Генерал-лейтэнанту В. Рушчанкову — 2 лустэртрумо, буфет кухонны, 2 мяккія крэсла, 4 ложка драўляныя, 4 тумбачкі, 2 шафы для адзення, 9 крэслаў, канапе, халадзільнік «ЗіЛ», 2 газавыя балоны коштам 437 руб. 72 к. Генерал-маёру В. Казачэнку — спальны гарнітур «Чарадзейка», часопісны столік з двума мяккімі крэсламі коштам 19 руб. 29 кап...»

Спіс гэты можна цытаваць доўга. Не трэба быць вельмі дасведчаным у такіх «матэрыях» чалавекам, каб зразумець, што сапраўдны кошт гэтай мэблі ў шмат разоў вышэйшы. Адсюль вынікае пытанне: хто ў арміі распараджаецца матэрыяльнымі каштоўнасцямі, каму перападае больш ад дэброт, за якія плацім мы, радовыя падаткаплацельшчыкі?

А. КАРЛЮКЕВІЧ,
падаткаплацельшчык.

ВУЧИМСЯ У СВАІХ АБРАНІКАЎ

Мы, жыхары г. Полацка, Ф. Лайко і І. Гольбрайх, вось ужо трэці год вылісаем і чытаем «ЛіМ». Нам газета падабаецца.

Крыху аб сабе: мы абодва перадпенсійнага ўзросту, аднаццаць у нас сярэдне-тэхнічная, адзін з нас — украінец, другі — лўрэй, працуем на заводзе. Амаль усе сьвядомуе жыццё жывём у Беларусі, жылі ў іншых гарадах, а вось ужо чацвёрты год у Полацку. Нікуды не збіраемся адсюль пераязджаць, бо людзі тут працалюбівыя, чэсныя, міралюбівыя і добразычлівыя. За ўсё жыццё ў Беларусі мы не адчулі з іх боку ніякай абразы ў адносінах да нас. Таму Беларусь лічым сваім домам. Нам вельмі прыкра чуць гаворкі пра тое, што беларусы — нацыяналісты, прымушаюць рускамоўнае насельніцтва вывучаць беларускую мову. Мы лічым, што павага да таго наро-

да, на чыёй зямлі ты жывеш, да мовы таго народа, па якім названа рэспубліка, — гэта маральны абавязак любога культурнага чалавека. Мы ведаем рускую мову, сваю нацыянальную мову таксама ведаем, а зараз авалодаем і беларускую. Нас хвалюе ўсё, што тычыцца Беларусі і яе народа. Уважліва сочым за работай сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі. Нас здзіўляе тое, што асноўная большасць народных дэпутатаў лічаць сябе беларусамі, але ігнаруюць родную мову. Беларуская мова не такая ўжо і цяжкая. Гэта ж не кітайская ці японская.

А яшчэ нас вельмі здзівіла тое, што на апошняй сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі было аб'яўлена аб стварэнні новай фракцыі «Беларусь». Пазнаёмішыся са спісам членаў гэтай групы, які прыводзіцца ў «Народнай газеце» за 21.03.92 г., так і хочацца ўсклікнуць: «Ба, знакомыя ўсе імя!» У гэтую фракцыю ўваходзяць амаль усе былыя партпаратчыкі, так бы мовіць, былыя наменклатуршчыкі, якія складалі раней фракцыю камуністаў. Як жа хутка яны памянлі свае перакананні! Яны ж так заўзяты на першых сесіях абаранялі сваю камуністычную ідэалогію, кляліся ў вернасці камунізму і Леніну, а зараз абцяжваюць ні ў якія партыі не ўваходзіць. Штосць з цяжкасцю верыцца ў гэта. Адночы па радыё выступала член гэтай фракцыі дэпутат З. Пянькова. Як яна заўзята гаварыла аб тым, што нельга школу пазбаўляць ідэалагічнага выхавання, нельга праводзіць дэпалітызацыю і дэпартызацыю школы. А зараз спадарыня Пянькова ўжо памянляе свае перакананні! А народны дэпутат В. Трафіменка? Так шчыра абараняў кампартыю, запэўніваў у сваёй камуністычнай перакананасці, і раптам усё знікла. І такое можа на казаць пра многіх членаў гэтай фракцыі. А самае галоўнае, што вельмі цынчна і крывадушна гучыць назва фракцыі «Беларусь», бо амаль ніхто з членаў яе не гаворыць па-беларуску. Хіба можна такое бацьчы ў парламентах іншых дзяржаў былога СССР? Вядома, не. Толькі народныя дэпутаты Беларусі звяртаюцца да свайго народа на мове суседняй дзяржавы. Дык лепш было б назваць гэту фракцыю не «Беларусь», а «Белая наменклатура» ці «Беларускія нацыянальныя нігілісты». Калі народныя дэпутаты зняважліва адносяцца да беларускай мовы, ігнаруюць яе і ўсё гэта выносіцца на ўсеагульны паказ, то гэта, без сумнення, спараджае абьяна-

васць да мовы і ў людзей, якія гэта бачаць і чуюць.

Ф. ЛАЙКО,
І. ГОЛЬБРАЙХ.

г. Полацк.

І «ДЗЯКУЙ», І «ДЗЯКУЮ»

У ЛіМе за 6 сакавіка прачытаў ліст настаўніка са Случчыны У. Аляшкевіча наконт ўжывання нашага «дзякуй». Здаецца, што спадар Аляшкевіч найбліжэй падышоў да ісціны. Вельмі справядліва ён заўважыў (пра што многія апаненты раней маўчалі ці не ведалі), што рускае «спасибо» — гэта ранейшае «Спаси Бог». Трэба было толькі дадаць, што беларускае «дзякуй» — гэта таксама ранейшае «Дзякуй Богу», у сэнсе — дзякуй Богу, што ён літасцівы да нас, ці каб быў літасцівы. Цікавыя адказы тых, каму дзякуюць: «Дзякуй Богу, а не мне», — гэта калі чалавек набожны, а ў жарту «Дзякуем не аббудзеш» — «дзякуй» выступае як назойнік, што зусім не прычыць зеканам мовы, якая ўвесь час у руху, у развіцці.

Вось чаму, калі адпала галоўная частка падзякі — «Бог, Богу», — людзі гаварылі і гавораць «дзякуй», бо на-ранейшаму трэба разумець, што гаворыцца «дзякуй Богу». Ведаў я аднаго старога настаўніка, які казаў «дзякаваць». І гэта таксама наша традыцыйная форма, толькі безасабовая: «дзякаваць Богу». А форма «дзякую» таксама законная: я дзякую некаму ад сабе, ад сваё асобы, без пасрэдняка.

Таму мне здаецца, што ў нашай мове абедзве формы раўназначныя: «дзякуй» і «дзякую».

Можна паспрачацца наконт формы «вялікі дзякуй» ці «вялікае дзякуй» — што лепш, што больш правільна? Тут «дзякуй» таксама выступае як назойнік, а не толькі як дзеяслоў «дзякую». Можна сказаць «вялікі дзякуй» па аналогіі з рускім

«большое спасибо», але больш па-беларуску гучыць «шчырае дзякуй», «шчыра дзякую» і нават «шчыры дзякуй». Я тут розніцы не бачу, і памылкі таксама.

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ,
г. Мінск.

ВЁСКА ПАКУЛЬ НЕ АДРАКЛАСЯ...

Калі я, напрыклад, прыязджаю ў свой родны горад Жлобін у адпачынак, то, каб не паўднёвае сонца, можна падумаць, што прыехаў у адзін з гарадоў Мурманскай вобласці.

Завітаў у рэдакцыю жлобінскай газеты «Новы дзень», каб пагаварыць і даведацца, чаму ж наша раённа раптам стала двухмоўнай. Больш таго, некаторыя нумары сталі амаль цалкам выходзіць на рускай мове, толькі заглавак даецца на роднай мове.

Але сапраўдны шок я атрымаў у Інстытуце мовазнаўства імя Я. Коласа АН рэспублікі. Зайшоў я да сваёй знаёмай у сэнтар, а там супрацоўніцы «шэбечут» паміж сабой на рускай мове. На маё пытанне і здзіўленне яны шчыра расмяліся...

Возьмем перадачы па радыё і тэлебачанні. Там, як правіла, карэспандэнты бяруць інтэрв'ю на расейскай мове, асабліва гэтым грашчыць Гомельскае тэлебачанне. Увогуле Гомель дае «прыклад», як трэба тарпедаваць закон аб адраджэнні беларускай мовы. І гэта мне, гамельчаніну, вельмі прыкра.

А ці можна чакаць зацікаўнасці ў распрабаванні беларускай мовы ад кіраўніцтва тэхнікумаў і ВНУ? Той жа Гомельскі ўніверсітэт, які, дарчы, носіць імя першага беларускага друкара Ф. Скарыны, дае аб'явы аб паступленні на рускай мове ў беларускамоўнай газеце «Гомельская праўда». Пагадзіцеся, што цікава чытаць аб пр'еме заўп на спецыяльнасці «белорусский язык и литература».

А як адносіцца сам беларускі народ да таго, каб гучала яго мова, каб яе шанавалі? Адно скажу: браты-беларусы падтрымаюць захады ў справе беларусізацыі. У першую чаргу хочацца спадзявацца на школьны настаўнікаў. Бо сярод іх большасць — выходцы з вёсак, а яна пакуль што не адраклася ад сваёй мовы.

Аляксандр ПЯТРУНІКАУ,
г. Манчагорск.
Мурманская вобл.

ПАДВОДЗІЦЬ ПАЧУЦЦЕ ГУМАРУ ЦІ?..

Адказ прафесару А. Саламонаву і іншым аматарам статыстыкі

Доктар тэхнічных навук, прафесар Аляксей Андрэвіч Саламонаў (працуе ў БТІ) знайшоў сваё хобі... у аглядах публікацый нашага штотыднёвіка. Іх час ад часу друкуе часопіс «Політэскаі сабеседнік». Рэдкі выпадак у журналістыцы, калі звычайны чытач пачынае цікаваць нумар за нумарам газеты і рыхтаваць адмысловыя дайджэсты. Вядома, праца такая карпатлівая і проста здзіўляе, як гэта паважанаму прафесару, аўтарытэтнаму і, трэба меркаваць, занятому педагогу хапае часу наглядзець за нашымі старонкамі так пільна. Тым больш, у чарговым лісце ў рэдакцыю А. Саламонаў сам паведамляе, што яму «ёсць чым займацца». У чым тады справа?

Мы вырашылі адказаць аўтару на гэты раз публічна, г. зн. на старонках сваёй газеты, бо яшчэ ўлетку 1991 года шануюны прафесар пачаў з намі менавіта публічны дыялог, калі «ПС» надрукаваў першы агляд «ЛіМа». На пачатку лютага ў рэдакцыю прыйшоў новы рукапіс А. Саламонава, і ўжо ў суправаджальнай запісцы аўтар выказвае перакананасць, што «ён (рукапіс), безумоўна, не будзе надрукаваны», але тым не менш аўтар просіць адказу на допіс, «каб даць яму магчымасць звярнуцца ў іншую газету ці часопіс».

Удзячны аўтару за давер ацаніць ягоны рукапіс першымі. Мы яго пачыталі і прафесійна раім устрымацца прапановаў ТАКІ рукапіс іншым выданням. У вас, шануюны Аляксей Андрэвіч, атрымліваліся неблагія допісы паводле розных палітычных падзей (і іх «ЛіМ» не

раз друкаваў). Але канцэптальная палеміка — рэч зусім іншая. Тут існуе такое паняцце як падтэкст — адмысловае «пачуццё гумару» ў журналістыцы. Калі ў вас такога пачуцця няма — тады можна бяскожна змагацца з ветракамі, што вы робіце на старонках «ПС». Але вашае жаданне выдасць свае практыкаванні за раўнацэнныя ў літаратурным сэнсе рэчы зусім не азначае, што такімі яны ёсць на самай справе.

Возьмем, напрыклад, апошні ваш рукапіс «Беларусамі нараджаюцца ці становяцца?» Пра тое, аб чым вы хацелі сказаць, гутарка пачынаецца толькі на 8-й старонцы тэксту. Уступ (ці, лепей, разважанні на агульны тэмы), такім чынам, займае палову артыкула. З 8-й старонкі вы разглядаеце нашу гутарку з Аляксеем Каўкам («ЛіМ», 10.01.1992). І што самае паказальнае — нават вы самі адчуваеце сваё слабае месца, калі пішаце пра магчымасць успрымання пэўных выказванняў у пераносным сэнсе. Безумоўна, калі мы казалі пра тое, што беларусы — меншасць у сваёй краіне, дык казалі метафарычна, бо пашпартных суайчыннікаў сапраўды адносна большасць, як сведчыць апошні перапіс насельніцтва.

Але наша метафарычнасць выклікана духоўным і моўным станам Беларусі, які інакш, як дэпрэсія, не назавеш. Няўжо вакол вас асабіста, Аляксей Андрэвіч, большасць — беларусы па духоўнасці, па мове? Можна не адказаць — самі ведаем, што гэта не так. І калі вас асабіста задавальняе

той вар'яцкі стан, калі чалавек за родную мову могуць запроста зняважыць у сталіцы ягонае краіны, дык асабіста мяне — і маіх калег — такі стан задаволіць не можа. Беларускае па-ранейшаму ходзіць у апэзіцыі, і гэта не метафара, а рэчаіснасць.

Толькі ў краіне з ТАКОЙ рэчаіснасцю можна рабіць кар'еру на галаслоўным патрыятызме, лічыць рэчаіснасцю не самую рэчаіснасць, а лічбы перапісу насельніцтва. Дарэчы, статыстыка таксама рэч складаная. Вось вы, Аляксей Андрэвіч, прыводзіце ў якасці аргумента колькасць беларусаў у рэспубліцы. Ведама, што іх сапраўды большасць (каля 78 працэнтаў). Але чаму вам, шануюны прафесар, не пацікавіцца было дадатковымі паказчыкамі перапісу 1989 года? Напрыклад — колькі беларусаў валодаюць беларускай мовай? Адказаю: 54,7 працэнта ад агульнай колькасці. Цяпер пералічыце гэта на абсалютную колькасць насельніцтва і што атрымліваецца? Атрымліваецца, што пашпартная большасць — беларусы — у моўных адносінах складаюць меншасць, бо мовай валодае толькі каля 43 працэнтаў насельніцтва рэспублікі. Ёсць жа звесткі і зусім фантастычныя: у Менску беларускай мовай стала карыстаецца 1—1,5% жыхароў. Гэта што — нормальна!

Як бачыце, Аляксей Андрэвіч, наш «духоўны план» (у гутарцы з А. Каўкам) пацвярджаецца і статыстыкай.

Але самае цікавае месца вашых разваг — аб «суровай ісціне біялагічнай прыроды», згодна з якой (па-вашаму) беларусамі, рускімі, палякамі, кі-

тайцамі і г. д. нараджаюцца, а не становяцца. У пацвярджэнне думкі цытуеце штотыднёвік «Союз». Можна, канешне, цытаваць што заўгодна. Але ж у сваёй доктарскай дысертацыі, шануюны Аляксей Андрэвіч, вы, напэўна, рабілі селекцыю крыніц інфармацыі, ці не так? Мусіць, публіцыстыка вымагае такога ж падыходу да крыніц. Таму перш чым цытаваць думку «пра гены», варта было б задумацца, ЯКУЮ канцэпцыю нацыі яна прапануе. Гэтай канцэпцыі знойдзена назва, і гучыць яна непрыемна — расізм.

У гутарцы з А. Каўкам ваш адказчык прапанаваў менавіта этналагічны падыход да нацыі, згодна з якім «нацыянальнае» не ёсць біялагічная (генная) катэгорыя; гэта — з'ява сацыяльная, духоўная. І калі грамадства не стварае адпаведных нацыянальнаму інстытуцый — школы, літаратуры, сродкаў масавай інфармацыі — «нацыянальнае» дэградуе, як дэградуе дзіця, пазбаўленае сенсорнай нагрукі. Здаецца, нашая нацыянальная гісторыя XX стагоддзя — самы яскравы таму прыклад.

Так, беларусы — стары народ. У гісторыі — нашае апірышча. Але як нацыя мы не адбыліся, нашае развіццё пасоувалася са збоямі і катаклізмамі, з надрывам і крывёю. Гэта менавіта камуністаў-інтэрнацыяналістаў задавальняла «статыстычная» рэчаіснасць: праз яе і прапагандаваўся незвычайны росквіт нацыі у Савецкай краіне, хаця «нацыянальнае» існавала папраўдзе як андэграунд, як забароненая праява культуры. І толькі цяпер гэтая хвеля выходзіць з падполля.

Камуністы толькі на нейкім этапе перабудовы паддаліся на «флірт» нацыяналаў-адраджэнцаў, але хутка зразумелі, што гэты флірт для іх дрэнна скончыцца. Яшчэ да пучку камуністы змянілі ідэалагічны ак-

цэнт з інтэрнацыяналізму на «агульначалавечы каштоўнасці» (пасля таго, як першы быў збэшчаны перабудовачнай публіцыстыкай). Пра агульначалавечы каштоўнасці кажаць у сваім артыкуле і вы. Няўжо вы лічыце, што недаразвіты нацыянальна народ можа прадуцыраваць адэкватны каштоўнасці? Вялікая рэч — адпаведнасць. Якім агульначалавечым каштоўнасцям адпавядае наш народ у цяперашнім стане? Дэмакратыі, рыначнай эканоміцы, абароне правоў чалавека? Да гэтага нам яшчэ расці і расці. Можна казаць пра цяжкія, ненавядзеныя беларусы, але гэта катэгорыі псіхалагічныя, а каштоўнасці заўсёды пазнаюцца праз рэчаіснасць, якую можа за-СВОіць іншы народ. Толькі перш чым ствараць каштоўнасці, трэба прывесці сябе ў нармальны стан. У нас зашораны мазгі, мы не ведаем адэкватнай гісторыі, мы не можам зрабіць сваё жыццё адухоўленым, бо не ведаем, на што арыентавацца. У гэтым сэнсе кожны журналіст і публіцыст выбірае свой накірунак. Мы выбралі кірунак пошукаў, калі хочаце — раскопак (не эксгумацый!) — нашай гісторыі, рэканструкцыю нашага духоўнага развіцця. Гэты кірунак заўсёды выклікае шмат пытанняў, эмоцый, дапушчэнняў, але так заўсёды адбываецца, калі ты хочаш назваць неназванае.

Вы пішаце, што адмоўна ставіліся да большавіцкай сістэмы і ніколі ніякай партыі не служылі. Фармальна, можа, гэта і так. Але: як зразумець факт супрацоўніцтва з такім выданнем, як «Політэскаі сабеседнік»?.. Ці вы лічыце, што вашае артыкулы, нягледзячы на публікацыю ў гэтым часопісе, па-ранейшаму не служаць ніякай партыі?

Юрась ЗАЛОСКА,
спецыяльны карэспандэнт
«ЛіМа».

РАЗВІЦЦЕ цывілізацыі заўсёды апіралася на спажыванне карысных выкапняў. Без мінеральнае сыравіны немагчыма гаспадарчая дзейнасць чалавека, само існаванне чалавечтва. Карысныя выкапні і іх запасы распаўсюджаны нераўнамерна па краінах свету, таксама як і іх скарыстанне. Увесь час ідзе барацьба за мінеральныя рэсурсы. Няма такой краіны (апрача, можа быць, былога СССР), якая б была поўнасьцю забяспечана ўсімі відамі карысных выкап-

элементару, графіту, мармуру, гранату, бурштыну, алмазаў і інш.

Трэба адзначыць, што пералічаныя радовішчы не так проста выкарыстаць, бо здабыча карысных выкапняў патрабуе спачатку вялікіх эканамічных затрат (якія потым, безумоўна, акупяцца), а таксама выклікае складаныя экалагічныя праблемы, якія неабходна адразу прадбачыць.

Новыя палітычныя і эканамічныя ўмовы незалежнасці Беларусі патрабуюць і новы больш гаспадарчы падыход да

радна-сыравінай палітыкі неабходна стварыць міністэрства (ці камітэт) геалогіі і выкарыстання мінеральных рэсурсаў. Такое міністэрства павінна падначаліць сабе ўсе справы, якія тычацца мінеральнай сыравіны. Калі раней яно рабіла толькі пошукі і разведку радовішч карысных выкапняў, дык зараз яно павінна адказваць і за распрацоўку. Да гэтага часу кожнае ведамства здабывала свае карысныя выкапні. Усе радовішчы звычайна змяшчаюць некалькі карысных мінералаў, а пры такой сістэме здабы-

рэспублікі. Гэта — дзяржаўнае зацвярджэнне запасаў розных радовішчаў карысных выкапняў, іх кадастр і баланс, інспекцыя дзяржаўнага геалагічнага кантролю, экспертыза ўсіх відаў геалагаразведачных работ, дзяржаўная геалагічная (а больш правільна — экалагічна-геалагічная) здымка, рэдакцыйна-выдавецкі савет па зацвярджэнні і выданні геалагічных і іншых карт, геалагічны фонд і даведачна-інфармацыйны цэнтр з банкам геолога-геафізічных дадзеных і г. д. Мусяць, такому міністэрству трэба перадаць праблемы геадэзіі і картаграфіі.

Непасрэдна разнастайную дзейнасць геалагічнага і мінеральна-рэсурснага напрамку павінны праводзіць шматлікія самастойныя прадпрыемствы: геалагічныя, геофізічныя, геадэзічныя, буравыя, картаграфічныя (Мінская картафэрыка), па здабычы калійных солей («Беларуськалій»), нафты («Беларусьнафта») і інш. Міністэрства па адносінах да іх выступае як заказчык, а прадпрыемствы — як выканаўцы дзяржаўных заказаў. Адначасова яны вядуць і іншую прадпрыемальніцкую дзейнасць. Вельмі важна, каб за здабычу кожнай вагавыі ці аб'ёмнай адзінкі любога карыснага выкапня прадпрыемства павінна плаціць дзяржаве. Фінансаванне асноўных геалагічных даследаванняў, а таксама і ўтрыманне міністэрства павінна ісці за кошт сродкаў ад адлічэння ад здабычы і выкарыстання карысных выкапняў.

У сваёй дзейнасці міністэрства геалогіі і мінеральных рэсурсаў Беларусі павінна апірацца на акадэмічную і галіновую навуку. Ва ўсіх еўрапейскіх краінах ёсць геалагічныя таварыствы, якія ўяўляюць праводзяць сумесныя сесіі па геалагічных праблемах Еўропы. Таму неабходна геалагічнае таварыства Беларусі. Вельмі важна не згубіць тыя навуковыя і галіновыя сувязі, якія былі з рознымі рэспублікамі былога СССР, бо геалагічныя структуры не маюць дзяржаўных граніц. Каб вывучыць геалагічную будову, трэба аб'яднаць намаганні геологаў многіх краін. Не менш актуальная праблема — падрыхтоўка кадраў геологаў, таму неабходна адкрыць групы геологаў на базе географічнага

Ёсць, аказваецца, і БЕЛАРУСІТ

Мінеральная сыравіна і незалежнасць Беларусі

няў. Таму гандаль мінеральнай сыравінай складае больш за чвэрць ўсяго міжнароднага таваразавароту. Сучасная структура цэн на сыравіну, прадукты яе перапрацоўкі і гатовыя вырабы вельмі часта прыносяць найбольшыя выгады тым краінам, якія купляюць мінеральную сыравіну. Выгадней прадаваць гатовы прадукт, чым сыравіну. Яскравы прыклад — Японія, прамысловасць якой працуе амаль цалкам на прывазной сыравіне. Бывае і наадварот, калі краіна някеспка жыве галоўным чынам за кошт экспарту нафты, як Кувейт. Але гэта крайнія выпадкі. Звычайна бываюць прамежныя сітуацыі. Чым большае багацце нетраў краіны, чым рацыянальней яно выкарыстоўваецца, тым больш магчымасцей мець сапраўдную незалежнасць. У гісторыі мінула і сучаснай мы маем многа прыкладаў палітычнага прымусу праз мінеральную сыравіну.

Зараз, калі Беларусь абвясціла сябе суверэннай краінай, марудна, але ўсё ж крочыць да сваёй незалежнасці, вельмі важна прынцыпова па-новаму паглядзець на багацце яе нетраў і рацыянальнае выкарыстанне мінеральных рэсурсаў.

Традыцыйнае ўяўленне аб беднасці нетраў Беларусі геологамі адкінута. Сярод важнейшых карысных выкапняў — калійная соль (прагнозныя запасы 80 млрд. т), якая ўжо здабываецца больш за 25 год. Практычна невычэрпныя запасы каменнай солі. За 30 год здабыта 85 млн. т высакаякаснай нафты, а кожны год зараз мы здабываем 2 млн. т. Шырокавядомыя па ўсёй Беларусі кар'еры па здабычы розных відаў будаўнічых і іншых матэрыялаў: цэментная сыравіна, мел, даламіты, гліны і суглінкі, тугаплаўкія і вогнетрывалыя гліны, пясчана-жвіровая сумесь, пяскі для вырабу шкла, граніты для здабычы жарствы (шчэбню), каалін, сапрапелі і г. д. Надзвычай важнае значэнне маюць радовішчы падземных вод: прэсных і мінералізаваных.

Геологамі знойдзены многія радовішчы розных карысных выкапняў, якія яшчэ не эксплуатаюцца. Разведаны два радовішчы жалезных руд (прагнозныя запасы звыш 1,5 млрд. т). Гэтыя радовішчы комплексныя: разам з жалезам тут ёсць тытан, ванадзій, фосфар, кобальт, германій, серабро, золата. Вядома вельмі перспектыўнае радовішча рэдкіх і рэдказемельных элементаў, без якіх немагчыма развіццё радыёэлектронікі, авія- і ракетабудаўніцтва, ядзернай і рэнтгенаўскай тэхнікі і г. д. Разведаны буйны сланцавы басейн з прагнознымі запасамі 11 млрд. т, вугляносны басейн з трыма паверхамі пластоў вугалю. Знойдзена радовішча рэдкага мінерала — даўсаніту, якое мае прамысловыя запасы. З даўсаніту можна атрымаць алюміній і соду. Вядомы радовішчы фасфарытаў, цыялітаносных сіліцытаў і інш. Вялікія запасы маюць мінеральныя расолы — поліметалічны водны канцэнтрат «беларусіт». Гэта — «вадкая руда», з якой можна вылучаць ёд, бром, калій, ліцій, стронцый і многія іншыя рэдкія і рассеяныя элементы. Сам расол з вялікай перспектывай можа выкарыстоўвацца ў раслінаводстве, жывёлагадоўлі, прамысловасці, медыцыне.

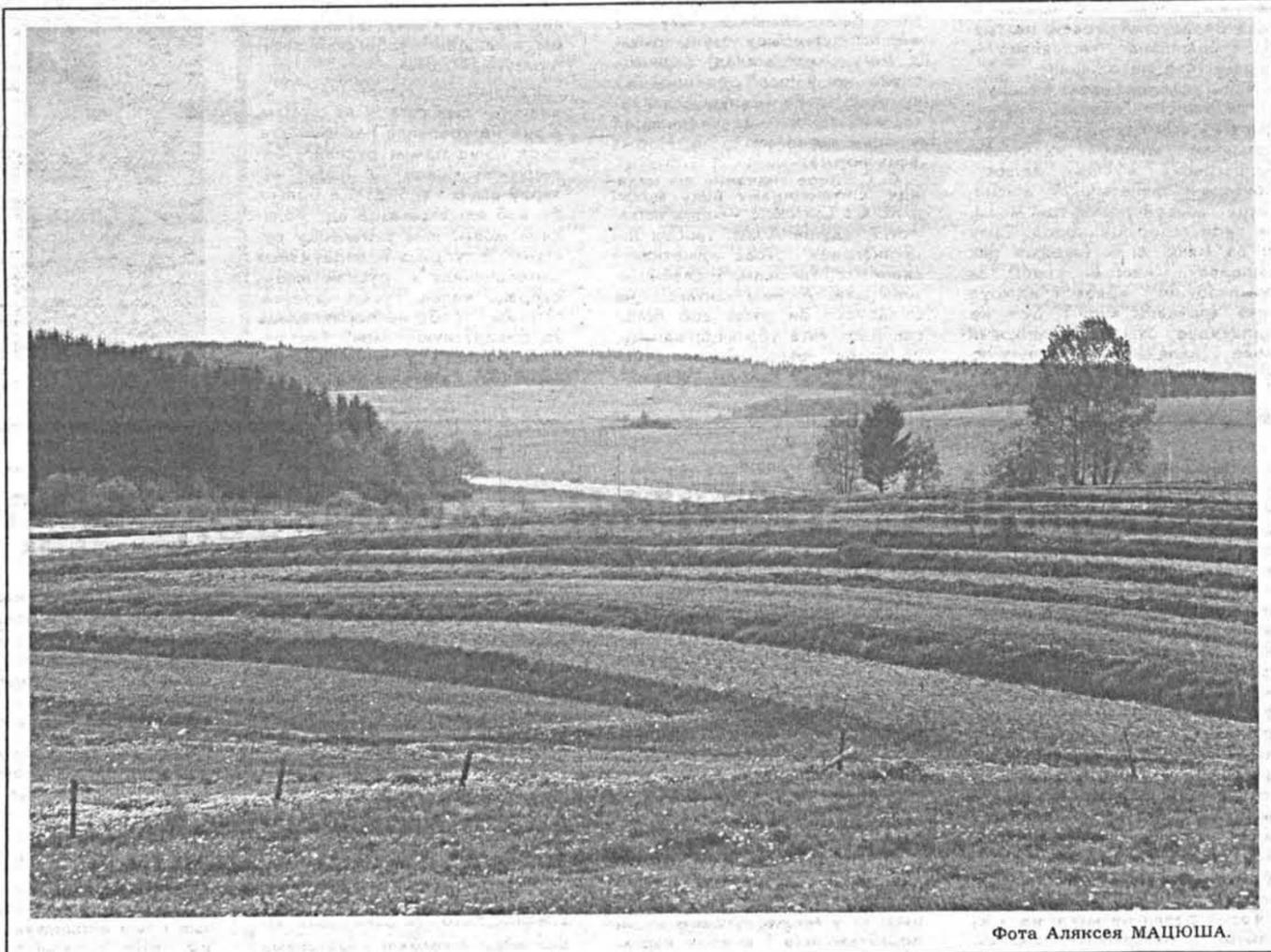
Геологамі ў многіх мясцінах Беларусі адшуканы багатыя руднапраяўленні розных металаў: чорных і легіруючых (жалеза, ванадзій, тытан, кобальт, нікель, малібдэн, вальфрам), каларных (медзь, цынк, свінец, олава), высакародных (золата і серабро). Вядомы руднапраяўленні рэдкіх і рэдказемельных

мінеральных рэсурсаў. Неабходна распрацоўка спецыяльнай дзяржаўнай праграмы па праблемах мінеральнай сыравіны. Патрэбна глыбокая эканамічная ацэнка мінеральна-сыравінай базы. Адсутнасць да гэтага часу каштоўнай ацэнкі карысных выкапняў у нетрах і практыка дармовай перадачы іх запасаў прамысловай вытворчасці робіць уражанне, як быццам багацце нетраў для грамадства не мае цаны. У бліжэйшы час неабходна прыняць закон аб нетрах.

Незалежнасць рэспублікі патрабуе кэ-рэнтнай змены кіравання народнай гаспадаркай, змены многіх структур сучаснага ўрада, многіх кіраўнікоў, якія засталіся з часу камандна-адміністрацыйнай сістэмы. Апошняе асабліва важна, бо сучаснай гаспадаркай незалежнай краіны можа кіраваць толькі высокакампетэнтны спецыяліст. Час, калі дзейнічаў прынцып «дзе бы ні работат, толькі бы руководіць», прайшоў. Аб гэтым пры-

ваецца, як правіла, толькі адзін з іх, а іншыя ідуць у адвал. Новае міністэрства, якое будзе адказваць не за адно, а за ўсе карысныя выкапні, будзе зацікаўлена весці сапраўднае комплекснае выкарыстанне мінеральнай сыравіны.

Міністэрства геалогіі і выкарыстання мінеральных рэсурсаў павінна праводзіць дзяржаўную палітыку па рацыянальным выкарыстанні ўсіх неабходных Беларусі мінеральных рэсурсаў. Таму яно будзе даваць рэкамендацыі на заказы ў другіх краінах і на тую мінеральную сыравіну, якой няма на Беларусі, але якая ёй патрэбна. Важна наладзіць выгадны для краіны гандаль сыравінай. Ужо зараз мы маглі б гандляваць калійнай і спажываючай солью, сапрапеллямі, мінеральнай і пітной вадою. Праз некаторыя, досьць блізка, час можна было б наладзіць продаж ці абмен «вадкаю рудою» — расоламі. Не за гарамі і распрацоўка іншых карысных выкапняў, асабліва рэдказемельных элементаў, жалезнай руды.

Фота Аляксея МАЦЮША.

ходзіцца нагадваць, бо да нашага часу многія кіруючыя асобы, узгаданыя за 70-годдзе чыстага валюнтарызму і бяздумнага выканання загадаў звыш, лічаць, што кіраваць можна любым напрамкам прамысловасці, сельскай гаспадаркі, культуры. «На асех постах, на которые бы ни бросала его партия и правительство...» — такая фраза з некралагаў вядомых дзеячаў павінны згіннуць назаўсёды.

Для пошукаў новых карысных выкапняў, разведкі і распрацоўкі ўжо вядомых радовішчаў, эканамічнай ацэнкі мінеральных рэсурсаў і іх скарыстання, а таксама для вядзення агульнай міне-

Вялікая праблема — паліўная сыравіна. Сваёй нафты Беларусі не хапае. Але плату за транзіт праз нафта- і газаводы, якія ідуць па тэрыторыі Беларусі, можна браць нафтай і газам. Сучасныя нафтаперапрацоўчыя заводы з глыбокай перапрацоўкай нафты ў Наваполацку і Мазыры таксама павінны даваць нам частку гатовага прадукта. Ужо зараз трэба ставіць навуковыя і эксперыментальныя работы па комплексным выкарыстанні беларускіх гаручых сланцаў і вугалю.

Многія функцыі, якія выконвала раней Міністэрства геалогіі СССР і яго ўстановы, зараз павінны перайсці да

факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Улічваючы катастрофічную экалагічную сітуацыю, якая звязана не толькі з эксплуатацыяй радовішчаў карысных выкапняў, трэба звярнуць увагу на неабходнасць незалежнасці Камітэта па экалогіі. Ён павінен мець права вета на любое дзеянне, якое груба і неразумна парушае экалагічны стан прыроды. Таму Камітэт па экалогіі павінен быць выведзены са складу Савета Міністраў і падпарадкоўвацца толькі Вярхоўнаму Савету Беларусі.

Радзім ГАРЭЦКІ,
акадэмік.

Безліч разоў качка дае нырца,
каб дастаць сабе з марскога дна спажыву.
Але гэта ёй не заўсёды ўдаецца.

Безліч разоў я заглядаю ў сваю душу,
каб адшукаць у ёй сапраўднае слова.
Але гэта рэдка калі мне ўдаецца.

Масей СЯДНЁЎ

С. С.: Масей Ларывонавіч, па вашым правапісе відаць, што пастанову 1933 года «Аб зменах і спрашчэнні беларускага правапісу» вы не прызнаеце. Нормай для вас з'яўляецца стары, дэрэфарменны правапіс. Раскажыце, калі ласка, як фармавалася ваша арфаграфія, пад уплывам якіх падручнікаў. Што, на вашу думку, можна было б удакладніць у існуючым беларускім правапісе? Які галоўны прынцып вы паклалі ў аснову новага беларускага правапісу — фанетычны, марфалагічны, гістарычны?

М. С.: Так, я карыстаюся старым правапісам — да 1933 года. Мой уласны правапіс сфармаваўся пад уплывам двух падручнікаў: «Школьная граматыка беларускага мовы» Язэпа Лёсіка і «Беларуская граматыка для школ» Браніслава Тарашкевіча. Перш за ўсё я засвоіў правапіс ад Антона Лёсіка (ён выкладаў у педтэхнікуме беларускую мову, калі я там вучыўся). Падручнік яго брата Язэпа Лёсіка падабаецца мне больш, чымся Тарашкевічаў. Паводле Лёсіка я пісаў беззаганна. Дарэчы, мне ніколі не даводзілася завучваць правілы, кіраваўся толькі ўласнай інтуіцыяй...

Але правілы, якія прапаноўвалі Тарашкевіч і Лёсік, не былі бездакорнымі. Што я не прымаю ў старым беларускім правапісе? Славу ты мяккі знак. У цэлым я за яго, але ён не ўсюды патрэбны. Напрыклад, у словах «жыццё», «насенне» мяккасць першых ц' і н' ужо пазначана наступным за ім мяккім гукам. Навошта ж тут яшчэ і мяккі знак?

Не прымаю правапісу запазычаных слоў (як «монолёг», «кляса», «сыстэма», «Атэны» і г. д.), хаця сам па нашай эмігранцкай традыцыі пішу іх па-старому. Лічу, што чужаземныя словы ўжо асіміляваліся беларускай мовай, не трэба спецыяльна выдзяляць іх іншамойнае паходжанне.

Якім уяўляю новы беларускі правапіс? Галоўным прынцыпам яго павінен стаць фанетычны: «пішы, як чуеш». Арфаграфія мусіць адлюстроўваць фанетычны асаблівасці жывой мовы той мовы, на якой гаворыць народ. Таму я: за мяккі знак (акрамя тых выпадкаў, калі ён лішні), за прыназоўнік «бяз» і адмоўе «ня» (правапіс «не» і «без» не адпавядае жывой гутарковай мове і калечыць беларускую мову), за правапіс «і» скаро-

на. Наша галоўная памылка ў тым, што мы ад самага пачатку не арыентаваліся (і не арыентуемся цяпер) на жывую народную мову.

С. С.: Ваша мова надзвычай багатая ў лексічных адносінах.

Неалагізмы ствараліся ў мяне лёгка. Я проста выкарыстоўваў сродкі беларускай мовы. Мне здаецца, што такі неалагізм — натуральны, а не штучны — незаўважны, ён

Я праглядаў многія дыялектыя слоўнікі. Магу сказаць, што вельмі блізкая маёй роднай гаворцы мова Гарэцкага. І яго слоўнік мне вельмі падабаецца. А слоўнік Ластоўскага не прымаю, бо там шмат паланізмаў, штучных слоў — усё гэта чужое для беларускай мовы.

С. С.: Масей Ларывонавіч, раскажыце, калі ласка, як склаўся ваш стыль. Хто з пісьменнікаў у гэтым сэнсе ўплываў на вас?

Пісьменнік і мова

Творчы пошук Масея СЯДНЁЎА

Масей Сяднёў — прадстаўнік беларускага літаратурнага замежжа — лімаўскі чытач ведае. Апошнім часам пісьменнік актыўна друкуецца на бацькаўшчыне. Ён фактычна перастаў быць эмігрантам. Усё сваё жыццё М. Сяднёў імкнецца быць карысным беларускаму народу, служыць справе яго нацыянальнага адраджэння. Неабыхавасць да лёсу роднай мовы, гарачая зацікаўленасць пытаннямі развіцця літаратуры на беларускай мове — гэтыя рысы ці не вызначальныя ў творчым абліччы пісьменніка. Паэт, празаік, пе-

ркладчык, публіцыст ведае і любіць родную мову, заклапочаны яе далейшым развіццём і ўзбагачэннем. Ён выдатны стыліст, валодае тонкім мастацкім густам, высокай моўнай культурай і багатай эрудыцыяй. Давайце разам зазірнем у творчую майстэрню пісьменніка, даведаемся аб яго поглядах на развіццё беларускай мовы. Прапануем чытачам гутарку Святланы Сачанкі з Масеем Сяднёвым, запісаную ў яго кватэры ў Глен-Кове пад Нью-Йоркам.

чанага, або «й» пасля галоснага паміж слоў і ў пачатку слова (маці й сястра, яна йдзе). Я супраць таго, каб у вершы пачынаць радок з «у» кароткага (раней гэта лічылася заганым, а цяпер сустракаецца часта, нягледзячы на тое, што правапіс «у» кароткага ў пачатку радка адмоўна ўплывае на пазычную мову). У вымаўленні я зруйнаваў бы «г» выбухное (у словах «гуз», «ганак», «гонта» і інш., бо гэтыя словы, як і «монолёг», ужо засвоены беларускай мовай, асіміляваліся ёй).

С. С.: Звернемся да граматыкі. У вашай мове сустракаюцца адхілены ад агульнапрынятых граматычных норм, напрыклад: «чар», «плыня», «лек», «пысан», «купел» і г. д. Чым гэта абумоўлена?

М. С.: Такіх прыкладаў шмат і ў іншых пазітывах. Паэт мае права змяніць форму слова — праўда, толькі тады, калі ён робіць гэта з эстэтычнымі мэтамі. Каб захавць музыку верша, стварыць пэўны рытм, я магу, напрыклад, ужыць слова не ў тым родзе ці ліку. Але трэба імкнуцца да таго, каб такіх недакладнасцей у мове паззіі не было. Норма ёсць норма.

С. С.: Якое значэнне вы надаеце сінтаксічнаму боку мовы?

М. С.: Сінтаксіс — гэта псіхалогія, душа мовы. Любая нацыянальная мова адметная і сваім сінтаксісам, і сваёй інтанацыяй. А наш сінтаксіс не беларускі: ён рускі або польскі. Каб гэта ўбачыць, адчуць, не трэба быць вялікім вучоным. Гэта, як кажуць, відавоч-

Але яна і лексічна стракатая, неаднародная. Дыялектызмы, жарганізмы, русізмы, неалагізмы — ці не засмечваюць яны літаратурную, унармаваную мову?

М. С.: Што датычыць лексічнай стракатасці, то мушу вам запярэчыць. Бо мая мова ў цэлым літаратурна вытрымана. Я не люблю парушаць нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

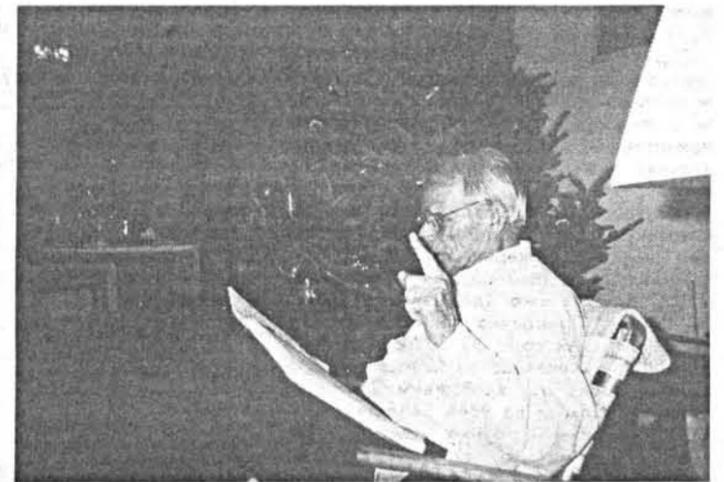
Дыялектызмы? У прынцыпе я супраць іх неапраўданага выкарыстання. Напрыклад, у лірычным вершы дыялектызм не на месцы, і ў мяне вы такога не ўбачыце. У мяне яны сустракаюцца толькі ў вершах эпічнага складу, і ўжываў я іх заўсёды нявымушана. А вось правінцыялізмы, этнаграфізмы — іншая рэч. У рамане «І той дзень надыйшоў» яны ўжыты свядома, з мэтай лакалізаваць героя (каб паказаць яго яскравае паходжанне). Наогул я лічу этнаграфізмы крыніцай узбагачэння літаратурнай мовы.

Русізмы... Напрыклад, «я знаю» — дык гэта ж не русізм, а тое натуральнае падабенства, якое існуе паміж рускай і беларускай мовамі. У іншых аўтараў вы іх знойдзеце больш, бо каб адмежавацца ад польскай мовы, яны ўжываюць русізмы. Я супраць неапраўданых запазычанняў з рускай мовы, супраць калек. Рускія фразеалагізмы трэба не перакладаць на беларускую мову (як часамі робяць), а замяняць беларускімі адпаведнікамі.

заўсёды на месцы і, да таго ж, нармалізуе мову.

С. С.: Вернемся да дыялектнай лексікі ў вашых творах. Да якога дыялекту вы маглі б аднесці гаворку вёскі Мокрае Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці — вёскі, дзе вы нарадзіліся? Ці знаёмліліся калі-небудзь з дыялектнымі слоўнікамі Магілёўшчыны? Ці карысталіся імі?

М. С.: Гаворка вёскі Мокрае вельмі блізкая да рускай мовы. Сваёго беларускага дыялекту, на вялікі жаль, у мяне няма, і таму гаворку вёскі Мокрае я не мог узяць ні ў мову сваёй паззіі, ні ў мову прозы. Я пазней вывучыў літаратурную беларускую мову, пачаў пісаць на ёй і пішу цяпер.

Масей СЯДНЁЎ у сябе дома, у Глен-Кове.

Таямніцы гісторыі адкрывае... карта

На зыходзе леташняга года Белакежскае пагадненне падвяло рысу пад доўгай агоніяй талітарнай імперыі. На гэтым крытычным, глыбокім пераломе адбываецца крутое ламанне фундаментальных ідэалагічных уяўленняў. Хворае, раздзіраемае супярэчнасцямі і хаосам грамадства балюча пераасэнсоўвае ідэалы, якія некалькімі пакаленнямі здаваліся непарушнымі, справядлівымі. Набірае моц працэс пошукаў і выпрацоўкі новай сістэмы каштоўнасцей, светапогляду.

Гэтыя рэаліі не маглі не закрануць і гістарычную навуку. Праўда, першымі рэзац «свашчэнных кароў» кінуліся не навукоўцы, а публіцысты ўсіх напрамкаў, літаратары, дзеячы культуры. Яны, трэба аддаць ім належнае, апісваюць мінулае маляўніча, але ж, на жаль, не заўсёды ў адпаведнасці з ісцінай. Часцяком верх бярэ суб'ектыўнае, самае агульнае, абстрактнае асяццеленне сапраўдных гістарычных працэсаў. І няўцям ім, што гістарычная свядомасць народа засмечваецца новымі стэрэатыпамі і міфамі, якія рэдка догма «Краткаго курса» і застойнай гістарыяграфіі. А

стан жа гістарычнай навукі — адзін з паказчыкаў цывілізацыйнасці грамадства.

Выйсце, на наш погляд, не ў канструяванні разумовых пабудов, а ў насычэнні даследаванняў «плотью і крывёю» тысячагадовай гісторыі, у апоры на дакладныя і бясспрэчныя дакументальныя крыніцы.

Прыклад, і прыклад бліскучы, паказаў навукоўцам-гісторыкам доктар тэхнічных навук, спецыяліст у галіне аўтаматызацыі пераўтварэння і аналізу картаграфічнай інфармацыі і аэракасімічных здымкаў Я. Я. Шыраеў. Яго грунтоўная праца «Беларусь. Русь Белая. Русь Чорная і Литва в картах» (Мінск, «Навука і тэхніка», 1991) — першая ў беларускай гістарыяграфіі спроба выкарыстання геаграфічных картаў мінулых стагоддзяў у навуковых даследаваннях. Гэтае выданне пераканаўча сведчыць аб тым, што старая карта з'яўляецца унікальнай гістарычнай крыніцай, якая змяшчае багатую інфармацыю ў кампактнай і нагляднай графічнай форме.

Больш таго, яна адзначаецца выключнай дакладнасцю паводнаемых звестак.

Дзякуючы намаганням аўтара, які правёў руплівы, шчыры гісторыка-крыніцазнаўчы аналіз, старая карта, што ўзнікла на зары чалавечай цывілізацыі, загаварыла на поўны голас. І той, хто змог яе пачуць, даведаўся пра многае, што было наўмысна пакрыта цемрай невядомасці або сцерлася з памяці з-за нашай абыякавасці да ўласнай гісторыі. Шмат якія нашы веды атрымалі дадатковыя доказы, а многія «ісціны», якія паслужылі прапагандавалі акадэмічныя гісторыкі, каб дагэдзіць ілжывым ідэалагічным дактрынам, адкінуты як антынавуковыя, антыгістарычныя.

Сярод дакументальных сведчанняў, якія дунелі да нас старая карта, найбольшую цікакасць, на наш погляд, прыцягваюць тыя бакі гістарычнага працэсу, якія звязаны з тэрытарыяльнымі аспектамі. Ні адна, відаць, старонка айчынай гісторыі не сфальсіфікавана так,

як пытанне аб гістарычных межах беларускага этнасу. Руку тут прыклалі і суседзі з усіх чатырох геаграфічных бакоў, і расейскія вялікадзяржаўныя шавіністы, і свае даглядальнікі «ідэалагічнай чысціні».

Тым больш зразумелай становіцца заслуга аўтара, які здолеў сабраць і на такім навуковым узроўні прааналізаваць картаграфічныя крыніцы, што яны набываюць моц юрыдычнага дакумента.

Доказна развенчвае даследчык і тыя антынавуковыя метады, якія выкарыстоўвалі правячыя колы сумежных краін у сваіх нацыянальна-эгаістычных мэтах. Так, пілсудчыкі, каб апраўдаць адарванне беларускіх тэрыторый, узялі за аснову вызначэння нацыянальнасці веравызнанне: католік — значыць, паляк, праваслаўны — беларус. Хаця, як правільна зазначае Я. Шыраеў, «асновнымі прызнакамі, вызначальнымі нацыянальнасці, з'яўляюцца язык, культура (матэрыяльная, духоўная, абшчэствяная, быт, антропалагічныя асаблівасці, а таксама тэрыторыя і археалагія тэрыторыі)».

Дарэчы, польскія ўлады ў 1921 г. у гэтых жа мэтах хуценька пракуцілі перапіс насельніцтва, які быў цалкам заснаваны на неаб'ектыўнай і навукова неабгрунтаванай метадыцы. Змешчаныя ў рэцэнзуемым выданні геаграфічныя, этнаграфічныя, лінгвістычныя карты, а таксама матэрыялы перапісу насельніцтва Расейскай імперыі 1897 г. абвяргаюць атрыманыя такім чынам дадзеныя аб рассяленні польскага этнасу ў Заходняй Беларусі. Дзеля дакладнасці адзначым, што аўтар таксама абгрунтавана выкрывае такія ж адносіны да спрадвечна беларускіх тэрыторый РСФСР, Летуіскай Рэспублікі і іншых суседніх дзяржаў.

За адным разам выкажам заўвагу. Так, нельга не пагадзіцца з Я. Шыраевым, што перавагу трэба аддаваць картаграфічным матэрыялам тэрытарыяльна не зацікаўленых краін. Але ж можна ў якасці прыкладу прывесці не адну працу прагрэсіўных вучоных, якія імкнуліся аб'ектыўна адлюстроўваць гістарычныя рэальнасці. Нагадаем карты паляка Е. Счынскага, які абапіраўся на шырокае кола дакладных крыніц, у т. л. і на перапіс 1897 г. Той жа Віленскі край ён падае як вобласць рассялення беларусаў і летуісаў, прычым Вільню ад-

жан. Калі гаварыць шчыра, як вам пішацца на эміграцыі?

М. С.: Апынуўшыся на Захадзе, я моцна звалоццяніравалі: вучыўся на лепшых узорах сусветнай літаратуры, што і ўзбагачала мяне. Моўных праблем (напрыклад, моўная інтэрферэнцыя) у мяне як пісьменніка не было, бо нямецкая і англійская мовы чужыя нашай, беларускай. Праблема ў тым, што як пісьменнік я складваўся ў ізаляцыі. Літаратурнага жыцця ў эміграцыі не было і няма, і спроба тварыць літаратуру ўвесь час стрымлівалася такой адварнасцю. Да таго ж, у мяне няма чытача. І я вымушаны пісаць не для чытача, а для сябе... Словам, умовы абсалютна неспрыяльныя.

С. С.: Аднак вы не кідалі пера — і дасягнулі поспеху. Цяпер, калі вы ўжо прызнаны стыліст, у чым бачыце сваю творчую задачу? На янога чытача арыентавацца — элітарнага ці масавага?

М. С.: Я вельмі строга стаўлюся да сябе ў сэнсе стылістычным. Лічу, што паэт павінен быць творца сваёй мовы, інакш ён не паэт. Бачу сваю задачу найперш у тым, каб узбагачаць, развіваць беларускую мову. Імкнуса зрабіць сваю мову эстэтычнай, апрацаванай, нават арыстакратычнай. І разлічваю на беларускую эліту: спакушанага ў літаратуры чытача, адукаванага і культурнага.

С. С.: Вашая творчасць — сапраўдны скарбніца вобразна-выяўленчых сродкаў: метафар, параўнанняў і г. д. Цікава, гэта пльн ваша фантазіі ці вынік нарыстання паэтычнымі слоўнікамі?

М. С.: Ніколі не карыстаўся паэтычнымі слоўнікамі. Бо вобраз не быў для мяне самамэтаў, як і паэтычныя сродкі, ён ствараўся падсвядома. У той час як, напрыклад, Наталля Арсеннева свядома карыстаецца вобразамі з арсеналу паэтыкі, нанізвае іх.

С. С.: Добра ведаючы беларускую мову, вы не можаце быць абывацтвам да яе сучаснага стану. Што вы можаце сказаць пра мову беларускіх пісьменнікаў, журналістаў?

М. С.: Большасць сучасных беларускіх пісьменнікаў думае па-руску. Таму іх беларуская мова штучная. Асабліва беднай была мова ў прадстаўнікоў метады сацыялістычнага рэалізму, бо яны трымаліся на паверхні сацыялогіі, у іх мала было свайго, унутранага, ім не было чаго сказаць.

назначна адносіць да беларускіх зямель.

Вялікае навуковае значэнне маюць і іншыя знаходкі і адкрыцці аўтара. Адзначым дасканаласць навуковага даследавання паходжання назваў «Русь Бялая», «Русь Чорная» і «Літва». Блытаніна ў гістарычных паняццях, атаясмяненне назваў «Літва», «літвіны» з сучаснымі летувісамі мелі вельмі цяжкія вынікі для Беларусі. У сувязі з гэтым заслужоўвае увагі і, можа, нават шырокага абмеркавання грамадскасцю прапанова вучонага аб пераглядзе назвы рэспублікі («Літвіно-Белорусская рэспубліка», або «Рэспубліка Літвобеларусь»).

Зробім і яшчэ некаторыя заўвагі. Перш-наперш яны тычацца выдавецтва «Навука і тэхніка». Безумоўна, рэцэнзент не такі ўжо наўны чалавек, каб ад нашых друкароў патрабаваць выданняў, якія б з'яўляліся поўнай імітацыяй арыгіналу аж да матэрыяла, на якім зроблена карта (што загніваючы капіталізм робіць паспяхова і ўжо даўно). Няма ў іх і сучаснай высакаякаснай рэпрадукцыйнай тэхнікі і матэрыялаў, каб імітаваць арыгінал з захаваннем яго колераў і гра-

Добрая беларуская мова ў маладых беларускіх паэтаў і празаікаў. Яны больш раскавананы ў сэнсе мовы. Шмат хто з іх прыйшоў у літаратуру са сваёй свежай рэгіянальнай мовай. Але той, хто, імкнучыся вызваліцца ад путаў метады сацыялістычнага рэалізму «ёўрапейскае» беларускую паэзію, не мае будучыні. У мудрагельстве няма і не можа быць паэзіі. А як навучыцца пісаць, калі стыль у вас зусім не рэдагуецца? Непісьменныя рэчы трэба правіць! А іх не правяць ні «ЛіМ», ні «Полымя», ні «Маладосць».

С. С.: Масей Ларыёнавіч, вы добра знаёмы з тым, што робіцца на Бацьнаўшчыне для таго, каб зберагаць і развіваць беларускую мову. У якім напрамку трэба працаваць усім, хто можа ўплываць на развіццё мовы, — вучоным, пісьменнікам, журналістам?

М. С.: Я даўно цікаўлюся моўнымі пытаннямі, яшчэ з часоў працы на радыё «Свабода». Там на моўным фронце не было спакойна, і каб замацаваць свае пазіцыі як рэдактара, я звяртаўся да прац савецкіх лінгвістаў, і беларускіх савецкіх у прыватнасці. Павінен сказаць, што беларуская філалогія доўгі час кіравалася палітычнымі ўказаннямі. Цяпер жа лінгвісты падпарадкоўваюцца рацыянальнаму прынцыпу, але толькі яго недастаткова. Трэба, каб вучоныя ўлічвалі вопыт пісьменнікаў, якія ўласна і ствараюць літаратурную мову (і ў тым ліку вопыт пісьменнікаў-эмігрантаў).

Зараз у нас мова нераспрацаваная, неўнармаваная, аморфная. Яна знаходзіцца ў стане хаосу. Кожны лічыць сваім абавязкам унесці ў яе нешта сваё. Мову засмечваюць неапраўданымі этнаграфізмамі, неалагізмамі, запазычаннямі. Галоўнае ў гэтай сітуацыі — не патануць у моўным балюце, а знайсці нейкі адзін крытэры, кіравацца ім пры распрацоўцы моўных норм. Крытэрыі можа быць такія: мова павінна мець нейкі прыродны, натуральны, толькі ёй уласцівы дух. Неабходна вярнуць беларускую мову страчаную ёю ў выніку русіфікатарскай рэформы 1933 г. народна-песенны лад.

І трэба адмовіцца ад таго, каб набліжаць беларускую мову да іншых. Наша мова дастаткова багатая для таго, каб развівацца самастойна.

фікі. Але ж зрабіць якаснае аднаколернае ўзнаўленне асноўнага зместу арыгінала з захаваннем графічных асаблівасцей яны маглі б, калі б прыклалі рукі. Але не прыклалі і не зрабілі. Хто падлічыць, колькі патэнцыяльных даследчыкаў і чытачоў адпудзіла такая неахайнасць?

Трэба было б таксама дадаць да выдання навукова-даведчаны апарат, у які ўключыць, напрыклад, слоўнік старых геаграфічных назваў, каментарыі пра складальнікаў карт і прызначэнне картаграфічных твораў і г. д. Паколькі публікацыя разлічана на «ммітінгушых» і «глаголяшых», г. зн. на масавага чытача, не былі б залішнімі тлумачэнні найбольш папулярных і даступных прыёмаў працы з гістарычнай картай.

І ў заключэнне скажам, што вялікія патэнцыяльныя магчымасці старых карт для вывучэння айчыннай гісторыі неаспрэчныя. Таму трэба і нам у рэспубліцы развіваць гэту галіну навукі. І пачынаць трэба з пошукаў і ўліку захаваных картаграфічных матэрыялаў па нашай тэрыторыі.

Э. САВІЦКІ,
кандыдат гістарычных навук.

Ядвіга БЯГАНСКАЯ

Важкі яе ўклад у літаратуру для дзяцей і юнацтва. Яна — аўтар многіх празаічных кніг для дзяцей: «Далёка на поўначы» (1954), «Жэнеў галубок» (1958), «Сустрэча з морам» (1962), «Зосіна зорчэчка» (1965), «Кожны марыць стаць Калумбам» (1968), «Над ракой Шушай» (1977), «Нечаканая сустрэча» (1979) і іншых.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніцы Ядвігі БЯГАНСКОЙ і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыцы.

З красавіка 1992 года памерла вядомая дзіцячая пісьменніца, празаік, член Саюза пісьменнікаў Беларусі Ядвіга Іосіфаўна Бяганская.

Ядвіга Іосіфаўна Бяганская нарадзілася 29 лютага 1908 года ў горадзе Улан-Удэ (Бурацкая АССР) у сям'і чыгуначніка. Разам з бацькамі ў 1922 годзе пераехала ў Мінск. Скончыўшы Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, працавала выкладчыцай рускай і беларускай моваў і літаратур у школах Мінска. Далейшы лёс Ядвігі Бяганскай склаўся вельмі цяжка — у 1937 годзе яна была беспадстаўна рэпрэсавана стелінскім рэжымам і доўгі гады мусіла прабыць на Далёкай Поўначы. Толькі ў 1948 годзе вярнулася ў Беларусь. Працавала рэдактарам перадач для дзяцей і юнацтва на Беларускай радыё і актыўна ўдзельнічала ў літаратурна-грамадскім жыцці.

З першымі творамі дэбютавала ў друку ў 1926 годзе. Асабліва плённая літаратурная дзейнасць Ядвігі Бяганскай разгарнулася ў пасляваенны час.

ШАЎЧЭНКА, БАГДАНОВІЧ...

У снежні мінулага года ўкраінцы адзначылі сотую гадавіну з дня нараджэння Максіма Багдановіча — публікацыямі ў перыядыцы, юбілейным вечарам у кіеўскім Доме літаратара. Аднак сталася так, што духоўны цэнтр заходняй Украіны Львоў з-за пэўных палітычных абставін не змог своечасова правесці ўшанаванне класіка беларускай літаратуры. Таму вырашана было спалучыць святы двух геніяў братніх народаў — дзень нараджэння Шаўчэнка і юбілей Багдановіча, перанёшы багдановічэўскія ўрачыстасці на першую палову сьветлага сакавіка. Зрэшты, для гэтага былі ўсе аб'ектыўныя падставы: Багдановіч — адзін з самых таленавітых перакладчыкаў і даследчыкаў Шаўчэнка.

Па запрашэнні ўкраінскіх сяброў у Львоў выязджала група беларускіх пісьменнікаў, якія маюць самае непасрэднае дачыненне да мацавання беларуска-ўкраінскіх літаратурных кантактаў, — Тацяна Кабржыцкая, Сяргей Законнікаў, Сяргей Панізнік і аўтар гэтых радкоў. 178-ю гадавіну з дня нараджэння Кабзара літаратурны Львоў адзначыў урачыстым вечарам у Львоўскім дзяржаўным тэатры оперы і балета імя І. Франка. Вёў гэты першы ў незалежнай Украіне шаўчэнкаўскі вечар лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Украіны імя Т. Шаўчэнка, народны дэпутат Раман Іванючак. Перад агромністым, у авальным вянку, партрэтам Шаўчэнка на задніку опернай сцэны выступілі старшыня Львоўскага аблвыканкома, народны дэпутат Вячаслаў Чарнавіл, пісьменніца Ніна Бічэў, народны мастак Эмануіл Міско, львоўскія паэты Міхайла Асадчы, Марыя Шунь, Багдан Стэльмах. Прачулае слова пра

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Вяртанне дадому

Друг мой!
Лебедзь чорная —
Гэта ж нашае жыццё.
У ноч бяззорную
Мы апаўшае лісцё...

Гэтыя, поўныя светлага суму і настальгіі ад расстання з берагамі Радзімы, радкі паэта-эмігранта Рыгора Крушыны сталі лейтматывам літаратурна-мастацкай вечарыны, якая днямі адбылася ў менскай бібліятэцы «Юнацтва».

На сустрэчу з паэзіяй беларускіх паэтаў-замежнікаў прыйшлі ў гэты вечар студэнты і выкладчыкі Інстытута культуры, настаўнікі, супрацоўнікі гарадскіх бібліятэк.

Шаўчэнка сказаў С. Законнікаў, Цёпла ўспрынялі прысутныя і беларускія кніжны дарунак — «Кабзар» Т. Шаўчэнка, якім распачалося нядаўна ў «Мастацкай літаратуры» выданне статамнай серыі «Скарбы сусветнай літаратуры».

А назаўтра, 10 сакавіка, у самай ганаровай, люстраной зале Львоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя І. Франка адбылося ўшанаванне М. Багдановіча. Навуковыя даклады львоўскіх літаратуразнаўцаў Лесі Бондар («М. Багдановіч і Л. Украінка»), Расціслава Чопіка («М. Багдановіч і І. Франко»), Наталкі Дуды («М. Багдановіч і «Руская тройца»), Міколы Старавойта («Украінскія пераклады вершаў М. Багдановіча»), Тараса Салыгі («М. Багдановіч як україназнавец») перамяжкоўваліся выступленнямі беларускіх гасцей. «Багдановічэўскія чытанні» завяршыліся лірычным акордам — паэтычнымі выступленнямі Аксаны Сенатовіч, Уладзіміра Лучука, Міколы Пятрэнкі, Івана Гушчака.

Быў на чытаннях і сюрпрыз, які падрыхтаваў У. Лучук. Ён падараваў нам, бадай, самую арыгінальную з дасюлешніх багдановічэўскіх выданняў кніжачку — укладзеную ім і адціснутую ў той жа дзень на ратапрынце «Пагоню» Максіма Багдановіча, якую склалі арыгінал гэтага славутага верша і яго пераклады на украінскую (М. Драй-Хмары, Яра Славуціча, Р. Лубкіўскага, У. Лучука, А. Грызуна), рускую (Б. Спрычанна) і нямецкую (Ф. Нойрайтэра) мовы, а таксама вершы І. Драча «Літоўскае Пагоня ад Максіма Багдановіча» У. Лучука «Па Раха Пагоні», Р. Скібы «Па матывах Багдановіча». «Багдановічэўскія чытанні» вёў старшыня Львоўскага аддзялення Саюза пісьменнікаў Украіны, народны дэпутат Раман Лубкіўскі, які ў гэты ж дзень спецыяльна вярнуўся з Кіева, каб прыняць удзел ва ўшанаванні аўтара «Вянка». Вярнуўся ён ужо ў званні лаўрэата Дзяржаў-

Значныя дасягненні Ядвігі Бяганскай і ў галіне перакладу з польскай і славацкай моваў. З польскай мовы пераклала творы Б. Ясенскага, Г. Мушынскай-Гофман, Я. Корчака, Г. Бахляровай, А. Багдая, Э. Ажэшкі і іншых, са славацкай — У. Міначы, Я. Ярункавай, Я. Грушоўскага і іншых.

Ядвіга Бяганская адказна ставілася да літаратурнай працы, надавала высокае значэнне слову ў справе выхавання чалавек-грамадзяніна. Шчырую і глыбокую любоў да Радзімы, веру ў будучыню беларусаў пісьменніца пранесла праз усё сваё нялёгкае, поўнае выпрабаванняў жыццё і эмацыянальна, цікава перадала гэтае святое пачуццё ў кнігах.

У Ядвігі Іосіфаўны Бяганскай была добрая і шчодрая душа. Яе светлы вобраз назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ.

най прэміі імя Т. Шаўчэнка 1992 года, якая за дзень да таго была ўручана яму прэзідэнтам Украіны Л. Краўчуком.

Льваўяне шчыра радаваліся за свайго земляка, кніга вершаў янога «Погляд вечнасці» атрымала самую ганаровую прэмію Украінскай дзяржавы. Зразумела, мы таксама далучыліся да гэтай радасці і вітанню даўняга сябра беларускай літаратуры, яе таленавітага перакладчыка і даследчыка. На рахунку Р. Лубкіўскага — дзесяткі перакладзеных ім на украінскую мову твораў беларускіх паэтаў, асобныя артыкулы пра іх творчасць, пра украінска-беларускія літаратурныя сувязі. Дарэчы, цяпер ён рыхтуе да друку вялікі том паэзіі і прозы М. Багдановіча ў перакладах на украінскую мову, а таксама асобны зборнік сваіх твораў пра Беларусь.

У той і наступныя дзень пабыўкі нашай «першай пісьменніцкай дэлегацыі незалежнай Беларусі ў незалежнай Украіне» (так нас называлі ўсюды з лёгкай рукі Р. Іванючука) мы сустракаліся з чытачамі і супрацоўнікамі Львоўскай навуковай бібліятэкі імя В. Стафаніка (там адкрылася цікавая багдановічэўская выстаўка), з навучніцамі паліграфічнага вучылішча імя І. Фёдарова, рабочымі мэблевай фабрыкі, вучнямі і настаўнікамі Івана-Франкоўскай (Пустамыцкі р-н) і Ясынскай імя Памы Бярэды (Яварыўскі р-н) сярэдніх школ. Усюды перад выступленнямі мы вывешвалі дзяржаўныя сімвалы незалежнай Беларусі — бел-чырвона-белы сцяг і Пагоню, якія прывезлі з дому. У саміх жа выступленнях, зразумела, найчасцей гучалі імёны вялікіх сыноў нашых народаў Шаўчэнка і Багдановіча, а таксама таленавітага прадаўжальніка іх спраў, пасланца Львоўшчыны ў парламенце Украіны, сьветляга лаўрэата Шаўчэнкаўскай прэміі Рамана Лубкіўскага...

Вячаслаў РАГОЙША.

важана праплыў і час сустрэчы. А разыходзіцца ніхто не спяшаўся. Можа, таму, што гэтыя сустрэчы — рэдкая магчымасць для кожнага з нас хоць на пару гадзін вырвацца, выплысці з шэрай жыццёвай будзённасці на запаветны востраў вечнага характа сапраўднай Паэзіі.

Трэба сказаць, што згаданая вечарына не адзіная, якая прайшла ў сценах бібліятэкі. Літаратурныя гасцёўні тут сталі добрай традыцыяй, і ў першую чаргу дзякуючы няўрымслівай энергіі і энтузіязму загадчыцы бібліятэкі Валыяны Коршакавай і яе памочніцы, супрацоўніцы Наталлі Стрыгельскай.

Наш кар.

Алесь ПІСАРЫК

Пачуць Хрыстовы Запавет

Нельга з воляю, братцы, марудзіць
І пакутваць сумленнем душы!
Зазваніце званіцамі, грудзі
Тых, каму родны край не чужы.

Скінце долу гнятлівыя краты!
Хай у вольнае неба бяцян
Узляціць і закружыць над хатай,
Дзе рыданнем зайшлося дзіця
Ад нямілае сэрцу гамонкі.
Словы мачыхі, нібы вужы —
Спавіваюць душу...

Хай рамонкам
Сын да роднае нівы бяжыць.

Курапакчай не чулі малітвы!
Палавее сукроўем зара,
Дзе крывёю карэнне паліта
І бязбожніка, і святара...
А былыя

У стрэсавым гудзе
На кагосьці спіхаюць грахі,
Б'юць адчайна ў нямоглыя грудзі:
Век такі,
Землякі,
Час такі...

Суседзі нашы дружна, крэна,
Выходзяць з цемры.
Беларус
Усё яшчэ нядбайна дрэмле:
Гадоў няволі цісне груз.

Суседзі правяць баль Свабоды,
Сагналі ідала з душы!
У нас жа —
Утралены подых,
Чужая — мова,
Дух — чужы...

Суседзі сціснулі турэмны
Замок, якім дзяржаўны крот
Трымаў у сполаху нядрэнным
Загнаны ў багнішча народ.

Суседзі, глянь, —
Людзьмі завуцца
І не з-за кратаў бачаць Свет,
І не з-падпечка,
А — імкнуцца
Пачуць Хрыстовы Запавет.

О, гэта светлая туга
Па той зямлі, якая крылы
Дала душы, і пралягла
Ад нараджэння — да магілы.

Які ён, прадзедавы край!
Яго мне сэрцам бачыць трэба.
І заплыве ў душу зара,
І маладога ранку неба...

Зальюцца вочы цеплынёй,
Мой ветразь дум
Ускрыліць вецер.
Сустрэне мама. Ёй адной
Патрэбен голас мой на свеце.

Куды б дарога ні вяла —
Не абмінуць аблогаў долі.
Прысядзе доля да стала,
Журбы нап'ецца даспатолі.

Будзіць вечнасць паэт.
І радок —
Адгукваецца сэрцу лагодна.
Па скрытаўленай ніве сядок
Праскакаў з непагрэзнай Пагоняй.

Вецер часу збівае з сядла,
Ноччу
Д'ябал стаць нелюдзем кліча.
Дзе сцяжына каханья жыла —

Там
Чарнобыльскае папялішча!

У шынку
Крыўду сэрца запіў
Развярэдлівай горкаю кропляй,
І надзеяй душу акрапіў,
І віно ўспаламнела сукроўем...

Вострыць звабная панна брыво,
Ахвяруе вачам каленцы.
Меч, пазта з сабою не зводзь,
Локач зрэж белакурай панейцы...

Ноч развее, прытушыць боль.
А ці панна пазта чаруе!
Застаецца вандроўнік Сабой.
І спагаду Рагнеды чуе.

Чырвоны снет

Не люблю паляўнічую зграю!
Што ёй зверу пайсці наўскася!
Бачыў я,
Як на снезе згарае
Маладое, як ранак, лася.

Ярка кроў.
І лізлі сабакі
Непрытомнае цела ў лагу,
І чакалі сабачай падзякі
Ад людзей, што каўталі тугу.

Раскацілася барвамі рэха.
Замаркоціўся іней густы.
Ад пажаднага енку і брэху
Зарыдалі слязою кусты.

Малітва душы

О, Божа святы, заслانی
Спадарожных небам —
Ад скрухі.

ШТРЫХІ ДА АЎТАПАРТРЭТА, напісаныя Алесем Гурло ў сталінскіх засценках

Здавалася, жыццёвы шлях
А. Гурло больш-менш вядомы
кожнаму, хто цікавіцца
беларускай літаратурай. Сын
селяніна-бедняка са шмат-
дзетнай сям'і, ён пачаў ра-
на зарабляць на хлеб. Быў
пастухом, парабкам. Ву-
чыўся ў хатняга настаўніка
(дарэнтара), затым — у Ка-
пільскім двухкласным ву-
чылішчы. Вельмі захапляўся
паэзіяй. «...Пушкіна, Лер-
мантава, Някрасава, Шаў-
чэнку і інш. ведаў амаль на
пам'яць. З праявіўшы любіў
Дастаеўскага, Тургенева, Та-
лстога, Ганчарова, Гогаля і
Максіма Горькага», — напі-
са ён у аўтабіяграфіі ў
жніўні 1927 года.

Рана пачаў пісаць вер-
шы, аповяданні. Першы свой
твор — аповяданне «Ласун»
— надрукаваў у канцы 1909
года ў «Нашай Нівы». З пер-
шым творчым поспехам яго
шчыра павінаваў Янка
Купала. У 1911 годзе ў по-
шуках працы і лёсу А. Гур-
ло апынуўся ў Пецярбурзе,
дзе знайшоў прытулак у
свайго земляка Ц. Гартнага.
Працаваў на заводзе «Вул-
кан», служыў на Балтыйскім
флоте, прымаў удзел у пер-
шай сусветнай вайне.

У час Кастрычніцкай рэ-

валюцы «быў на барыка-
дах ля Зімяга палаца». У
грамадзянскую вайну на
Волзе, у 1918 годзе А. Гур-
ло цяжка паранілі. Доўга
лячыўся ў военным шпіта-
лі, але так і застаўся інва-
лідам на ўсё жыццё.

У 1921 годзе Нарнама-
свеці Беларусі афіцыйна за-
прасіў яго пераехаць у
Мінск. Працаваў А. Гурло
ў рэдакцыі «Савецкай Бе-
ларусі», у тэрміналагічнай
камісіі Інстытута беларус-
кай культуры. У 1924—1929
гадах адзін за адным вый-
шлі яго паэтычныя зборнікі
«Барвёнак», «Спатканні»,
«Сузор'і», «Зорнасць», «Ме-
жы».

Пасля пераўтварэння ў
канцы 1928 года Інбелкуль-
та ў Беларускаю Акадэмію
навуц А. Гурло працуе ў
Інстытуце мовазнаўства са-
кратарам тэрміналагічнай
камісіі. Асабіста падрыхта-
ваў слоўнік «Тэхнічная тэр-
міналогія» (вып. 1), які вый-
шаў у 1932 г. і змяшчаў
6818 слоў і словазлучэнняў.
Сабраў умоўны слоўнік
краўцоўскай мовы Капыля і
склаў абласны слоўнічак
Капыльскага раёна, які
налічваў 2 тысячы правін-
цыялізмаў. Але гэтыя ма-

тэрыялы прапалі (да гэтага
часу не выяўлены).

Гэтыя факты з біяграфіі
А. Гурло агульнавядомыя. А
вось як жыў, што рабіў па-
эт у 30-я гады, — аб гэтым
не згадваецца ні ў энцыкла-
педыях, ні ў працах У. Агі-
евіча, І. Германовіча, М. Хве-
даровіча, М. Мішчанчука і
іншых, хто пісаў пра А. Гур-
ло. У той час не выйшаў ні
адзін зборнік паэта. У не-
красаў, апублікаваным у
другім нумары часопіса
«Полымя рэвалюцыі» за 1938
год, паведамляецца, што
схвоты і калецтва падарвалі
сілы А. Гурло і 4 лютага ён
памёр у Мінску. Там жа на-
друкаваны яго апошнія вер-
шы «Першы снег» і «На лы-
жах».

Па сённяшні дзень нідзе
не згадваецца, што 25 ліпеня
1930 года А. Гурло быў
арыштаваны па так званай
справе «Саюза вызвалення
Беларусі» (СВБ) і 10 краса-
віка 1931 г. калегія АДПУ
Беларусі асуджаны на 5 га-
доў высылкі ў Самару.

У час вядзення следства
па СВБ А. Гурло дапытваўся
на АДПУ. У 13 томе спра-
вы ёсць тры яго показанні
— ад 17 і 20 жніўня і 2 лі-
стапада 1930 г. Яны невя-

лікія па аб'ёме і лананіч-
ныя па змесце.

На пытанне следчых аб
тым, ці з'яўляўся ён
удзельнікам «Саюза...», ка-
тэгарычна адказаў, што да
такой арганізацыі «ніколі
не налегаў і аб такой ні-
колі нічога не чуў». У аб-
вінаваўчым заключэнні
следчых вымушаны былі
адзначыць, што Алесь Гур-
ло, як і Антон Адамовіч і
Язэп Пушча, «прызналіся
часткова».

Думаецца, чытачам будзе
цікава пазнаёміцца з гэты-
мі паказаннямі А. Гурло.
Яны ўдакладняюць некато-
рыя біяграфічныя звесткі
паэта, яго погляды і адно-
сіны да тых, з кім быў
знаёмы і разам працаваў.
Іншымі словамі, гэта
штрыхі да аўтапартрэта
Алесь Гурло.

Голас А. Гурло дайшоў да
нас праз 60 гадоў, а рэабі-
літаваны паэт яшчэ 15 лі-
стапада 1957 года Вярхоў-
ным Судом БССР.

Уладзімір
МІХНЮН,
дырэктар Беларускага
навукова-даследча-
га цэнтру дакумента-
знаўства і рэтраінфар-
мацыі.

Паказанні ГУРЛО А. К. ад 17 ліпеня 1930 г.

...На пытанне адносна праяўленняў на-
цыянал-дэмакратызму ў тэрміналагічнай
камісіі магу сказаць наступнае: у сце-
нах тэрміналагічнай камісіі паміж яе су-
працоўнікамі ніякіх гутарак на гэтую тэ-
му не вялося, ці, ва ўсякім выпадку, я
іх не чуў. Асабіста я ніякіх нацыянал-
дэмакратычных тэндэнцый не меў і пра-
ктычна нацыянал-дэмакратызму не пра-
водзіў. Да гэтага магу дадаць, што тэр-
міналагічная работа — работа зусім но-
вая і складаная, а таму, як і ва ўсяля-
кай складанай рабоце, у рабоце тэрмі-
налагічнай маюць быць памылкі. Магчы-
ма, яны і былі.

На другое пытанне, як я рэагаваў на
праяўленне нацдэмакратызму ў тэрмі-
налагічнай камісіі, магу сказаць наступ-
нае: паколькі, як я ўжо адказаў на пер-
шае пытанне, у тэрміналагічнай камісіі
гутарак аб нацдэмакратызме не было,
то і рэагаваць на іх не даводзілася. Ука-
занні ў прэсе на некаторыя недахопы
ці недакладнасці ў перадачы тых ці ін-
шых беларускіх тэрмінаў у тэрмінала-
гічных выпусах, якія выйшлі ў свет, уся

камісія ў цэлым прымала пад увагу і
мела за мэту выпраўляць у іншых вы-
даннях, а то і выпраўляла.

На трэцяе пытанне адносна маёй пры-
належнасці да СВБ магу катэгарычна
сказаць, што да арганізацыі СВБ я не
належаў, ніколі не налегаў і аб такой
ніколі нічога не чуў.

Паказанні ГУРЛО А. К. ад 20 жніўня 1930 г.

Прызнаюся, што ў 1926 г. да мяне на
кватэру зусім нечакана прыйшлі Нічы-
пар Чарнушэвіч, Л. Савёнка і, здаецца,
Адзьярыха, з якім я да гэтага зусім не
быў знаёмы і пасля гэтага зноў ніколі
не сустракаўся. Чарнушэвіча я ведаў
як земляка, а Савёнка як саслужыўца
па рэдакцыі газеты «Савецкая Бе-
ларусь». Чарнушэвіч пачаў гаворку на па-
літычную тэму, маючы на мдзе стварэн-
не антысавецкай арганізацыі. Але не
помню, па якой прычыне гаворка была
перарынена. Ні перад гэтым выпадкам,
ні пасля яго я з гэтымі асобамі ніколі
разам не сустракаўся; аб іх дзейнасці
нічога не ведаў, а з Адзьярыхам на гэ-
тым знаёмства і закончылася.

Прызнаю сябе вінаватым у тым, што
не паведаміў аб гэтым выпадку ДПУ. У
дапаўненне павінен сказаць, што ў да-
дзены момант зусім не думаў хаваць
перад ДПУ гэты выпадак, але за даў-
насцю часу я яго зусім забыў.

Прызнаюся, што ў тэрміналагічнай
камісіі пры апрацоўцы тэрміналогіі пра-
водзіліся нацыянал-дэмакратычныя тэн-
дэнцыі, якія мною падтрымліваліся.

Адносна свайго ўдзелу ў арганіза-
цыйным сходзе СВБ магу сказаць, што
ўдзелу ў гэтым сходзе я не прымаў,
нічога аб арганізацыі СВБ не ведаю.

Паказанні ГУРЛО А. К. ад 2 лістапада 1930 г.

За апошнія гады на фронце сацыя-
лістычнага будаўніцтва, а асабліва на
яго культурным участку мелі месца, по-
руч з іншымі праявамі, — праявы ўзмоц-
ненага беларускага — нацдэмакратызму.
Гэтыя праявы закранулі і тую частку
фронту, на якіх мне непасрэдна даво-
дзілася працаваць, г. зн. літаратурны і
навукальны ўчастак.

У літаратуры нацыянал-дэмакраты-
чны тэндэнцый рэзка выявіліся ў творах
беларускіх пісьменнікаў М. Зарэцкага —
«Крывічы», «Падарожжа на новую зям-
лю»; А. Дудара — «Ветер с востока»,
«Пасеклі край наш папалам»; Ц. Гарт-

Смыляць нашы душы ў агні Крутой сатанінскай прымуці;

Ратуй ад няволі і тла,
Ад грэшнага супакаення,
Пакуль цемра зла не лягла
І зорнае льецца маленне;

Дай сілы адчуць паўнату
Нябеснага ўзнёсу і веры, —
Анёлкі святых лятаць,
Мы іх не пускаем за дзверы..

Нясе прасвятленне Сусвет,
Спагадай дыхнулі святні,
А ў сэрцах цяпло не жыве,
Малітвы на вуснах застылі.

На ўлонні дзялянкi

Ажылі ў сэрцах святкі-калядкі.
Пракаціся ў ліповых саночках
Па замежных вясні лядах,
Дзе дзяды пагублялі сарочкі.

Мо пачуеш, як стогне падлесце
Жалем,
Князем пакінутай дзеўкі.

Там калядкі шукала Алесь,
А знайшла сваю смерць неспадеўкі.

Будуць бегчы услед ваўкалакі,
Не завяюць гайнэй — загалосцяць...
Ясны месяц на ўлонне дзялянкi
Калядоўнікаў шыра запраосіць.

Там, на вышархлых сцэжках ваўчыных,
Мы калядак чужых не мінаем.
Пройдзе ў белай сукенцы дзядучына —
Мы Алесю ў той здані пазнаем.

Скуль яны,
З цёмнай пушчы, званочкі!
Мчыся мроям услед без агляды!
Паскідайма сарочкі з саночкаў,
Хай прымерваюць іх ваўкалакі.

гэтых трох асоб ніколі не быў. А магчыма, я гэтым размовам прыдаў характар п'яных размоў, а таму аднёсся да іх несур'ёзна. Але як бы там ні было, факт застаецца фактам і я за яго нясу цяжкую маральную адказнасць, прычым катэгарычна заяўляю, што я з гэтымі асобамі ніякай ідэяльнай сувязі не меў і аб іх намерах нічога не ведаў.

Мне тут ставілася пытанне аб прыналежнасці да СВБ. Катэгарычна заяўляю, як заяўляў і раней, што ні да СВБ, ні да іншых нелегальных арганізацый ці групіровак, калі такія існавалі, я не належаў і аб іх нічога не ведаў.

Мне тут ставілася пытанне аб прыналежнасці да СВБ. Катэгарычна заяўляю, як заяўляў і раней, што ні да СВБ, ні да іншых нелегальных арганізацый ці групіровак, калі такія існавалі, я не належаў і аб іх нічога не ведаў.

Ды хіба можна наогул дапусціць, каб я — чалавек, які мае 20-гадовы рэвалюцыйны стаж, чалавек, які быў непасрэдным удзельнікам амаль усіх франтоў Грамадзянскай вайны, барынадных баёў Лютаўскай рэвалюцыі, чалавек, які разам з маранамі «Аўроры», «Забіянкі» і інш. караблёў, а таксама плячо ў плячо з перадавымі рабочымі старога Піцера штурмаваў апошнюю цытадэль рускага імперыялізму — Зімін палац, хіба я мог дапусціць, каб я здрадзіў справе пралетарыяту? Не і не!

За што мяне траба пазбягаць, за што я сам сябе маральна павінен бэсціць? Гэта за маю інертнасць, за маю абывацкасць, за маю мяккацеласць, за тое, што дарэмна траціў шмат дарагога часу, за тое, што я часта за ванном свету не бачыў. Праўда, усё гэта абумоўлена вядомымі прычынамі. Прычыны гэтыя наступныя: вярнуўшыся 10 жніўня 1921 г. у БССР з франтоў імперыялістычнай і грамадзянскай вайны фізічна стомлены, я не застаў у жывых бацьку (маці раней памерла), двух братоў, забітых на фронце Грамадзянскай вайны, і сястры. Я застаўся амаль зусім адзінокім (з родных у жывых толькі адна сястра). Неабходна была кампенсацыя страчанага. Я пачаў шукаць сяброўства, я пачаў шукаць маральнай падтрымкі. Харшых сяброў — я не ведаў, ці знайшоў я іх, але харшых выпівох знаходзіў безумоўна. Гэта і ўцягнула мяне ў багему, у выніку чаго я часова апусціўся. Гавару часова, таму што апошнія 3—4 гады я ўзяў сябе ў рукі, я заняўся сур'ёзна навістаннем дарэмна страчанага часу. Я пачаў выхоўваць сябе культурна і палітычна, я пачаў сур'ёзна працаваць па навуковай і літаратурнай лініі. Хоць і клопаты аб матэрыяльным дабрабыце сям'і, якая мне замяніла страчаную сям'ю — радні і сяброўства, патрабавалі шмат часу калі-нікні на чарнавую работу, але я лічу, што я пачынаю расці маральна і папраўляўся фізічна.

Хоць я і блізка быў да маральнага упадку, але, наколькі мне здаецца, не страціў зусім свайго я; я не скаціўся зусім у балота мяшчанскай ці абыцельскай руціны, я не падаўся варожым Сав. уладзе ўплывам. Я застаўся, магчыма, не зусім актыўным, але затое сумленным работнікам на фронце сацыялістычнага будаўніцтва і адданым Кам. партыі і Сав. уладзе чалавекам.

У той час, калі ідзе хуткі тэмпа перабудова грамадскага, гаспадарчага і культурнага жыцця СССР і БССР на сацыялістычных пачатках, калі ад кожнага сумленнага грамадзяніна ў асобнасці і ад усёй савецкай грамадскасці ў цэлым ходам падзей патрабавалася напружанне усіх сіл і прысвабленне здольнасцяў, — у гэты час не можа быць месца тым, хто льюна ці тайна пераходжае пераможнаму сацыялістычнаму наступленню на ўсіх франтах савецкага будаўніцтва. Крокі, якія прадпрымае Кам. партыя і Савецкая ўлада па перабудове грамадскага і гаспадарчага ладу, павінны сустраць шырока і актыўна падтрымку з боку ўсяго сумленнага, усяго адданнага, усяго працаздольнага.

У гэты вялікі і адназначны момант я, як частка вялізнага цэлага, даю сваё сумленнае слова змясці са свайго жыццявага і творчага шляху ўсё, што было кепскае, я адмаўляюся ад тых памылак, якія мною дапушчаны, я хачу жыць сённяшнім днём. Я хачу актыўна працаваць на карысць пралетарскай культуры, я хачу дадаць усе свае сілы і здольнасці на будаўніцтва сацыялізму. Я з Камуністычнай партыяй, я з Савецкай уладай!

Валентин Якубович

ЭГІІЗМ

ЭСЭ

Мне кажучь (сёння я чую пра гэта з усіх бакоў), што я — найвялікшая каштоўнасць. Большая за дзяржаву, нацыю, рэлігію і, магчыма, нават самога пана Бога.

Не ведаю, можа, які іншы чалавек і з'яўляецца такой значнай цацай, толькі не я. Я не бачу асаблівай цаны ў нейкай колькасці арганікі, выдзеленай з агульнага кантэксту «жывога рэчыва» даўно набытымі нагавіцамі і зацыраваным свэдрам.

Я — гэта семдзесят кіло кастак, тлушчу, цягліц і вадкасці чырвонага колеру, змешчаных у колькі там квадратных метраў бяглай скуры. Дадаўце сюды трохі нерваў, два тры хацены, некалькі запазычаных думак... Вось і ўсё. Гэтым амаль і вычэрпваецца найменне чалавек.

А мне і згэтуль і адтуль: ты цэнтр сусвету, апрышча быцця і, зусім верагодна, ягоны сэнс.

Я торгаю вуха, ушчыкваю клуб і, як той андэр-санаўскі хлопчык, толькі не весела, а з сумам, прарэчу: «Чалавек голы».

Я ганарлівы, як засцяпковы шляхцюк, але гэта ўжо занадта. Што, я сябе не ведаю? З якой-такі ласкі — найвялікшая каштоўнасць, за што такая пашана?

Магчыма, іншых гэта не цікавіць, а мяне дык надыта: як раб божа стаўся самакаштоўнай цацай? Калі чалавек спрычыніўся да сэнсу быцця, чаму ссунуў на сябе гэты сэнс?

А было нават так: «І паказаўшы рукою Сваёю на вучняў Сваіх сказаў: вось маці Мая і браты Мае; бо хто будзе выконваць волю Айца Майго, Які ёсць у нябёсах, той Мне брат і сястра, і маці».

Гэта нават больш за адмаўленне ад сябе — адмаўленне ад маці дзеля прыналежнасці да Ідэі.

Ідэя, сэнс і сутнасць быцця знаходзіліся па-за асобай да той пары, пакуль не ўзнікла пытанне: ці вольны чалавек у сваім зямным выбары, ці пан ён над сваімі немудрагелістымі ўчынкамі?

З гэтага пытання спакваля высеўся гуманізм.

Гуманізм — гэта чалавек, выпушлены з абалонкі трансэндэнтнага.

Ва ўлонні гуманізму канчаткова сфармаваўся эгаізм.

Рэнсанс, справакаваны Ідэяй гуманізму (ці наадварот?), паспрыяў разнаволенню эгаізму, надаў яму магутны імпульс для выяўлення раней прытоенага патэнцыялу.

Сэнс чалавека — чалавек. Сам для сябе, сабою цалкам і абсалютна завершаны. Найвялікшая каштоўнасць.

Магутнейшы духоўны крызіс не змаглі стрымаць ні контррэфармацыя XVI—XVII стагоддзяў, ні камунізм XX. Зрэшты, чаму крызіс?

Напэўна, ужо сёння мы можам разглядаць гісторыю чалавецтва як эвалю-

цыю эгаізму. Ад інстынгу самазахавання да набытовага эгаізму і далей праз гуманізм да самадастатковасці.

Гуманізм паступова выціскае хрысціянства, як і ўсе іншыя не-эгаістычныя канцэпцыі прысутнасці чалавека ў свеце. Апошняя ахвярай стаўся калектывізм.

На зыходзе XX стагоддзя эгаізм няўмоўна датрушчвае тыя Ідэі, якія яшчэ месцяцца па-за асобай. Чалавек перакуліў свет на сябе, і эгаізм заняў месца пануючай духоўнай Ідэі.

Ёсць тое, што ёсць, і калі эгаізм перамог усе іншыя магчымасці быцця, то, значыць, сапраўды няма ў прасторы і часе нічога, што было б больш значным за чалавека. Значыць, і сапраўды няма нічога больш важнага за гэты семдзесят кіло кастак, тлушчу, цягліц і вадкасці чырвонага колеру, змешчаных у колькі там метраў бяглай скуры.

Але, але... Справа ў тым, што асабіста я не хачу быць месцішчам абсалютнага сэнсу, бо не бачу ў сабе, з якога боку ні глядзю, аднаведнага абсалютнага зместу. Больш таго, з кожным днём для мяне робіцца выразнейшым разуменне канчатковай бессэнсоўнасці асобнага чалавека, якая вынікае з яго не-абавязковай прысутнасці ў жыцці.

Пакінуўшы слоўныя мудрагельствы, сфармулюем гэта гранічна проста: быў асабіста ты альбо цябе не было і ніколі не будзе — усё адно. І таму ў светапоглядным сэнсе менш за ўсё мяне цікавіць маё Я, а калі цікаўнасць усё ж такі ўзнікае, я адразу бачу, як з-пад яе покрыва вытыраюцца рожкі эгаізму.

Я — голы чалавек на скрызнях часу, і калі шукаць нешта вартае ў звязку з маёй асобай, то гэта не я сам, а мой этнас ува мне.

Я — гэта колькі там тысяч год і колькі там соцен каленаў майго роду, і ўся мая каштоўнасць — гэта каштоўнасць скарбонкі, у якую ссыпаны скарб, набыты нястомнай працай на працягу невядома якога часу. І калі я прыходжу да высновы, што я ўсяго толькі месцішча, дзе мой этнас працягвае існаванне з усімі сваімі тысячагоддзямі і каленамі, то амаль міжволі вымаўляю: мой бог — мой этнас.

Пры ўсёй відавочнай дэкларатывнасці гэтай тэзы, не абмінем увагай і тое, што рытарычна аблегчаная фігура хавае груваці падтэкст. Ён не вымоўны, як і кожны падтэкст (трансэндэнтны бог — гэта таксама падтэкст існага)...

Мой бог, у адрозненне ад трансэндэнтнага, мае інфарматыўны абрыс і логіку быцця. Ён вынік амаль пазытыўнай метамарфозы. Рэальная гісторыя этнасу ў перспектыве часу ператвараецца ў ідэальную сутнасць. У будучым рэ-

лістычнае мінулае набывае ідэалістычныя рысы. Падзея выкрышталізоўваецца ў міф і ў якасці міфа доўжыць сваё існаванне да верагоднамагчымай бласкондасці, вырастаючы з першапачатковага драбка ў празрыста-важную шматгранную вежу, кожная грань якой зіхціць асобым сэнсам.

Мне лібы мой бог свай двайстасцю, сваім сімбіёзам рэальнага і ідэальнага, але я здагадваюся, што сапраўдныя вытокі маёй любасці ў іншым. Без Яго я нішто, камяк жывога рэчыва, адзінае прызначэнне якога павялічыць аб'ём біясферы на планеце Зямля. А прыстаўшы да Яго, я сам раблюся Ім.

Этнос — гэта я, памножаны на ўсю гісторыю майго народа. Этнос — гэта мой адзіны прытулак пасля смерці, апошняя, хай сабе і даволі ўмоўная, надзея на бессмяротнасць. Так я толькі памру, а калі ён знікне, то знікну і я.

Памерці — гэта мая натуральная функцыя, усёго толькі драма майго асабістага жыцця. Знікнуць — трагедыя.

Вось чаму мне страшэнна хочацца, каб мой этнас застаўся, бо тады застаўся і я, як адна з незлічоных прычын Яго.

Я спрычыняюся сваёй матэрыяльнай сутнасцю да стварэння яго ідэалістычнай існасці і застаюся ў гэтай існасці, як казюрка ў залатым бурштыне (прыгожае параўнанне, але не дакладнае, бо застыглае, нерухомае, не пульсуе).

Мяне вабіць магчымасць тварыць творцу мяне. Трансэндэнтны бог ставіць, ён дадзенасць, завершаная і непакісная ад пачатку да канца. А мой бог — несупынный рух і памнажэнне ў часе і прасторы, ён тоесны працягласці аб'ектыўнай гісторыі. Але гэта нічога не тлумачыць у малым выбары, і я павінен сказаць, чаму мяне не задавальняе звыклы бог. Тым болей, што тая безаблічная вечнасць, якую прапанае мне Этнос, значна саптуе ў прывабнасці райскаму прытулку ягонага канкурэнта.

Справа тут да смешнага праявілася — я не веру ў Яго існаванне. Я не магу даць веры існаванню бога, якога здолеў перамагчы эгаізм чалавека. Калі не бог, а чалавек найвялікшая каштоўнасць, калі семдзесят кіло гуманістычна заклапочанай арганікі кроцьчыць наперадзе, а духоўная Ідэя валачэцца за яе спіной, як ценя на зыходзе дня, то мяне немагчыма пераканаць, што гэты даўжэзны ценя ёсць прычына мяне, а не наадварот. Ён мяне толькі паляхае, калі я часам азіраюся. І яшчэ. Бачыце, я безумоўна і адразу павярнуў бы ў існаванне трансэндэнтнага бога, каб ён намаляваў хаця б адну карціну, зрабіў скульптуру, які храм альбо вежу. Мне незразумела, як Творца з такімі эстэтычнымі

здольнасцямі, з такім пачуццём гармоніі і перспектывы змог утрымацца і не паспрабаваць сябе ў дойлідстве, жывапісе ці паззі? Хто знаёмы з прыродай творчасці (а ў той ці іншай меры знаёмы амаль кожны), ведае, што каму дадзена тварыць, той не тварыць не можа. Аднаго гэтага мне дастаткова, каб болей чым сумнявацца ў Ягонай прысутнасці і раней і потым.

Этнос творыць несупынна. Творчасць — перадумова яго існавання. Этнос — форма, вапчына, у якую кожны з нас дадае кроплю свайго жыцця як творчага акту.

Ва ўсёй неверагодна складанай (і абсалютна нераспрацаванай) сістэме ўзаемаадносін паміж Я і Этнасам (для беларусаў да таго ж забытанай амаль фатальна) найперш мяне цікавіць магчымасць быць далучаным да духоўнай Ідэі, у святле якой мой эгаізм у фанабэрыстых строях найвялікшая каштоўнасці робіцца да смешнага мізэрным, дробнейкім і ўвогуле чэзне. Бо гэтаксама як трансэндэнтнаму богу, я не магу даць веры гуманізму, з-пад квятаста размаляванай маскі якога выглядае бяглая пыса паныльгай экзістэнцыі.

Экзістэнцыялізм (светапогляд, філасофія, мастацтва) — гэта жах сямідзесяці кіло жывога рэчыва перад сваёй бессэнсоўнасцю. Вылучаны з агульнага кантэксту этнасу, завершаны, сам-насам, чалавек — безумоўна абсурд. Ён мае сутнасць, але пазбаўлены сэнсу. Шматлікія спробы на падставе сутнасці чалавека вызначыць ягоны сэнс не могуць весці да поспеху, бо нямажна знайсці тое, чаго няма.

Папярэднія экзістэнцыялізму філасофіі, за выняткам этыкі, не звярталі ўвагу на асобу, бо выразна ўсведамлялі неістотнасць яе існавання.

Сам-насам я — ніхто, адно вось гэтая паныльга пыса, засяроджаная на двух-трох эгаістычных цаценнях, а з этнасам у сэрцы я — ягонае сэрца, якое б'ецца ўва мне. Я — жывое сэрца міфа, які стварыў мяне, і ніякай каштоўнасці ўва мне няма і не магло б быць, каб праз мяне не працякала плынь вечнасці майго этнасу.

Зрэшты, гэта — патэтыка, спроба вымавіць невымоўнае, падтэкст. І не варта засяроджвацца на марнай справе. У звязку з развагамі пра эгаізм і этнас мяне цікавіць зусім іншае. Этнос — вынік збегу гістарычных акалічнасцей ці непазбежнасць, прадумоўленая нейкім сансам? Гэта важна. Бо ў першым выпадку ён мог і не быць, на ягоным месцы мог быць іншы. У другім — ён, акрамя сэнсу самадастатковасці, мае яшчэ нешта і тады ў этнасу з'яўляецца пазастарычаная Ідэя. А ў мяне — магчымасць пазбегнуць рыторыкі, калі я гавару: мой бог — мой этнас.

ДАРУЙ, «СЕННИЦА»...

Замест юбілейнага віншавання

Дык ужо не крыўдуй, спадарыня «Сенніца», на словы невішавальныя. Але ж лімавец лімаўцам не будзе, калі змоўчыць пра высновы свае мімавольныя. Аднак спачатку, як паўтараў вядомы спікер аднаго парламента, «я вам па-добраму скажу».

Гэта добра, што, не пашкадаваўшы суботняга дня, мы выправіліся з Мінска ў калгас імя М. Гастэлы, адшукалі дыктоўны Палац культуры, падзівіліся на свята, наладжанае ў гонар 20-годдзя народнага ансамбля танца «Сенніца», якім кіруе шануюны спадар І. Чарняк. Прыемна было бачыць і на сцэне, і ў зале шчырыя, натхнёныя твары людзей, паяднаных святоточным настроем. Узрушаных патрыятычным, ці дакладней, гарацым сваякім пачуццём да віноўніка ўрачыстасцей, з якім так або інакш звязаны лёс ці не кожнай тэатральнай сям'і. Як важна, што ў «Сенніцы» жыве дух пераемнасці пакаленняў: у канцэрце ўдзельнічаў і дзіцячы калектыў (кіруе гэтым саеасаблівым «танцавальным пітомнікам» таксама І. Чарняк).

Танцоры-салісты, асабліва зухаватыя малойцы, уразлікі імпрэтам і тэхнік выканання складаных элементаў. Музычнае суправаджэнне (кіраўнік аркестравай групы Л. Граковіч) прывабіла тэмбравым каларытам: цымбэлы, кларнет, скрыпка, гармоніка, барабан, бубен, бас-гітара... Вакальная група абаяльная. А салістка Н. Му-

рашка прыемным сапрама нарадавала і чысціней інтанацыі.

Ці не самым арыгінальным нумарам праграмы падалася харэаграфічная карцінка «Дзятлы» (пастаноўка І. Чарняка) — эфектная рытмічная кампазіцыя, гэтак «беларускае фляменка» для мужчынскай групы ансамбля. І публіка наладзіла сапраўдную авацыю з узрушанымі воклічамі. Але гэта была толькі прэлюдыя: вітаючы сюіту рускіх танцаў, зала літаральна раўла...

Вялікадушная беларусачка «Сенніца»! Дзякуй, што не абмінула творчасць братоў-славян, уключыўшы ў рэпертуар песні ды танцы рускія, украінскія. «Выйду на улицу», «Уж ты, бабочка, бабёночка мая», «Роза беларозавая», «На гуляньне», «Вареники» і г. д. А ці не замнога для праграмы ў адным аддзяленні? Магло б з поспехам прагучаць і штось польскае, яўрэйскае, літоўскае, татарскае, латгалскае, цыганскае, га?

Ведаеш, руплівіца «Сенніца», юбілей твой — як адбітак праўдзівы ў люстэрку. Пабачылі мы акурат люстэрны адбітак таго, што адбылося з намі ўсім, з нашай культурай, з менталітэтам беларускім, са свядомасцю агульнай нашай чалавечай. Што ў люстэрку? Дробязі, дробязі... Дробязі?

Рускамоўныя шылды на будынках заможнага беларускага калгаса ў паўгадзіне язды адсталіцы. Спехам, без надзённага тэкставага каментарыя,

аформленыя да 20-годдзя «Сенніцы» стэнды ў фая палаца — з фотасюжэтамі ў духу паказушна-застойных часоў і гэтакімі ж дыпламамі ды граматамі, нахштат «за поспехі ў камуністычным выхаванні». «Програма отчетного концерта». Песенька, пад фанэграму якой праходзіў пралог: «Мы на свет родились, чтобы радостно жить... Давайте устроим большой хоровод...» Цымбалы ды скрыпка ў партытуры рускага танца, расейская частушка ў кампазіцыі «Жаніцьба Цярэшкі»...

Даруй, даруй, гасцінная спадарыня. Мы не наўмысна прыкмецілі сіндром «совковости» ды «ментальной трасянки», які ў недалёкія часы лічыўся аднакай узаемапрапанення культуры...

Шчыра працуеш, «Сенніца». За тое — дзякуй. І замежныя паздкі ў цябе — сур'ёзнае дасягненне: Польшча, Венгрыя, Германія, Італія, Нарвегія... Ну а што ж тае куратары кампэтэнтныя — чаму не падкажучы сцэжку ад «мастацкай самадзейнасці» да адраджэння спракавечных формаў народнага мастацтва?

Даруй, не разумею місію тваіх адукаваных начальнікаў ад культуры. На іх «паказальны выступленні» я ў той вечар таксама падзівіўся. Загадчыца аддзела культуры Мінрайвыканкома, павітаўшы ансамбль па-руску, пасля беларускамоўнага выступлення

У віхуры народнага танца.

Фота У. ПАНАДЫ.

начальніка ўпраўлення культуры Мінаблвыканкома таксама на беларускую, пасля чаго наступны прамоўца, спецыяліст з Міністэрства культуры, відаць, так зніжвае, што, выгукнуўшы дзяжурнае: «Уважаемые та-варишчы!», урэшце пажадаў удзельнікам калектыву «большого личного здоровья».

Усміхніся, «Сенніца»! Ты малада. У тваіх традыцый — здаровая аснова, любоў да мастацтва. А дарога да Адраджэння адкрытая ўсім.

...У абвешчаны юбілейнага канцэрта мастак намалюваў слова «народны» ў двухосці. Будзем лічыць, што ён памыліўся.

ЛІМАВЕЦ.

НА МУЗЫЧНАЙ СЦЭНЕ

ЗНАЧЫЦЬ ГЭТА КАМУСЬЦІ ТРЭБА...

Яна раздражняе і ўлагоджвае, з яе капекаляюць і ёю захапляюцца. Сама згадка пра яе падзяляе людзей на «за» і «супраць». Значыць, і праўда ёсць у ёй «нешта».

Што? — Пошлая, легкадушная, і ва ўсмешцы ў яе штось вольгарнае. А вочы, вочы — ну хоць бы іскрынка розуму! І хто яе толькі пусціў у шляхетны свет?

— Гарэзлівая, дасціпная, і ўсмешка яе заўжды загадкавая. А ў вачах столькі прастадушнай шчырасці! Нездарма знаходзяць у ёй «нешта» менавіта людзі, якім не адмовіш у выхаванасці густу!

...І вось так усё яе амаль двухваковае жыццё: любячы адны і знацца не хочуць другія. А яна, аперэта, застаецца сама сабой. Яна... — тут вы можаце вярнуцца да першага радка гэтага тэксту і чытаць спачатку. Зрэшты, усё гэта вам ужо вядома, так што чытайце далей. Хоць і далей я не абцяюю сенсацый, бо самую сенсацыйную навіну — аперэту «пусцілі» на сцэну Акадэмічнага тэатра оперы і балета Беларусі! — вы таксама ведаеце.

Ну, «пусцілі». І што? А тое, што для многіх добрую справу зрабілі. Для публікі, якая, нягледзячы ні на што (а мо насуперак таму, што), памкнулася да жывога гучання прыгожай музыкі, да цяпельца жывога чалавечага голасу, да ўтульнага паўзможна партэра і ўрачыстага зьянення рампы, да шчырасці ўсмешак і авацыі... Для артыстаў, у якіх праблем не меней, чым у людзей з залы, але якім таксама захацелася пачуццям не штотэатральна і радасных. Для тэатральнай касы, ля якой прэм'ера «На нашай сцэне — аперэта» выклікала рух зацікаўленых гледачоў.

Нават для зануды, якому б толькі пабурчаць, надарылася добрая нагода. Хай сабе бур-

чыць на здароўе. І пра тое, што ўжо была ў біяграфіі беларускага опернага такая старонка ганебная, калі сіламі артыстаў акадэмічнай сцэны ладзіліся пастаноўкі хоць і класічных, але аперэт (цалкам!). І пра тое, што не да бяздумнай весялоўсці ў нашы несвятоточныя дзенькі...

А для таго, хто любіць розныя там «філасофствы», ёсць падстава ўспомніць мудрацоў: «свет ацалеў таму, што смяяўся», «не загіне горад, у якога ёсць свята» ды іншыя высновы. У тым ліку біблейскую наконт аднаго з цяжкіх грахоў — «унунія».

Ой! Здаецца, я пачынаю пераконваць вас у тым, што аперэта на опернай сцэне — гэта панаяца ад усіх нашых грамадска-палітычных ды сацыяльна-культурных балячак. Не, канечне. І перад прэм'ерай спектакля-балю, ажыццёўленага, як вядома, дзякуючы ініцыятыве опернікаў, падтрыманай энтузіястамі з Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі, настрой у мяне быў нават скептычны. Але потым...

Потым само відовішча нейтралізавала і той скепсіс, і тую адмоўную энергію, што нябачным шлейфам цягнуцца за кожным, нават зычлівым чалавекам, калі ён пачынае ў ролях пакупніка, пасажыра гарадскога транспарту, наведніка сталойкі ці проста наслухаўся радыёэфірмацыі.

Ніводнай нядобрай эмоцыі за вечар! І не падумаўце, што ўсё на сцэне было бездакорна. Не ўсё. Але само разбурэнне стэрэатыпаў выклікала цікаўнасць. Забаўляла, кранала, весяліла, правакавала на воплескі тое нават, што звычайна выклікае незадаволенасць і раздражненне. Вакальныя агрэхі некаторых салістаў, напрыклад, або іхняя нязграбная сарамяжлівасць у руху. Ці пластычная неахайнасць кардэбалету... Былі хібы, ды засяроджваць увагу на іх не

хочацца. З большай ахвотай пагаварыла б я пра вартасці гэтага двухактовага прадстаўлення, складзенага з фрагментаў класічных твораў І. Штрауса, І. Кальмана, Ж. Афенбаха, Ф. Легара, Ф. Лоу, І. Дунаеўскага, Д. Абрахама. Нечакана і эфектна, узнімаючы бакалы, прайшлі паўз партэр на сцэну ўсе ўдзельні-

Вольга Цішына — Церыкола.

кі «балю», падтрымаўшы славу тост Арлоўскага (Ю. Бастрыкаў) з «Лятухай мышы» І. Штрауса.

Раскошная музыка І. Кальмана дала магчымасць пановаму раскрыццю галасам Н. Казловай ды М. Маісеенкі (дуэт з «Сільвы»), Н. Губскай (песня Марыцы) і В. Скорбагатава, у чым выкананні арыя містэра Ікс набыла выразнае драматычнае напаўненне і стала адным з самых пераканальных па-акцёрску і музычна ўражлівых вобразаў усёй гэтай густанаселенай прэм'еры.

Сапраўднай гераніяй выглядала Н. Галева ў сцэне з «Вясёлай удавай». А калі пад гукі песенькі з «Марціна-рудакіпа» К. Цэлера нетаропка і загадкава выйшла з левай кулісы Н. Руднева і заспявала сва-

ім высакародным голасам, на хвіліну здалася, што гэта... велічная постаць А. Абрацовай з'явілася на нашы вочы.

Заўсёды такая крохкая, адухоўлена, незямная Н. Кастэнка здзівіла смелым пераўвасабленнем у хуліганістую Пепіту-«чарцяню» з «Вольнага ветру». А чарадзейная весялоўца В. Цішынай — Перыколы! А наўна-лірычны салодакагалосы Фрэдзі, увасоблены М. Грыгорчыкам!

Калі б тое быў звычайны канцэрт, многім, многім арты-

Зінаіда Вяжбіцкая ды Герман Казлоў

стам давалася б выходзіць на «біс». Ва ўсякім разе, гледачы адбілі далоні, вітаючы непаўторныя дуэты: А. Крайнікова — А. Ранцанц (адметная каскадная пара, яны са смакам і з пачуццём меры сыгралі сцэну з «Жаніхоў» І. Дунаеўскага); Л. Лют — Д. Цітушкін («завадныя» Мабель ды Тоні з «Прычэсы цырка»); З. Вяжбіцкая — Г. Казлоў (абаяльныя Ларыса ды Яшка з «Белай акацыі»); І. Журко — Р. Палішчук (тэмпераментная маладая Марыца ды гэтакі ж малады і камічны Зупан)...

Шматкроп'е трактуецца, як хочаце. Але пасля яго я абавязкова назаву яшчэ некалькі прозвішчаў. Дырыжоры А. Анісімаў ды С. Бурак, хормайстар Н. Ламановіч — дзякуючы ім ажылі лепшыя старонкі музыкі, якая дадала

прыемныя і пікантныя штрыхі да рэпертуарнага аблічча ДАВТА. Мастачка Л. Ганчарова — яна амаль «з нічога» стварыла маляўнічае і густоўнае ўбранне сцэны. Балетмайстры С. Дрэчын ды А. Рымашэўскі — ім хапіла клопату, асабліва з артыстамі ДАВТА. Вядучая Т. Цівунова ды Г. Казлоў — яны «задалі тон», чыталі вершаваныя звязкі-рэзэтайкі А. Вольскага. І рэжысёр С. Штэйн — ён правёў стракатую чараду герояў аперэт ды мюзіклаў да апафеозу,

Марат Грыгорчык у вобразе Фрэдзі. Фота А. ХАРКОВА.

дзе ўсіх іх зноў сабрала на балі «Лятучая мыш».

Прэм'ера «На нашай сцэне — аперэта» прайшла ўжо тройчы. Кажучы, будзе і чацвёрты паказ, напрыканцы сезона.

Кажучы, у гэтым відовішчы, якое захоўвае прастору для панаванчай імпрэзацыі, будзе нешта новенькае. Кажучы, зноў скрывіліся снобы ды скептыкі: «А каму гэта трэба?»

На такое звышканкрэтнае і катэгарычнае пытанне я не магу адказаць трапным энтычным афарызмам. Таму кажу амаль з упэўненасцю вядомага паэта: «Паслухайце! Калі «зоркі» аперэты запальваюць на оперным небаскіле, значыць гэта камусьці трэба!»

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Цырк яднаецца з тэатрам

У Рускім драматычным тэатры адбылася прэм'ера дзіцячай казкі, цікавай, вясёлай і сучаснай — «Жылі-былі дурні». Напісаў п'есу і ажыццявіў п'ястаноўку артыст цырка Аляксандр Осіпаў.

— Саша, ва ўсіх рэкламах спектакля ўжо неаднаразова было абвешчана, што вы «сапраўдны клоун, які прыдумаў і паставіў спектакль «Жылі-былі дурні». Пачнём з адваротнага: «Што ў спектаклі не атрымалася?»

— Шмат што. Як кажуць амерыканцы, «шоу ці ёсць, ці няма». Так вось, у нас яго, на

жаль, няма. А задум было... Марылі, каб спектакль пачынаўся ад дзярэй, каб дзеці, якія прыйшлі, атрымалі не звычайную праграмку, а кніжку-размапёўку з героямі спектакля, каб у фінале са сцэны паляцелі прыгожыя, рознакаляровыя мыльныя бурбалкі — «мільён

бурбалак... Вядома, пажадана было, каб спектакль быў больш дынамічны, але ж узровень падрыхтоўкі драматычных акцёраў не самы высокі, таму, напрыклад, усе танцавальныя рухі я спраціў. А папраўдзе, спектакль атрымаўся толькі дзякуючы намаганням акцёраў. Глядзіце самі. Сёй-той рэквізіт мы атрымалі ў дзень прэм'еры, сцэну — таксама ў апошні момант. Вось і спектакль ідзе няроўна — дзень добра, дзень нядобра.

— Безумоўна, драматычнаму акцёру цяжка існаваць у нязвычайных для яго абставінах — клаунада, рэпрызы, трукі...

— Цяжка — не тое слова. Пасля першай рэлетыцыі я вельмі засмуціўся — думаў нічога не атрымаецца. Клаунада ж — найскладаней жанр, яшчэ Феліні казаў: «Мастацтва клаунады — вышэйшая ступень акцёрскага майстэрства». Але мне здаецца, акцёрам было цікава і, урэшце, нешта атрымалася. Пашчасціла, што разам са мной працавалі кампазітар Аляксей Шадзько, таленавіты мастак Таццяна Юркова, — яны адразу ўспрынялі маю задуму.

— Вы хутка з'едзеце... А ці не хвалюецца, што спектакль можа, як кажуць, «разваліцца»?

Ідучы пасля размовы па калідорах закуліснай часткі Рускага тэатра, сустрэла некага «прыгожа-страшнага» — нязграбны, размаляваны і вельмі ж вясёлы. Ледзь пазнала — заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шалестаў. Цікава...

«Жылі-былі дурні» — А. Осіпаў. Сцэна са спектакля. Фота А. КАЛЯДЫ.

— Хто ведае... Галоўнае ж — пачуццё меры, а магчымасцей для акцёраў у гэтым спектаклі шмат.

— У вашым спектаклі абсалютна мужчынскі склад. А ці не сумавалі без жанчын?

— А як, па-вашаму, павінен быў называцца спектакль — «Жылі-былі дурні і дурніцы»? Не, гэта я жартую.

— Сапраўды, пытанне няўдалае. Але пойдзем далей. Гэта ваш першы спектакль у драматычным тэатры. Ці выступіць яшчэ калі-небудзь клоун Аляксандр Осіпаў у ролі рэжысёра-п'ястаноўшчыка?

— Не ведаю, як усё будзе складацца. Ідзі ёсць, але ж кожны павінен займацца сваёй справай. А ў тэатры наогул мне спадабалася. Хачу верыць, што і ў Рускім тэатры ў сувязі з гэтым спектаклем узнік добры настрой — хадзілі па закуліссу нейкія смежныя людзі з вялізнымі насамі, у блазенскім адзенні...

— Саша, я з вамі размаўляю і бачу: нейкі вы невясёлы, вочы сумныя...

На гэтую «правакацыю» Саша адрагаваў са смехам і адказаў:

— Не ўсё і ў нас, клоунаў, добра. Вось дзяржава развалілася, і цырк, у якім я працаваў, таксама. Але нам, артыстам цырка, не трэба да рынку прынараўлівацца, бо нас ніхто ніколі не фінансаваў — самі зарэблялі на жыццё...

Гутарку вяла
Наталля ЗЕМЛЯКОВА.

ЗАСТАЛІСЯ КНІГІ, ЗАСТАЎСЯ МУЗЕЙ...

Скончыўся жыццёвы шлях Волгі Васільеўны Церашчатавай — першага дырэктара Музея старажытнабеларускай культуры. У няпоўныя 66 год ён умяціў ваіну, пасляваеннае разбурэнне і амаль трыццаць год самаахвярна працы ў галіне гісторыі беларускага мастацтва.

Яна была дзіцем свайго часу. У 18 год, як толькі была вызвалена ад нямецкай акупацыі яе родная Лоеўшчына, добраахотна пайшла ў войска. Некалькі год служыла ў часцяк СА ў Германіі. Звольніўшыся, кінулася назапашваць веды, паколькі разумела, як яны неабходны ў мірны час. Ужо стала жанчынаю скончыла Маскоўскі паліграфічны інстытут. Яе першая навуковая праца была прысвечана даваеннай беларускай кніжнай графіцы. У канцы 60-х гадоў, калі пачаўся збор і вывучэнне помнікаў старажытнага мастацтва Беларусі, кандыдат мастацтвазнаўства В. Церашчатава яшчэ раз крута памянла зной лёс. І гэтая прэца стала вызначальнаю для яе жыцця.

Узначаліўшы ў 1974 г. групу музейнага фонду, які перад гэтым быў разбураны ў выніку чарговай ідэалагічнай кампаніі супраць нацыяналізму, яна за пяць год напружанай самаадданай працы не толькі аднавіла акадэмічную калекцыю старажытнага мастацтва, але ўзбагаціла яе этнаграфічнымі зборамі, правяла рэстаўрацыю помнікаў, тэхнічнае і мастацкае абсталяванне памяшканняў музея. Музей старажытнабеларускай культуры, які быў адкрыты ў 1979 г., па сваіх вартасцях і каштоўнасці для нашай нацыянальнай спадчыны можа быць параўнаны толькі са славутым беларускім музеем братоў Луцкевічаў.

Музейную працу, прапаганду старажытнага беларускага мастацтва В. Церашчатава спалучала з навукова-даследчай. Прыкметнай падзеяй нашага мастацтвазнаўства сталі яе грунтоўныя публікацыі ў 6-томнай «Гісторыі беларускага мастацтва» — даследаванні аб беларускай кніжнай графіцы 20—30-х гадоў і старажытным манументальным жывапісе. Гэта былі першыя публікацыі пра згаданыя віды нашага выяўленчага мастацтва. Ім папярэднічалі манаграфіі В. Церашчатавай пра графіку і манументальны жывапіс, што атрымалі шырокую вядомасць сярод спецыялістаў, усіх, хто цікавіцца роднай культурай. Нельга не прыгадаць і навуковыя канферэнцыі па старажытным мастацтве Беларусі, якія рэгулярна ладзіла В. Церашчатава ў Музеі старажытнабеларускай культуры. Публікацыі іх матэрыялаў, што выйшлі асобнымі манаграфіямі, з'явіліся свайго роду працягам навукова-даследчай працы Камісіі па гісторыі мастацтва, якія ў 20-я гады выпускаў Інбелкульт.

Лёс не даў ёй доўгага жыцця. Але засталіся кнігі, напісаныя і выдадзеныя В. Церашчатавай. Застаўся музей, у якім заўсёды будзе жыць частка яе душы, яе няўрымслівага шчырага сэрца. І будзе жыць светлая памяць аб гэтым неардынарным чалавеку.

Супрацоўнікі Музея старажытнабеларускай культуры.

ВОДСВЕТ АДВЕЧНЫХ СЮЖЭТАЎ

Літаратура і кінематограф: на памежжы

Пра адносіны Кузьмы Чорнага да кіно вядома мала. Але некаторыя яго творы моцна нагадваюць кінасцэнарыі. Сінема і тады ўжо ўплывала на літаратуру. У творах празаіка мінімум апісальнасці. Выразная маляўнічасць,

дынамізм, лаканізм, а галоўнае — чорнаўскі псіхалагізм і філасофізм здольныя захапіць уяўленне кінарэжысёра. Аднак сцэнарыяў пакуль што больш, чым ахвочых да іх п'ястаноўшчыкаў...

Фільм рэжысёра Віталія Шывагіна «Ноч пры дарозе» пастаўлены па матывах аднайменнага апавядання Чорнага, — здаецца, гэта першая спроба кінематаграфічнага працятання выдатнага пісьменніка. Мабыць, патрэбны той лішак упэўненасці ў сабе, уласцівы пачаткоўцу, каб узяцца за такую складаную задачу. Чорнаўскую сімваліку цяжка зразумець неспакушанаму аўтару. Аднак фільм атрымаў на мінулых «Кінакалядах» прыз глядацкіх сімпатый, прыз кінакрытыкаў і варты пільнай увагі. Цікаваць не толькі знаходкі і зразумелыя страты стваральнікаў (у іх усё яшчэ наперадзе, а некаторыя агульныя праблемы ўзаемаадносін літаратуры і кіно, кіно і нацыянальнага Адраджэння.

Літаратурная аснова, як вядома, шмат у чым вызначае жанравае вырашэнне задумы. І падзагаловак «Па матывах твораў К. Чорнага...» не ратуе ад магчымых папрокаў у празмернай адвольнасці кінатрактоўкі. З першых кадраў можна зразумець: аўтары пераносцяць на экран батлейку. Дакладна ўстаноўлены ўсе яе арыбуты: хатка-скрынка з двума ярусамі-сцэнамі, лялькі, якія разыгрываюць перад глядачамі з глухіх беларускіх вёсак «Цара Ірада».

Спектакль, няцяжка здагадацца, з падтэкстам. Падзеі рэвалюцый і калектывізацый ацэньваюцца ў біблейскім плане: гэта «ў дні цара Ірада» адбылася «ізабіенне младенца». Сляды спусташэння на шляху вандруючых актараў, старога і, адчуваецца, сагнутага нейкай уласнай бядой Уласа (Г. Гарбук) і маладзейшага ахвотніка ўхапіць тое, што дрэнна ляжыць, Кузьмы (Я. Пятроў), кі-

накамера выхоплівае тут і там: пажарышча на месцы сялянскай сядзібы; абоз бежанцаў з іх вартым жалю набыткам; абгрызеная чалавечая кісць у воўчай яме-пацсты (аператар В. Шывакоў)... Зразумелы смутак у вачах Уласа, які, вядома ж, не па свайму жаданню вандруе з батлеечнай скрынкай за плячыма. Хто-хто, а непараўнаны Г. Гарбук умее такое перадаць! Як зразумелы і спалох на твары поўнага энергіі і прагі жыць Кузьмы: ён не прымае маўклівы стаіцызм старэйшага калегі, і яго вочы бегаюць-шукаюць хоць які выхад з туліка, у які заганае жыццё.

Ці дае творчасць і, у прыватнасці, апавяданне «Ноч пры дарозе» Чорнага падставы для такога працятання? Мы ведаем Чорнага — цудоўнага знаўцу сялянскага побыту, псіхалогіі мужыка-беларуса. Гэты бок яго творчасці не абызены ўвагай ў фільме, дзе ёсць і гаспадарчыя клопаты хутараніна Рыжача (С. Марозаў), мянушка якога, у адпаведнасці з народнымі прыкметамі, сімвалізуе няўрымсліваць натуры і раптоўнасць учынкаў, і вечнае калыханне зялёнага багавіння ў рачулцы, што нагадвае пра неразгаданую таямнічасць быцця (тут не толькі аўтары фільма, а сам Чорны перагукваецца з вядомымі кадрамі з «Саларыса» А. Таркоўскага). Куды менш мы ведаем Чорнага — філосафа «беларускага шляху», які не толькі пісаў «мастацкую гісторыю беларускага народа», пачынаючы з часоў паншчыны, але і шмат разважаў над тым, што адбываецца з душой народа, як выяўляюцца трагічныя падзеі XX ст. у нацыянальным характары.

Канкрэтна ў названым апавяданні няма нічога з таго, што

льга было б назваць біблейскай вобразнасцю. Пільшчыкі Улас і Кузьма бадзяюцца ад вёскі да вёскі ў пошуках працы — вандруючы ліцадзееў з іх рэлігійна-фальклорным рэпертуарам у часы «вялікага пералому» былі немагчымыя: таталітарная дзяржава ўсё ўзяла пад кантроль. Але «вечныя праблемы», якія заўсёды памастацку асэнсоўваў Чорны, пераводзяць «свецкі» сюжэт з ніжняга яруса на верхні, дзе разыгрываюцца духоўныя драмы. Заўважу, што ў іншых творах Чорнага водсвет біблейскіх сюжэтаў больш выяўны. На жаль, гэты бок яго творчасці пакуль што не вывучаўся.

У назве апавядання Чорнага і фільма В. Шывагіна ёсць словы, алегарычны сэнс якіх працываецца не адразу. Дарога, скрыжаванне асэнсоўваюцца празаікам як шлях народа на сваю Галгофу, праз пакуты да духоўнага ўваскросання. Урэшце гэта шлях самога Чорнага, які прайшоў праз усе выпрабаванні, што выпалі на долю беларускай інтэлігенцыі. Яму выпала жыць у «начную эпоху» (заўважце: «Ноч пры дарозе»), калі волна адчувалі сябе толькі «пасланцы д'ябла» — так званыя новыя людзі. У фільме гэта камуніст Старшы (А. Ткачонак) і камсамалец Камса (С. Журкоўскі), у якіх замест імёнаў — мянушкі: яны — «палакатныя» героі часу. Такімі паказаны і ў кінакарціне. Алегарычнае ўвасабленне зла і цемры, якія спусціліся над краем, яны тым не менш з'яўляюцца віноўнікамі людскіх драм: дачкі гаспадара хутара Ядвігі (А. Юрчанкава), самога гаспадара, які, пачуўшы пра раскулачванне, спаліў сябе і сваю хату, Уласа, у якога Старшы адабраў жонку, а сына Камсу выхаваў у «партыйным» духу, Кузь-

мы, якога спакусілі абяцаннем лёгкай жыткі, безымяннага хлопчыка-бадзягі (К. Січкара), які застаўся па іх віне бяздомным бязбацькавічам.

У творчасці Чорнага можна адшукаць адпаведныя вобразы і сюжэтныя павароты. Аднак гэтыя правыя савецкай эпохі празаікам асэнсоўваліся як трагедыя народа. Маладыя аўтары фільма гэта разумеюць, але на практыцы часта схіляюцца ўсё ж да меладрамы, з уласцівымі ёй «ракавымі стражамі» і піратэхнікай — гэтымі штучнымі туманамі і панарамнымі здымкамі. Між тым створаны Г. Гарбук, Я. Пятроў, А. Юрчанкавай вобразы, праца мастака А. Чартовіча самадастатковыя, каб запасці ў памяць. Знаходкай бачыцца і тое, як рэальныя падзеі апынаюцца ў абрамленні батлеечнай скрынкі, а персанажы гістарычнай драмы ператвараюцца ў лялек з містэрыі пра сучаснага цара Ірада. Вусцішна робіцца ад відовішча скокаў Уласа на пажарышчы. Гэта сапраўды «Скокі на могілках», як некалі назваў свой верш М. Чарот.

Знаходкі і страты перамяжоўваюцца і па-свойму выяўляюць стан маладога беларускага кіно. Яно, як думаецца, б'ецца над праблемай, якім чынам прапрацаваць з побытавай рэальнасці ў звышрэальнасць народнага быцця. Урэшце, як стварыць беларускае кінамастацтва, роўнае па мастацкай сіле нацыянальнай прозе. Уважлівае працятанне Чорнага кінематографам здольна стаць добрай школай менавіта вобразнага асэнсавання «беларускага шляху» і пераадолець грэх палітызаванага мыслення. Проза гэтага пісьменніка адкрывае сёतो з таго, што стала адзнакай сучаснага кіно. Я ўжо казаў пра нечаканы перазоў з А. Таркоўскім. Магу назваць і моманты, якія выклікаюць асацыяцыі з драмамі ў кіно Э. Клімава, перш за ўсё імкненне да максімальнай жыццёвасці і выразнасці паказу. Кінамастацтва ёсць чаму павучыцца і ў майстроў беларускага слова.

Міхась ТЫЧЫНА.

Выгнаннікі сярэбранага Веку

А ніжэй, між тым, як прывід
цёмны,
У асяроддзі шчырых дзівакоў
Я іду адрывуты, бяздомны,
І бядак з апошніх бедакоў.
1894 г.

У ЛЕСЕ

Дрэмлюць пад маладзіком
Апусцелыя паляны,
І пльвучы, пльвучы туманы
Над лугамі і стаўком.

Веце мёртвае ў уборах
Бледных трапяткіх лістоў,
Кожны ўздых, і кожны шорах
Сэрца ўсхваляваць гатоў.

Ноччу свеціць месяц сумны,
Наваколле моцна спіць,
І акордам ціхаструнным
Ветрык не прашапаціць.

Неразгаданая тайна —
У гушчарах глухих усюды.
Цішыня. Так незвычайна.
Веру казцы, веру ў чуды.

1893 г.

Уладзіслаў Феліцыянавіч Ха-
дасевіч нарадзіўся ў 1886 годзе
ў Маскве. Яго дзед — польскі дваранін,
родзіч Адама Міцкевіча,
удзельнічаў у польскім паўстанні
1833 г. Бацька паэта быў фатографам.
Уладзіслаў Хадасевіч вучыўся ў гімназіі
разам з братам Валерыя Брусавым, і раніш
твораў пісаў пад уплывам сімвалістаў.
У 1908 г. выйшла яго першая кніжка
вершаў «Молодость», у 1914 г. — «Счастливые
домик», пасля — «Путем зерна»,
«Тяжелая лира», «Европейские
ночи», артыкулы, даследаванні,
мемуары.

З канца 1920 г. паэт жыў у
Петраградзе і нарыстаў пад-
трымкаю М. Горькага. У 1922 годзе
Хадасевіч праз Рыгу выехаў у
Берлін, потым у Парыж, працаваў
у газеце «День» (пад рэдакцыяй
А. Ф. Керанскага), напісаў
грунтоўныя даследаванні
творчасці Дзяржавіна і Пушкіна.
Памер Хадасевіч 14 чэрвеня
1939 года.

Уладзіслаў ХАДАСЕВІЧ

ВАРЫЯЦЫЯ

Зноў плечы і слабыя рукі
Пагрэць я выйшаў на балкон.
Сяджу, але зямныя гукі
Лаўлю, нібыта цераз сон.

І раптам адчуваю змору,
Пльву: куды, не знаю сам,
А свет мой шырыцца, як мора,
Насустрэч дзіўным галасам.

Каб зніклі чуды, не хачу я,
І я ў другі ўваходжу круг,
Ўжо адтуль выразна чую
Маёй качалкі роўны стук.
Масква, 1919 г.

БАБУЛЯ

Запазілася бабуля,
Ледзьве, ледзьве цягне санкі.
Вецер, снег,
А даўней каля Таганкі!

Эх!
Расцягаі — з пылу, з жару,
Што ні свята — пірагі,
З рысам, яйкамі, вязігай...
Ну, цягніся, ды не дрыгай,
У шэрым змроку мітульгі.

«Памажы, мне, дарагі!»
Хтось спяшаецца пахмуры
У блішчэстай чорнай скуры.
І яму услед бабуля

Нешта шэпча, але ў гуле
Гіне голас, і яна
Сслабела без віна.
Гэта вечар. Заўтра гляне
Зайне лае святанне,
Снег зашэрхне ля дарогі...
Выйдем мы, як на работу,
Тут ужо тырчыць з сумёту
Пара ног.

Лёгкі труп закарчанелы,
Прасціной накрывушы белай,
На тых санках, балазе,
Міліцэйскі адвясце.
След ад санак знік даўно,
Шу, а тое бярвяно,
Ну, што яна цягла дадому,
Спелі мы ў сябе, вядома.

7 снежня 1919 г.

Пераклады і даведкі
Сяргея ГРАХОЎСКАГА.

На заветах Мураўёва
Пад пылам дзён ляжыць

А Пестэль — правадыр суроў,
Дарэмна ты ў пяці памёр.

Дарэмна ўсё, усё звялося,
Нас тля і чэрві аплялі,
І попелу не засталася
Ад «Русской правды» на зямлі.

Снежань 18 г., СПб.

ТАМ І ТУТ

Там — я люблю і нешта значу
І разумею ўсіх даўно

І ашуканцаў,
Ашуканых,
Хто петлі ўе,
Хто ў петлі трапіў...

А тут нікога я не бачу,
Адволькава мне. Усё адно.

Студзень 20 г., Вабруйск.

УЯЎЛЕННЕ

На Смольным новенькія

банты —
Чырвоны зарубежны шоўк.
Чырвонаярмейскія балююць

франты,
Іх лепшы момант надыйшоў.
Прагна камісарскія аманты!

Мараць пра часопіс мод.
Мардатыя рагочуць спекулянты,
У кожнага — па вушы рот.

Эр-Эс-Эф-ка з адаманта²
Адолеў пралетарскі гнеў!
Два неўтаймоўныя гіганты
Ульянаў і Бранштэйн Леў.

Завялі прыгожыя куранты
(Хто чуе крык начных распраў?)
Распрацавалі ўсе пуанты
Еўрапейскіх рэвалюцыйных

спраў.
Падзешавелі і брыльянты,
З'явіўся і швейцарскі сыр...

Што здарылася? А гэта Антанта
З бальшавікамі заключае мір.

Студзень 20 г., Мінск.

ВОЧЫ З ЦЕМРЫ

Жахлівы сон! Пакутныя

святанні —
На раны — соль.
І што было ў абразлівым
выгнанні?
Той самы боль.

Не той, не той! Імчыць яшчэ
нястрымная
Лавіна дзён,
І боль — пакута неабдымная,
Жалобны звон.

Мільгаюць дні пад шэрымі
абліччамі,
Ноч да відна
Гудзе то гукамі, то клічамі
З глыбіняў, — з дна...

І вочы з цемры, любыя і мілыя,
Нячутны стогн...
Як кажаны начныя,
востракрылыя,
Мой кожны сон.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Каму пакуты вытрываць
бясслёзныя
Сярод начы?
Адказ затоены, з маўкліваю
пагрозай,
Ды толькі чый?
Жнівень 20 г., Варшава.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

Славуты праяві і паэт Ула-
дзімір Набокаў нарадзіўся ў
Красавіку 1899 года ў Санкт-
Пецярбурзе ў сям'і юрыста і в-
ядомага грамадскага дзеяча-лібе-
рала. З дзяцінства будучы пісь-
меннік дасканала валодаў ан-
глійскаю і французскаю мовамі,
Скончыў вядомае Ценішоўскае
вучылішча. Пасля рэвалюцыі
1917 года з бацькамі выехаў у
Крым. У Расіі выдаў два збор-
нікі вершаў. З 1919 года ў эмі-
грацыі. Скончыў Кембрыджскі
універсітэт, з 1926 па 1937 г.
жыў у Нямеччыне і выдаў дзве
кніжкі паэзіі, а ў 1926 годзе —
першы раман «Машенька», сле-
дам выходзяць раманы, напі-
саныя на рускай і англійскай
мовах. Да 1940 года твораў на
рускай мове Набокаў падпісаў
псеўданімам В. Сірын. Чытачы
і крытыка засведчылі, што ў лі-
таратуру прыйшоў першаклас-
ны талент. Ён жыў у Францыі і
Злучаных Штатах Амерыкі.
У 1959 годзе пасяліўся ў невя-
лічкім швейцарскім гарадку
Мантро. Памёр Набокаў 2 ліпеня
1977 года і пахаваны на мо-
гілках Кларан. На радзіму твора
Набокава вяртаюцца толькі
цілер і ўсё больш і больш за-
ваёўваюць чытачоў.

<

ПРЭМ'ЕРЫ

Да нас завітаў «Чараўнік»

Чараўнік—Г. КАЗЛОЎ сярод юных герояў спектакля. Фота Я. ПЯСЕЦКАГА.

Дзіцячы музычны тэатр «Казка», што існуе на базе тэатра музычнай камедыі, паказаў вельмі адметную прэм'еру — оперу англійскага кампазітара Д. Рансуіка «Чараўнік». Паводле задумы аўтара ў канву гэтага твора павінна арганічна ўплятацца творчасць таміх дзяцей — адначасова і стваральнікаў, і выканаўцаў спектакля. Больш за 200 мінскіх дзяцей узялі ўдзел у новай пастаноўцы, адзіную дарослую ролю ў якой выконвае заслужаны артыст рэспублікі Г. Казлоў. Ян адзначае Д. Рансуік, гэты яркі акцёр сваім майстэрствам не замінае, а наадварот — спрыяе дзіцячаму самавыяўленню. Адметна, што гучыць «Чараўнік» на англійскай ды на беларускай мовах. Сам кампазітар лічыць пастаноўку вельмі удадай і спадзяецца на далейшае супрацоўніцтва. Рыхтавалі прэм'еру рэжысер В. Цюпа, мастак У. Жданаў, хормайстар Т. Гуліна і вядома, мастацкі кіраўнік дзіцячага тэатра дырыжор Г. Аляксандраў.

МУЗЫКА

Будзе сем праграм

Пацешыў сэрца і фестываль «Адраджэнне беларускай капэлы», увайшоў у гісторыю. І... А вось і не ўсё. Мастацкі кіраўнік творчага аб'яднання «Беларуская капэла» кампазітар Я. Паплаўскі дзямі паветраў нам, што пачалася падрыхтоўка да другога фестывалю, ідэя якога — адраджэцкі так званы гукавы фон, характэрны для Беларусі ў XVII—XVIII стст. Музыка, якая гучала на нашых землях 200 гадоў таму і мела папулярнасць сярод асвечанага люду, складале 7 канцэртных праграм.

У рэпертуары будучага фестывалю, прынамсі, араторыя «Стварэнне свету», якую Я. Гайдн пісаў «паводле падказні» свайго сябра М. Агінскага і якая праз 2 месяцы пасля венскай прэм'еры прагучала... у Слоніме. Ансамбль салістаў «Класік-Авангард» пад кіраўніцтвам У. Байдава ды вучні Беларускага харэаграфічнага вучылішча рыхтуюць балетныя дывертисменты кампазітара колішняй капэлы ў Шклове Э. Ванжуры (пастаноўка Г. Сісельнікавай). У архівах Пецярбургскай бібліятэкі імя Салтыкова-Шчадрына здабыта копія клавіра оперы Д. Паізіелі «Уяўная палюбоўца»

Застаецца падзея?

Ці часта ў нашы дні актыўнага размежавання паміж рэспублікамі былага Саюза надараюцца форумі, куды збіраюцца прадстаўнікі Беларусі, Літвы, Украіны, Расіі, Малдовы, Арменіі, Узбекістана? Безумоўна, цяпер гэта вялікая рэдкасць. Тым больш усцешна, што ў Саюзе кампазітараў рэспублікі прайшла міжнародная музыканнаўчая канферэнцыя «Дзіцячы музычны авангард у кантэксце сусветнага музычнага мастацтва XX стагоддзя». Глобальная пастаноўка праблемы адпавядаў і выбіты склад удзельнікаў, якія прадстаўлялі лепшыя музыканнаўчыя сілы рэспублік. Дастаткова назваць імёны дантароў мастацтвазнаўства І. Барсавай і В. Халопавай. У данладах былі разгледжаны агульныя праблемы развіцця музычнага авангарду (М. Галушка, Санкт-Пецярбург) і яго пераламленне ў нацыянальных музычных культурах. Чатыры данлады былі прадстаўлены беларускімі музыкантамі Р. Аладавай, Т. Дубіновай, В. Савіцкай, Р. Сергіенкай. «Тэма канферэнцыі вельмі актуальная для нас, — адзначыла яе ініцыятар і адзін з галоўных арганізатараў кан-

ферэнцыі Р. Аладава. — У беларускай музыцы авангардныя пльні доміслабы, і таму вельмі важна было даведацца — наколькі мы можам крочыць у нагу з часам. Разгледжаная на канферэнцыі праблема, у больш шырокім разуменні, звязана з абнаўленнем нацыянальнага стылю. Але ў гэтай радаснай падзеі ёсць і трывожная нота. З заўважэнняў для ўдзелу ў канферэнцыі 30 музыканнаўцаў змаглі прыехаць толькі каля паловы. Прычына самая банальная — адсутнасць грошай. Далёка не ў кожнай рэспубліцы Саюза кампазітараў ці кансерваторыя ў стане фінансаваць такія камандзіроўкі. Пра ўдзел замежных музыканнаўцаў, пэўна, застаецца толькі марыць, бо на матэрыяльны выдаткі для паездкі ў былы Саюз могуць адважыцца цалер толькі вельмі вялікія энтузіясты. Відавочна, менавіта таму мы неадлічыліся чатырох прафесараў з Германіі сярод удзельнікаў канферэнцыі, а ў гэтай ж краіне шмат спецыялістаў па савецкай музыцы. Перспектыўна будучае пакуль, на жаль, няма, але ўсё ж вельмі хочацца спадзявацца на лепшае».

Т. ВАЛАЧКОВІЧ.

Імёны вядомыя й новыя

Сёння ўрачыста адкрываецца чарговая «Мінская вясна». Гэты традыцыйны музычны фестываль, які ладзяць Міністэрства культуры Беларусі ды Белдзяржфілармонія, мае прывабную і адпаведную вясноваму духу назву: «Новыя імёны». Уявіце сабе, колькі імёнаў музыкантаў — і зусім яшчэ юных, і маладых ды вядомых, і ўжо добра знаных, але неспадзяваных у сваіх творчых пошуках, — у праграме свята якое прадоўжыцца аж да 29 красавіка! Напрыклад, сёння ўвечары з Акадэмічным сімфанічным аркестрам Беларусі пад кіраўніцтвам В. Дубоўскага іграе лаўрэат Міжнароднага конкурсу, колішні вучань нашага музычнага ліцэя А. Сікорскі. Юны вяланча-

ліст Коля Гімалетдзінаў рыхтуецца выступіць у адной праграме са сваёй равесніцай, харкаўскай піяністкай Ленай Калеснічанкай. Робіць заўвагу на мастацтва XXI ст. В. Раінчык — упершыню прадстаўляе свой «Дзігитальны сімфанічны аркестр» (ідэальнае камп'ютэрнае гучанне) з камерным хорам І. Мацюхова; у рэпертуары... класіка. Аркестрам Дзяржтэлерадыі будзе дырыжыраваць мастацтва з Італіі А. Мартэлі. А колькі музычных прэм'ер прапануюць кампазітары У. Буднік, Д. Даўгалёў, А. Залётніў, В. Капыцьню, А. Літвіноўскі, Я. Паплаўскі, С. Янковіч і многія іншыя беларускія творцы! Словам, глядзец ў афішы: чакоецца шмат цікавага.

«Няміга» — роднаму гораду

Першае выкананне кантаты «Урачыстая ода» (для хору, аргана і вялікага аркестра духавых інструментаў), прысвечанай 925-годдзю Мінска, адбылося ў зале філармоніі. Твор напісаны кампазітарам Я. Глебавым і ягоным сынам Р. Глебавым. Гэта музычная прэм'ера сталася часткай вялікай канцэртнай праграмы Мінскага духавога аркестра «Няміга», прысвечанай знамянальнай даце ў гісторыі нашага горада. У канцэрце ўдзельнічалі госці з Масквы — вядомая саксафаністка М. Шапацінікава са сваімі вучнямі, а таксама беларускія салісты.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У маскоўскіх беларусаў

Канцэрт Беларускай капэлы, які адбыўся ў пастпрэдстве нашай рэспублікі ў Маскве, быў наладжаны супольнай тамтэйшых беларусаў і прысвечаны 25-му сакавіка. З праграмай «Лютневая музыка на беларускіх землях» прыехалі гітарысты В. Жывалеўскі (ён

і каменціраваў канцэрт) ды Я. Грыдзюшка і клавесніст Б. Спектар. Былі ў гэты вечар і асветніцкія гутаркі, і «капуснік» на палітычную тэматыку, падрыхтаваны маскоўскімі беларусамі, і нават уніяцкая служба, якую справілі святары з Мінска.

«Хто не смяецца, той не дасягае вялікіх поспехаў»

— так называлася свята для беларускіх бізнесменаў і прадпрыемельнікаў, што адбылося 30 сакавіка ў тэатры музыкамедыі. Арганізатары вечара імкнуліся стварыць своеасаблівы мікрасвет свята з грашовым абаротам, у якім фігуравалі святочныя грошы марксі і дзейнічаў банк фірмы «Санавік і Кампанія». На пачатку вечара ў фазе сярод гледачоў шапіцарвалі артысты тэатра «Святая плошча» ў велізарных масках. Канцэрт цягнуўся дзве гадзіны без антракту. У ім прынялі ўдзел пісьменнікі-сатырыкі Аляксейчыч, Наважылаў і Церахаў, ансамбль класічнага гу-мару «Калаж».

І хця арганізацыя свята была неаблагой, але ўсё ж час не пакідала адчуванне, што гумар і жарты вядучых канцэрта былі з доўгай «бародай». Па снжанчынні канцэрта цэнтр свята перамясціўся ў шоу-біржу, дзе адбываліся гумарыстычныя таргі, і ў казіно, дзе на марксі ішла гульня ў «польскі банчэн» і «ўверх-уніз». Нельга не вітаць правядзенне такіх вечарын на сродкі спонсараў. Трэба б разумець, што яны не толькі пацешаюць новую «беларускую буржуазію», але і спрыяюць павышэнню агульнага культурнага ўзроўню нашых людзей.

Ягор КОНЕУ.

ЛІТКУР'ЕР

«Роднае слова», № 3

Заканчэнне творчага партрэта Л. Геніюш «Ты мой боль святый, Беларусь мая...», працяг агляду малой беларускай прозы («Да глыбіняў жыцця» А. Бельскага), новае прачытанне твораў М. Гарэцкага («...А там гарала ціхае сялянскае святло» Тамары Мушынскай) — матэрыялы, якія зацікавяць не толькі настаўнікаў, каму яны ў першую

чаргу адрасуюцца. Тое ж самае можна сказаць і пра такія публікацыі, як «Пуцьвінамі Купалы» У. Содала, «Усяслаў Чарадзей» М. Ткачова (нарцы з яго кнігі «Твая і мая гісторыя»), якая знаходзіцца ў вытворчасці ў выдавецтве «Беларусь». С. Чыгрын у раздзеле «Літаратурная карта» расказвае пра тых, хто нарадзіўся на Зэльвеншчыне.

Прысвечана Льву Сапегу

4 красавіка ў актавай зале Беларускага гуманітарнага ліцэя адбылася прэзентацыя кнігі І. Саверчанкі «Канцлер Вялікага Княства», выдадзенай выдавецтвам «Навука і тэхніка» ў серыі «Нашы славетныя землі». Падчас імпрэзы, якую вёў мастак Мікола Купава, перад прысутнымі выступіў аўтар кнігі, а таксама мовазнаўца Зміцер Санько, спецыяліст у гісторыі беларускага права прафесар Язеп Юхо, рэцэнзент кнігі гісторыка Генадзь Сагановіч.

У імпрэзе, акрамя навукоўцаў, бралі ўдзел камерны хор «Унія» і бард Зміцер Сідаровіч са сваім гуртом «Камалот».

У. ПАНАДА.

Лаўрэаты «Вясёлкі»

Рэдакцыя часопіса «Вясёлка» назвала сваіх лаўрэатаў за 1991 год. Прэміі прысуджаны пэўнасе Ніне Галаюўскай за казку «Хата» і мастаку Яўгену Ларчанку за афармленне.

Маленькія шэдэўры

бібліяграфію беларускіх міні-выданняў, падлічыў, што ў пасляваенныя гады іх выйшла больш за 50. З твораў Янкі Купалы і Януба Коласа выйшла 12 кніжак. Друкаваліся таксама Гусоўскі, Багдановіч, Броўка, Тани, Рыскаў, Гілевіч, Барадулін, Русак. Амаль южная кніжачка — маленькі шэдэўр. Да гэтага «прыкладлі руну» Арлен Кашкурвіч, Барыс Забораў, Канстанцін Кукос, Міхал Басалыга, Васіль Шаранговіч, многія іншыя майстры беларускай графікі. Неаднаразова нашы міні атрымлівалі пачасныя ўзнагароды, як і іх асноўны «вытворца» — паліграфічна-бінат імя Януба Коласа.

Тэма «чамадана» набыла іншае гучанне. Дзе і як захоўваць «малюткі» ў хатняй бібліятэцы, каб яны не пыліліся, каб да іх можна было падступіцца, лёгка знайсці? Беларускае рэспубліканскае таварыства «Кніга» разам з Мінскім клубам аматараў мінівыданняў (з 1992 года ён носіць імя «Дар Скарыны») аб'явілі адкрыты конкурс на эсэ-ідэю мэблевага блока для мініяцюрных кніг, ужо паступіла каля 25 праектаў.

Наведвальнікі музея зацікаўлена спыняюцца ля вітрын з маленькімі кніжачкамі. Тым больш, што побач экспануюцца творы малой графікі і эскізы беларускіх пісьменнікаў. Адзін з іх — Уладзіміра Караткевіча (мастак Г. Грак) мы сёння друкуем.

М. БАРЫСАУ.

ДРУК

«Ураджай» гаворыць па-беларуску

Нездарма кажуць: што ні чалавек, дык абавязкова загадка. У гэтым пераналізі і мы, лімаўцы, пазнаёміўшыся з тэматычным планам выдавецтва «Ураджай» на 1993 год. Аказваецца, супрацоўніца нашай рэдакцыі Г. Тычка, якую ўсе мы ведаем як крытыка (чытачы таксама), яшчэ і... Зірніце на 49-ую пазіцыю гэтага плана. Г. Тычка і Э. Зайкоўскі (па сакрэту скажам, што гэта яе муж) падрыхтавалі кнігу «Старадаўняя беларуская кухня». У ёй прыведзены шматлікія як традыцыйныя, так і даўно забытыя рэцэпты нацыянальных страў, узятыя аўтарамі з самых розных крыніц, а таксама з мастацкіх твораў, дзе асобныя з іх апісваюцца, і рэцэпты ўзброеныя па этнаграфічных матэрыялах.

Кніга «Старадаўняя беларуская кухня» — не адзіная, якую выдавецтва «Ураджай» выпускае на беларускай мове. Сярод такіх выданняў — расказ М. Кузавікінай «Трывалыя карані» пра саўгас «Яхімоўшчына» Маладзечанскага раёна, вучэбны дапаможнік Г. Савіцкай і А. Місуні «Аналіз гаспадарчай дзейнасці сельскагаспадарчых прадпрыемстваў», навукова-папулярны нарыс В. Мацвеева «Сліва ў ва-шым садзе», «Падарожжа ў свет раслін» Н. Казлоўскай, і іншыя.

НОВЫЯ ВЫДАННІ

Пачатак... «Пачатковай школы»

Як вядома, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь летась стала заснавальнікам яшчэ аднаго часопіса — «Пачатковай школы» (назва пакуль што рабочая). Выданне штомесечнае, ілюстраванае, фарматам і аб'ёмам ужо вядомай «Пралескі».

Аб накірунках новага выдання, перспектывах развіцця нацыянальнай пачатковай школы і ролі часопіса ў гэтым працэсе можна даведацца з гутаркі галоўнага рэдактара «Пачатковай школы» Н. Ванінай з першым намеснікам міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Л. Сухнат. Часопіс разлічаны на вялікую аўдыторыю — у пачатковай школе Беларусі працуе 28 880 настаўнікаў і звыш 20 тысяч выхавальцаў груп падоўжанага дня. У іх, безумоўна, шмат праблем, якія і будуць у полі зро-

Ракурсы... «Ракурс»

Сярод новых выданняў і штоквартальнік «Ракурс» — кіраванне: тэорыя, практыка, пошук, заснавальнікам якога з'яўляецца Акадэмія кіравання пры Савецкім Міністраў Рэспублікі Беларусь. Першы нумар гэтага масавага навукова-практычнага часопіса, які будзе выдавацца на беларускай і рускай мовах, прыдзе да чытачоў у красавіку-маі. Мяркуюцца змяшчаць у «Ракурсе» самыя розныя матэрыялы, што аналізуюць работу ўпраўленчых структур і механізму, паказваюць дзейнасць прадпрыемстваў, арандатараў, фермераў.

Перад Богам усе роўныя

З вялікай цікавасцю працягваюць свой час у «ЛіМ» артыкул Л. Лыча «Рэлігія і мова», а таксама не так даўно палемічны матэрыял прафесара С. Гардуна «Якая царква была нацыянальнай». Паколькі мне ў Вяроўным Савеце прыходзіцца неспрэдна займацца рознымі канфесійнымі праблемамі, тс хацелася выказаць некалькі сваіх меркаванняў на гэтую тэму.

Галоўная мэта, якую ставіць перад сабою наша камісія, — гэта аднолькава пажважны адносіны да вернікаў усіх канфесій, што аднаўна жывуць на Беларусі. Пры гэтым мы заўжды памятаем, што наша Дзяржава мае неаплачаны пазык перад імі, бо менавіта яна знішчала, руйнавала святыні, вынішчала тысячагадовыя традыцыі і маральныя заветы, замяняючы іх «Кодексом строителя коммунизма». Вынікі гэтай знішчальнай нечалавечай працы зараз бачны ўсім. Таму толькі на аднаўленне такіх знакамітых помнікаў, як храм у Мураванцы і Сынківічах, касцёлы ў Магілёве і Слоніме і шэраг розных іншых бажніц, патрачае больш чым 3 мільёны рублёў у 1991 годзе.

Галоўнае ў духоўным адраджэнні — гэта не зважаць духоўнасць, глыбінныя пачуцці да Бога і веры з палітыкай, асабліва калі гэта палітыка іншай дзяржавы. Ніколі не варта забываць, што Беларусь здаўна была месцам сутыкнення двух дыяметраў супрацьлеглых палітычных інтарэсаў Польшчы і Расіі. Яны працягваліся парознаму, але значную ролю ў гэтым заўжды адыгрывалі і праваслаўная царква, і каталіцкі касцёл.

Спадар Гардун меў рацыю, калі пісаў, што праваслаўная царква Вялікага княства цалкам адпавядала этнакультурным за-

патрабаванням нашага народа. Але гэта было толькі да канца XIV стагоддзя, калі амаль усе князі Вялікага княства былі праваслаўнымі і часта мелі жонак з праваслаўных княжацкіх сем'яў. Яшчэ ў часы Полацкага княства праваслаўе было пашырана ў Латгаліі (успомнім Герцыке і Кукейнос) і ў Аўкштайціі, бо першыя насельнікі і заснавальнікі Вільні ў XII ст. былі ў асноўным крывічы.

Першыя князі ВКЛ цудоўна разумелі, што пакуль яны не прымуць праваслаўя, ім не ўсёдзець на княжацкай пасадзе. Аднак пасля Крэўскай уніі, калі Ягайла стаў католікам, сітуацыя паступова мяняецца. Разам з аўкштайтамі, яцвягамі і прусамі сталі прымаць каталіцкую веру і беларусы, якія жылі ў заходняй частцы дзяржавы. Спачатку касцёлы на Віленшчыне, Гродзеншчыне і Берасцейшчыне былі драўляныя, бо прыходы былі невялікія, але ў другой палове XV ст. з'явіліся мураваныя бажніцы (напрыклад, касцёлы ў Ішкальдзі, Уселебе і Гародні), а лінія пашырэння каталіцызму на Беларусі дасягнула Полацка, Менска, Пінска. Аднак у пачатку XVI ст. беларускае праваслаўе зноў узмацнілася і дасягнула росквіту ў ВКЛ у апошні раз. У гэты час былі збудаваны такія шэдэўры беларускай готыкі, як царквы абарончага тыпу ў Сынківічах, Мураванцы, Бярэсці, Супраслі і шматлікія храмы Вільні і Полацка. Былі адрамантаваны і часткова перабудаваны ў новым стылі Каложская і Прачысценская царквы ў Гародні, Барысаглебская царква ў Наваградку, старажытныя бажніцы Полацка і Віцебска. Аднак у гэты час у Маскоўскай дзяржаве канчаткова фармуецца і Бярэсціна ўзбраенне імперскай ідэі «Масква — трэці Рым» і на Беларусі пайшлі шматлікія

маскоўскія палкі. Спачатку быў страчаны Смаленск, а ў сярэдзіне XVI ст. войскі Івана Жалівага ўзялі і разабавалі калыску беларускага хрысціянства — Полацк. Дарэчы, у гэты час да беларускіх праваслаўных у Маскве ставіліся падарона, а некаторых нават прымушвалі зноў хрысціцца.

Пасля Люблінскай уніі, калі ВКЛ страціла значныя тэрыторыі і частку самастойнасці, на Беларусі пачалася рэфармацыя і шмат хто з праваслаўнай шляхты, каб быць незалежнымі ад Масквы і Кракава, сталі пратэстантамі. Яшчэ б крывічы і Беларусь змагла б стаць еўрапейскай пратэстанцкай краінай. Аднак неўзабаве надыйшла контррэфармацыя і з'явіліся езуіты. Знішчыўшы палітычна і адсуныўшы на задні план пратэстантаў, езуіты ўзяліся за праваслаўных, і ў пачатку XVII ст. іх кляштары і калегіумы з'явіліся на Магілёўшчыне, Аршаншчыне, Мсціслаўшчыне і Смаленшчыне. Таму і на унію яны глядзелі як на часовую з'яву, як на пераходны этап да каталіцызму. Спачатку ўсё ішло па пэўным сцэнарыі, але ўжо ў канцы XVII — пачатку XVIII ст., калі уніяты сталі самай масавай хрысціянскай плынію на Беларусі, сітуацыя рэзка змянілася. Народ не захацеў адракацца ад сваіх традыцый і звычай і мяняць сваю родную мову на латынь ці польшчызну. Калі ўважліва пачытаць дакументы XVIII ст., то можна знайсці шмат фактаў, які каталіцкая шляхта рабіла ўціск на уніятаў і на праваслаўных. Спадар Гардун мае рацыю на конт таго, што уніяты і праваслаўныя на Беларусі ўжывалі для багаслужбы царкоўнаславянскую мову. Мае ён рацыю і тады, калі паведамляе, што і тыя і другія для казання і спеваў ужывалі родную бела-

рускую мову. Але пры гэтым забывае сказаць, што менавіта уніяты сталі ў XVIII ст. асноўнай перашкодай для паланізацыі беларусаў, бо менавіта яны ўзялі на ўзбраенне лацінскі алфавіт (а не «польскія літары»), каб захаваць беларускую мову. Мне даводзілася ў архівах бачыць дакументы, напісаныя лацінкай і падпісаныя уніяцкім мітрапалітам Фларыянам Грабніцкім, прычым цікава, што з'ягонны ўласны подпіс быў зроблены кірыліцай. Трэба таксама адзначыць, што ў гэты час існавалі даволі добрыя адносіны паміж уніятамі і праваслаўнымі. Так, напрыклад, у Магілёве ў другой палове XVII і ў XVIII ст. існавала больш за 10 мураваных праваслаўных храмаў, чатыры касцёлы і ніводнай каменнай уніяцкай царквы. Менавіта тут складалася унікальная магілёўская праваслаўная архітэктурная школа беларускага барока і ніякіх сутычак паміж католікамі, уніятамі і праваслаўнымі тут не было.

Дарэчы, у 1679 годзе закледку новай магілёўскай Ратушы ўрачыста асвячалі каталікі і праваслаўныя святары. На старажытным плане Мсціслава, зробленым у канцы XVIII ст., адзначана 6 мураваных праваслаўных храмаў, 4 каталіцкія касцёлы і кляштары і толькі адна драўляная уніяцкая царква. Такім чынам, і уніяты, і праваслаўныя, і католікі былі носбітамі беларускай культуры і мовы. Трэба адзначыць, што магістрацкія кнігі ў Магілёве, нягледзячы на ўвядзенне польскай мовы як дзяржаўнай на Беларусі ў 1696 годзе, да 1712 пісаліся кірыліцай, а потым лацінкай з незначнымі ўкрапленнямі польскіх слоў.

Аднак у Расіі, пачынаючы з Аляксея Міхайлавіча, спрабавалі разыграць беларускую праваслаўную карту ў сваіх інтарэсах. Увесь час ішло падбухторванне праваслаўных супроць сваіх супляменнікаў — уніятаў і католікаў. Актыўна гэтым займаўся і Пётр I, які

загадаў спаліць Магілёў і разгнаць полацкіх уніятаў, не чакаючы пры гэтым езуітаў. Пасля анексіі Беларусі Расійскай імперыяй уніяты сталі пераходзіць не толькі планам Чартарыйскага, які пад апекай Аляксандра I пачаў імкліваю паланізацыю шляхты і сялян каталіцкага веравызнання, але і шматлікім рускім святарам, што з зайздросцю пазіралі на зможныя багатыя уніяцкія храмы і кляштары, дзе праводзіліся казанні і багаспесы на незразумелай ім «музыкай» мове.

У 1840 годзе Нікалай I забараніў нават назву «Беларусь», прыдумавшы зняважліваю мянушку «Северо-Западный край». Таму ў той час, калі рускія праваслаўныя святары пачалі правіць багаслужбу на алтайскай ці нават кітайскай мовах, на Беларусі ў царкоўна-прыходскіх школах вытучвалася беларуская нацыянальная свядомасць. І вырасталі, як грыбы пасля дажджу, стандартныя мураваныя царквы, якія народ трапа на хрысціі «мураўёўкамі».

Прышлося зноў вярнуцца да лацінкі, бо на кірыліцы надрукаваць хоць адно беларускае слова было забаронена.

Гвалтоўнае скасаванне уніяцтва ў 1839 годзе нанесла значны ўдар па беларускай мове яшчэ і таму, што шмат сялян, асабліва на Гродзеншчыне, з уніятаў перайшлі ў каталіцызм, дзе адразу сутыкнуліся ў касцёлах з польскай мовай і жэзельнай вышовай ксяндза, што кожны католік — гэта паляк. Вось адкуль паходзіць нашы «касцельныя палякі!» Таму невыпадкова збіраўся адраджэц унію К. Каліноўскі, бо толькі ў ёй ён бачыў вырашэнне ад татальнай паланізацыі і русіфікацыі. Цікава, што шануючы айцец Сергій не згадвае той факт, што ў Заходняй Беларусі, якая па драпежніцкім Рыжкім пагадненні была аддадзена Польшчы, беларускае уніяцтва было адраджана. І менавіта супраць яго, а таксама беларускамоўных каталіцкіх ксяндзоў

Радкі з лістоў

Прафесару Сергію Гардуну ў артыкуле «Якая царква была нацыянальнай» («ЛіМ» за 14 лютага 1992 г.) пераканаўча даказаў, што ў XVII — першай палове XIX стагоддзя нацыянальнай царквой ў Беларусі была праваслаўная царква. Так было ў імяні. А што дзесяць у нас сёння? Ці можна сённяшняю праваслаўную царкву, якая дзейнічае на тэрыторыі Беларусі, назваць нацыянальнай? СССР спыніў сваё існаванне. Утварыўся СНД, а праваслаўная царква як была імперскай, так ёю і засталася.

У эміграцыі ёсць беларуская аўтакефальная праваслаўная царква, але яна не падае свайго голасу. А між тым менавіта яна, беларуская аўтакефальная праваслаўная царква, была беларускай нацыянальнай царквой да 1840 года. У 1840 годзе пасля скасавання Брэсцкай уніі руская імперская праваслаўная царква ліквідавала беларускую праваслаўную аўтакефальную царкву.

Ці не пара і ў Беларусі мець для пачатку хоць бы адзін прыход аўтакефальнай праваслаўнай царквы? Думаю, што «ЛіМ» чытаюць і праваслаўныя іерархі з мясцовай Беларусі, няхай яны пададуць свой голас.

Дзеля справядлівасці павінен адзначыць, што ў барацьбе з гвалтоўным акаталічваннем і апалчваннем нашага народа побач з праваслаўнаю царквой і ў саюзе з ёю значную ролю адыгралі калывніцы. І я разумею Адама Мальдзіса, калі ён сёння хоча поставіць пытанне аб адраджэнні ў Слуцку калывніцкай гімназіі. Нават беларускі католікі прымалі актыўны ўдзел у барацьбе з паланізацыяй. Яскравы прыклад гэтаму — дзельні католіка, случкага князя Гераніма Радзівіла, які разумеў і падтрымліваў праваслаўных Слуцкага княства ў іх барацьбе супраць паланізацыі. Католікі, сучаснікі Гераніма Радзівіла, за саюз з праваслаўнымі называлі яго вар'ятам.

Ці здольная сучасная праваслаўная царква, якая знаходзіцца ў падпарадкаванні маскоўскай патрыярхіі, да рэфарміра-

вання? Наўрад ці, бо маскоўскія царкоўныя іерархі хочуць захаваць існуючае становішча.
Рыгор РОДЧАНКА.

г. Слуцк.

Прафесару Сергію спрабуе даказаць, што уніяцтва — гэта пераходная ступень да каталіцызму. Нават першы раздзел свайго артыкула назваў: «Уніяцтва — гэта экспансія каталіцызму». Таму пытанне: чаму на Украіне, дзе аўстра-венгерская манархія не праводзіла анямчванне (у адозненне ад прусакоў) і не праводзіла гвалтоўных мер па змяненні веравызнання насельніцтва, уніяты захававалі і праз 400 год (ад 1596 да 1992 года) не сталі католікамі? Чаму на тых тэрыторыях, якія пры раздзеле трапілі пад уладу рускіх цароў, уніяты зніклі і царквы іх былі пабудаваны ў лясках, таксама як царквы старавераў?

Мне ўсё ж незразумела, чаму праваслаўная царква пераняла царкоўныя тэксты на бураскую мову, на мовы народаў Алтая, чаму ў 1958 годзе адбылося першае праваслаўнае богаслужэнне па-якуцку, а па-беларуску пакуль не адбылося? І яшчэ. Чаму ў адных выпадках тыя ж самыя людзі за супрацоўніцтва нацыі, супрацоўніцтва рас, а ніж справа даходзіць да супрацоўніцтва рэлігій (веравызнанняў), дык патрыярх маскоўскі становіцца ў позу пакрыўджанага?
Аляксандр БАХАНЧЫК.
Гарадзье, Нясвіжскі раён.

Айцец Сергій абвінавчвае уніяцтва ў паланізацыі беларусаў. Але ці так гэта?
На Украіне і на Беларусі, там, дзе уніяцтва не было, альбо яно было скасавана прымусява, украінская і беларуская мовы аказаліся на краю знікнення, а там, дзе захаваўся уніяцтва да нашых дзён (Заходняя Украіна) — там дзейнічае украінская мова. Чаму ж там не адбыўся працэс паланізацыі?
Іван ПАТАПЕЯ.
г. Вабруйск.

Рускае праваслаўе праводзіла палітыку асіміляцыі беларусаў. Я, ахрышчаны ў праваслаўі, у царкву не хаджу некалькі год, сяды-тады хаджу ў беларускі касцёл ці паслухаць беларускае набажэнства да грэка-католікаў, і дзцякі сваіх выхаваю ў адмоўным стаўленні да рускага праваслаўя. Так што ўсё больш беларусаў ідуць да уніятаў і католікаў. Дай Бог, каб і ў нас з'явіліся святары-патрыіты ад праваслаўя і, як на Украіне, адраділі сваю нацыянальную беларускую аўтакефальную праваслаўную царкву.

Прафесару Сергію сцвярджае, што уніяты захопліваюць праваслаўныя царквы. А ці будавалі праваслаўныя гэтыя царквы? Уніяты толькі вяртаюць іх. Можна, праваслаўныя будавалі Сабор святога Юра ў Львове, ці сучасны Сафійскі сабор у Полацку, на які яны зараз прэтэндуюць? Чаго ж айцец Сергій не скажаў праўду, што сённяшні праваслаўны сабор «Святога Духа» — колішняя каталіцкая бажніца, што захоплены імі музэй у Заслаўі — былая пратэстанцкая царква, што Банкіца святога Пятра і Паўла на Нямізе, якую яны таксама захапілі, будавалі гэтыя бажніцы грэка-каталіцкі?
Я ўпэўнены, што недалёкі той час, калі беларусы-праваслаўныя адраджаць сваю аўтакефальную царкву, як гэта зрабілі украінцы, і разам з беларусамі-уніятамі і беларусамі-католікамі і пратэстантамі адбудуюць незалежную Беларусь.
Мікола ВАСІЛЬЧАНКА.

Мінск.

Я не прафесіянал у гісторыі хрысціянства, не маю прэтэн-

зій на ўсебаковыя веды, але ж некаторыя супярэчнасці артыкула С. Гардуна кідаюцца мне ў вочы. Вось, напрыклад, аўтар піша: «...хрысціянства на Беларусі ўжо тысяча гадоў, а уніяцтва існавала ўсяго толькі 243 г...» Здавалася б, усё правільна. Але пры чым тут праваслаўе? Сам аўтар піша «хрысціянства». Як вядома, тады было прынята хрысціянства ўсходняга абраду, але ж хрысціянская царква была яшчэ аднай. Раскоя на каталіцтва і праваслаўе адбыўся пазней.

На жаль, артыкул панідае пачуццё варожасці да ўсіх іншых хрысціянскіх канфесій — каталіцкай, уніяцкай, пратэстанцкай. Нават існаванне уніяцкіх беларускамоўных групаван аўтар лічыць грэхам.

І вось яшчэ над чым, мне здаецца, варта задумацца. У гэтым годзе мы пачалі адзначаць рэлігійныя свята. 25 снежня ўвесь хрысціянскі свет (апрача РПЦ) святкуе Нараджэнне Хрыста. Усе мы ведаем, што існуюць юліянскі і грыгарыянскі календары, але ж, зразумела, што Хрыстова нараджэнне не магло здарыцца два разы. І некай дзіўна чуюць, што «6 январа Радзіцтва Хрыстова по праваслаўнаму календарю». Вуха рэжа гэтая фраза...
Д. КРУЦІКАВА.
Гарадок, Віцебская вобл.

Хай адкажа паважаны прафесар, якая царква больш за ўсе астатнія так непрыхільна ставілася да ўсяго беларускага, нацыянальнага? Хіба не праваслаўная? Хто стагоддзямі жываў родную беларускую мову з уживаннем яе паўсюдна? Чаму ж «святлыя айцы» не перайшлі за стагоддзі існавання праваслаўя на Беларусі на беларускую мову, калі яны так рупіліся за яго народнасць? Паважаны прафесар не будзе, думаю, аспрэчваць, што гэтая «нацыянальная» царква пасля падзелу Рэчы Паспалітай пачала актыўна праводзіць палітыку русіфікацыі беларусаў.

Цяпер наконт уніяцкай веры. Ці была яна нацыянальнай? Я лічу, што была, бо мільёны вернікаў нельга загнаць ва уніяцтва прымусява. Уніяцтва стваралася, як альтэрнатыва двум існуючым тады веравызнанням, ці, дакладней, як пагадненне паміж імі; бо ні каталіцызм, ні праваслаўе не маглі даць бела-

русам спакою на сваёй зямлі, бо лічылася, што калі католік — дык паляк, а калі праваслаўны — дык рускі, маскаль. А беларусы хацелі быць беларусамі, і не палякамі і не рускімі. І шлях да гэтага веў праз уніяцтва.

І ўрэшце пра «адбранне» царкваў уніятамі ў праваслаўных. Не трэба ўсё ставіць з ног на галаву. Уніяты вяртаюць свае храмы, якія былі адабраныя ў іх.

С. ШАУЧЭНКА.
г. Наваполацк.

Артыкул С. Гардуна панідае дваістае пачуццё. З аднаго боку у нататках відаць непрыхваванае варожасць да уніяцтва, бескампроміснасць у адносінах да яго, нежаданне весці дыялог па пытанні аб месцы уніі ў канфесійнай палітры на Беларусі. З другога ж боку, выразна відаць, што аўтар выдатна валодае фактамі, аперыруе імі, і ягоныя аргументы гуцаць больш пераканаўча, чымся развагі донатра навуц Леаніда Лыча. Спадбалася мне таксама і тое, што прафесару Сергію Гардуну прыхільна ставіцца да надання праваслаўнай царкве беларускага характару і ўнутранага беларускага духу (застаецца толькі спадзявацца на тое, што словы гэтыя сапраўды шырыцца).

На Беларусі сапраўды народнай можа стаць толькі тая царква, якая ўвадзе ў свой уятак беларускую мову. І галоўнае тут не столькі ў тым, на якой мове чытаюцца малітвы (на царкоўнаславянскай, лацінскай ці беларускай), колькі ў тым, якой мовай у паўсядзённым жыцці ды ў стасунках з вернікамі нарыстаюцца служыцелі царквы; у тым, на якой мове друкуецца рэлігійная літаратура; у тым, ці адчувае царква сваю прыналежнасць менавіта да Беларусі як да самабытнага краю і незалежнай дзяржавы.

На сённяшні дзень такім патрабаваннем адпавядае толькі СУЧАСНАЯ уніяцкая царква. Мне здаецца, што прафесару Сергію Гардуну на мяне не пакрыўдзіцца за такое сцвярджанне, бо гэта аб'ектыўна так. Да таго ж новая уніяцкая хваля не запламіла сябе супрацоўніцтвам з камуністычнай уладай і яе рэпрэсіўнымі органамі, як РПЦ. Што датычыць каталіцкай царквы, то ўнутры яе ёсць

ЦАРКВЫ НА БЕЛАРУСІ ПАВІННЫ БЫЦЬ БЕЛАРУСКІМІ

быў накіраваны асноўны ўдар польскай санацыі.

Праваслаўная царква тады значна менш цікавіла польскія ўлады, і вось чаму. Уся службавая перапіска і літургія адпраўляліся тут толькі на рускай мове, у добрых яшчэ «ўвараўскіх традыцыях». Тое ж самае адбылося і з праваслаўнымі святарамі ў Вільні, калі яна ў кастрычніку 1939 года была перададзена Летуве. Руская мова ў беларускіх праваслаўных храмах, збудаваных нашымі продкамі ў XIV—XVI стст., цалкам задавальняла новых гаспадароў старадаўняй беларускай сталіцы.

Таму невыпадкова ва ўсіх пасляваенных публікацыях, што выходзілі ўжо на тэрыторыі Савецкай Летувы, уся гэтая унікальная архітэктурная спадчына беларускага народа называецца рускай, без усялякіх тлумачэнняў, адкуль у Вільні ў той час узялося рускае насельніцтва.

Цікавую практыку праводзіла на тэрыторыі Савецкай Беларусі амаль да нядаўняга часу вышэйшае кіраўніцтва Рускай праваслаўнай царквы. Як правіла, святароў-беларусаў накіроўвалі на службу за межы бацькаўшчыны, а на Беларусь прысылалі рускіх. Дарэчы, такую ж тактыку праводзіць зараз і каталіцкі касцёл, накіроўваючы да нас толькі ксяндзоў-палякаў, забываючы пра славенцаў, славакаў і харватаў.

Гісторыя зноў паўтараецца, асабліва для тых, хто яе забывае ці не ведае.

Таму дарэмна крыўдзіцца на свядомую беларускую моладзь айцец Сергій за тое, што яна пайшла да уніяцтва. Яна проста, будучы раней бязбожнай альбо атэістычнай, пайшла да роднай мовы, гісторыі і культуры, бо не знаходзіла гэтага ў касцёле, царкве ці малельным доме. Дарэчы, ніякай свядамай антыправаслаўнай прапаганды гэтыя людзі не вядуць, але справядліва абурваюцца, калі частка праваслаўных ці каталіцкіх святароў

спрабуе ў незалежнай Беларусі праводзіць палітыку пэўных колаў з суседніх дзяржаў. А вось супраць іх выступаюць адзіным фронтам такія, здаецца, варожыя адна адной сілы, як дэпутаты ад ветэранскай арганізацыі ў Вярхоўным Савеце Беларусі і аўтакефальная беларуская царква ў Злучаных Штатах Амерыкі. Таму не варта называць беларускіх уніяцтваў здраднікамі, бо яны, раней цалкам адлучаны ад веры, ідуць да Бога сваім шляхам. Тым больш, што абвінавачванні ў здрадзе ўвесь час гучаць і ў бок Рускай праваслаўнай царквы ад іх аднаверцаў з Захаду, альбо ад таў званай «катакомбнай» царквы ў Расіі. Прычым яны патрабуюць поўнага пакаяння ад рускіх святароў, абвінавачваючы іх у сувязях з камуністамі і КДБ.

Аднак сітуацыя цяпер паступова мяняецца. Беларуская мова пакрысе пачынае гучаць у царквах, касцёлах і малельных дамах. Робяцца пераклады на беларускую мову кананічных хрысціянскіх кніг. Мяне, напрыклад, прыемна ўразіла служба ў гонар Нараджэння Хрыстова ў галоўным праваслаўным саборы Беларусі ў Менску, якую праводзіў уладыка Філарэт. Як роўныя тут урачыста гучалі царкоўнаславянская, беларуская і руская мовы. На беларускай мове вядзецца імша ў касцёле Св. Рохы, што на Залатой Горцы ў Менску. Пачаў ужываць беларускую мову ў сваіх казаннях і кіраўнік каталіцкага кліру на Беларусі сп. Свёнтэк. Беларускія баптысты таксама паступова вяртаюцца да роднай мовы, тым больш, што амаль усе яны з сялян і некалі вучыліся ў беларускай школе. Такім чынам, святая справа Беларускага Адраджэння рушыла наперад. І хай дапаможа ёй Бог!

Алег ТРУСАЎ,
намеснік старшын Камісіі
Вярхоўнага Савета Рэспублікі
Беларусь па адукацыі,
культуры і захаванні
гістарычнай спадчыны.

дзе тэндэнцыі. Першая — гэта імкненне зрабіць яе беларускай. Трэба зазначыць, што тут ужо зроблена нягале. Самы яркі прыклад — магчыма, чужы беларускую імшу ў Мінскім кафедральным саборы ўжо сёння (дарэчы, будзе сказаць, што нідзе ў Беларусі аналагічных прыкладаў з праваслаўнай царквой няма, прынамсі, мяне яны невядомыя). Другая плынь унутры каталіцкай царквы — польская. Прычым трэба зазначыць, што плынь гэтая мае адкрыты ваяўнічы характар і накіравана на апалчванне беларусаў.

Праваслаўная царква на сённяшні дзень — цалкам расейская; і па мове, і па атмасферы. Зроблена ж ёю ў накірунку беларусізацыі вельмі мала, значна менш, чым зроблена касцёлам. А між тым, праваслаўная царква мае найявілішы магчымы сталець беларускай нацыянальнай царквой. Яе беларусізацыі перашкаджаюць дзве рэчы: інерцыя мыслення царкоўных іерархаў і падпарадкаванасць маскоўскай патрыярхіі. Разуменне, што толькі ўпамінанне аб магчымасці стварэння беларускай аўтакефальнай царквы выклікае цэлую бурю незадаволенасці з усіх бакоў. Але мне здаецца, што без стварэння беларускай аўтакефальнай царквы беларусізацыя царквы будучы прыносіць вельмі малы плён.

Іван КАВАЛЕНКА,
студэнт II курса Мінскага
медінстытута.

Мне здаецца, што ў сваёй публікацыі паважаны пратэірыі не да канца быў шчырым. Напрыклад, ён піша, што ў XVI ст. праваслаўная царква ў ВКЛ была незалежнай ад Масквы. Але ж доўгі час гэтага не было (яшчэ ў 1299 г. Кіеўскі мітрапаліт перасяліўся ў Уладзімір, потым некалі разойў сваёй мітрапаліта, і толькі ў 1458 г. мітраполія стала арганізацыйна незалежнай ад Масквы).

Па-другое, нельга абсалютаваць гэтую незалежнасць, таму што барацьба маскоўскіх першаіерархаў, нягледзячы на потым цароў усёй Русі за ўплыў у ВКЛ і Рэчы Паспалітай ад гэтага не зменшылася.

XVI ст. — гэта час замаца-

вання ў якасці афіцыйнай палітыкі дантрэны «Масква — трэці Рым», з'яўлення ў 1589 г. у Маскве мясцовага патрыярха і афармлення расейскага самаўладства.

І хаця наша праваслаўная царква не была ў Маскоўскай юрысдыкцыі, было б наўна спадзявацца, што яе незалежнасць падтрымае Канстанцінопальскі патрыярх, які сам быў залежным ад Масквы, бо меў патрэбу ў маскоўскай абароне ад турэцкага султана.

Становішча ўсладнялася ваеннымі паражэннямі ВКЛ і разбурэннем краіны маскавітамі.

Таму ў святле ўсяго гэтага крыху па-іншаму можа успрымацца і сам Акт Берасцейскай царкоўнай уніі 1596 г. Якія б мэты ні ставіліся пры яе ўтварэнні, трэба, аднак, прызнаць, што унія не прывяла да ўсёагульнага апалчвання. А падсягамі аднаўлення уніі Кастуся Каліноўскі рыхтаваў паўстанне 1863 г. («Мужыцкая праўда», № 6, снежань 1862 г.).

Значыць, нейкае кансалідуючае значэнне унія мела ці, ва ўсякім выпадку, магла мець пры іншых гістарычных умовах.

Тэмай асобнай гутаркі з'яўляецца разгляд рэаніцыянальнай палітыкі царскага ўрада XIX ст. з яго сумніўнай формулай «праваслаўя, самаўладства, народнасці», планами «обрусения Северо-Западного края», касавання уніі (1839 г.), Віленскага ўніверсітэта, закрыцця шматлікіх касцёлаў і большасці ільшараў.

Спрачымі з'яўляюцца таксама думкі аўтара аб зразумеласці царкоўнаславянскай мовы і неабходнасці яе захавання ў богаслужэнні.

Ігар ГАНЧАРУК,
гісторык.

г. Гродна.

Так ужо здарылася, што нацыянальнай царквы нам здабыць не давялося. Мы народ хрысціянскі, але шматканфесійны — такая ўжо наша гісторыя. Гісторыю не пераробіш і з гэтага вынікае такая выснова: наша дзяржаўная задача — зрабіць усе тры канфесіі (праваслаўе, каталіцызм, унію) нацыянальнымі, беларускімі.

М. ШПАКОВІЧ,
г. Мар'ілёў.

Ёсць такая царква?..

Апошнім часам назіраецца рост цікаўнасці да рэлігіі, павялічваецца колькасць вернікаў. На Беларусі, якая характарызуецца вялікай разнастайнасцю канфесій, сітуацыя патрабуе ад людзей вызначэння, да якой канфесіі прылічыцца — каталіцкай, праваслаўнай, пратэстанцкай ці уніяцкай. Так склаўся, што каталіцкі касцёл быў сродкам апалчвання беларусаў, праваслаўны храм — сродкам русіфікацыі. Закамерна ўзнікае пытанне: а дзе ж беларуская нацыянальная вера?

Пошукі яе ў наш час прывялі пэўную колькасць энтузіястаў, асабліва сярод моладзі, да рэанімацыі уніяцтва, якое існавала ў нас у XVII—XVIII стагоддзях. Але ці была унія сапраўды беларускай нацыянальнай верай. Аналіз мінулага нашай Бацькаўшчыны паказвае, што адказ на гэтае пытанне не такі ўжо просты, пра што сведчыць і артыкул а. С. Гардуна («ЛіМ», 14.02.92). Дапоўню прыведзены ім звесткі пра унію.

Калі праваслаўнае XVI стагоддзе лічыцца залатым векам для беларускага народа, часам росквіту нашае культуры і навукі, дык ужо з XVII стагоддзя (з пачаткам уніі) пачынаецца заняпад беларускай культуры і агульны крызіс у ВКЛ. Кожны здадзены праваслаўнай царквой фарпост, кожны прыход ці царква, здадзена на карысць уніі, вялі да ўзмацнення палітычнай уніі ў беларускім асяроддзі. Ды і не магло быць інакш, таму што падпарадкаванне праваслаўных абшчын уладзе Папы Рымскага дзейнічала толькі на карысць каталіцызму і ўзмацняла яго ўплыў на нашых землях. Унія была сапраўдным месцам да апалчвання беларусаў. В. Пакуцэвіч у кнізе «Берасцейская унія» піша, што «польская мова стала пануючай у каталіцкай царкве абодвух абрадаў» (г. зн. каталіцкай і уніяцкай канфесій. — Аўт.). Але мянялася не толькі мова казанняў, мяняўся таксама абрадавы бок службы. І калі на Украіне уніяцтва захавала свае першапачатковыя ўсходнія асаблівасці, характэрныя для праваслаўнай царквы, — то на Беларусі яна эвалюцыянавала ў заходнім кірунку і амаль злілася з каталіцкім касцёлам.

Часта прыходзіцца чуць, што царкоўная унія ў ВКЛ узнікла як спроба аб'яднаць дзве хрысціянскія канфесіі — праваслаўе і каталіцызм у адну веру, якая б была незалежнай і ад Масквы, і ад Польшчы, як спроба стварэння беларускай нацыянальнай веры. К канцу XVIII стагоддзя уніяцтва сапраўды стала пануючай рэлігіяй на тэрыторыі сучасных Беларусі і Украіны. Але ці была унія сапраўды так неабходнай беларускаму народу, як гэта выстаўляецца некаторымі дзеячамі зараз? Ці было уніяцтва нацыянальнай беларускай рэлігіяй, вынікам эвалюцыі хрысціянскага вучэння на нацыянальнай беларускай ці ўкраінскай глебе? Не. На самай справе ўсё было далёка не так і распаўсюджанае меркаванне аб тым, што уніяцтва — гэта «нацвер» беларусаў, з'яўляецца чарговым міфам, якіх шмат пакінула нам гісторыя.

На працягу ўсяго XVII стагоддзя унія пракладвала сабе шлях у жорсткай барацьбе з праваслаўем і к канцу XVIII стагоддзя гвалтам далучыла да сябе большасць простага праваслаўнага беларускага народа. Разам з тым паступова вынічалася ўсякая беларускасць. Менавіта ў гэтыя часы

выйшаў вядомы ўказ караля аб забароне беларускай мовы ў афіцыйным ужытку. Далучэнне Украіны да расейскае дзяржавы ў 1654—1655 гг. мела адмоўнае значэнне і для беларусаў. Колькасць праваслаўнага насельніцтва ў землях Рэчы Паспалітай рэзка паменшылася, павялічыўся польскі ўціск. І многія больш слабыя духам пачалі здраджаць сваёй веры, пераходзіць у унію. І не дзіва, што ў рэшце рэшт унія перамагла і запанавала на ўсёй тэрыторыі Беларусі. Надышлі самыя змрочныя часы ў гісторыі нашае Бацькаўшчыны — часы акаталічвання і апалчвання беларусаў, заняпаду культуры.

Але настаў час распаду Рэчы Паспалітай. Беларусь была акупавана Расіяй. Зноў прыйшло праваслаўе, якое пасля Палацкага сабору 1838 г. стала пануючай рэлігіяй.

Аднак... Дзякуючы уніі каля 2 млн. беларусаў перайшлі ў каталіцызм, апалчыліся і былі назаўсёды згублены для беларускай нацыі. Пацярджала гэта нават уніяцкі епіскап Язэп Сямашка (у кнізе Кіпрыяновіча «Жыццё Язэпа Сямашкі»). Ён піша, што «з бегам часу не толькі вынікаюць асобы, пераважна адукаваныя, але цэлыя парафіі і акругі па розных месцах, забылі свае родныя штодзённымі малітвамі і карысталіся малітвамі на польскай мове». І далей: «На ўсёй прасторы Літоўскай епархіі ўсё духавенства (уніяцкае) гутарыла на польскай мове і зусім не ведала мовы рускай (беларускай. — Аўт.).»

Са скасаваннем уніі адразу пачаўся масавы пераход у праваслаўе. Прычым, паказальна, некалькі цяжка ўводзілася унія — цэлыя два стагоддзі, XVII і XVIII, і як хутка адбыўся адваротны працэс. Так, пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай (1794 г.) толькі за паўгода пакінула уніяцтва 1,5 млн. беларусаў! Тое самае адбывалася і пазней, асабліва пасля 1839 г.

Але ці атрымалі беларусы, адкінуўшы уніяцтва і прыняўшы рускае праваслаўе, сваю родную рэлігію, веру сваіх бацькоў? Адказ таксама будзе адмоўны, таму што руская праваслаўная царква (РПЦ) была ўсё ж царквой іншае дзяржавы і, натуральна, адрознівалася ад беларускай традыцыйнай праваслаўнай царквы. Больш таго, менавіта рускае праваслаўе стала ў XIX—XX стагоддзях магутным сродкам русіфікацыі насельніцтва беларускіх зямель, які атрымалі ў Расейскай імперыі назву «Северо-Западный край».

Ва ўмовах існавання Беларусі ў складзе Расейскай імперыі да рэвалюцыі 1917 г. беларусы разглядаліся як частка «великого русского народа». Не было і гаворкі пра адраджэнне нацыянальнай праваслаўнай царквы, якой яна была да Брэсцкай уніі. Такая магчымасць з'явілася пасля распаду Расейскай імперыі. У 1922 г. на Саборы ў Менску адраджаецца незалежная ад Масквы царква — Беларускае аўтакефальнае праваслаўнае царква (БАПЦ). Яна праіснавала толькі 10 гадоў у Савецкай Беларусі (да пачатку сталінскіх рэпрэсій) і да 1939 г. у Заходняй Беларусі. Далейшы шлях БАПЦ быў звязаны з эміграцыяй у розных краінах свету і на этнічна беларускіх землях Беластоцчыны. Менавіта БАПЦ ратавала ў Заходняй Беларусі беларусаў (у 1921—1939 гг.) ад паланізацыі. Пасля Рыжскага падзелу 1921 г.

польскія ўлады пачалі спешна апалчываць беларусаў, каб абгрунтаваць сваё права на «крэсы ўсходне». Працэс гэты закрануў не толькі беларуска-каталікаў, Моцнаму ўздзеянню польскай экспансіі падвяргалася і БАПЦ. Ствараліся так званыя «саюзы праваслаўных палякаў», уводзілася богаслужэнне на польскай мове ў царкве і г. д. Але праваслаўная царква ўцалела і ўцалела дзякуючы ёй яе паства — беларускі народ.

Апошнія падзеі даюць падставу спадзявацца, што не ўсё яшчэ згублена для беларусаў, ёсць шанец адрадыць нашу духоўнасць, адрадыць нацыянальную царкву, якой, безумоўна, з'яўляецца беларуская аўтакефальная праваслаўная царква з яе багатай гісторыяй. Зараз яна існуе за мяжой у тых дзяржавах, дзе жывуць беларусы. У ЗША, напрыклад, існуе 8 прыходаў БАПЦ.

Абвяшчэнне незалежнасці Беларусі вымагае і радыкальных змен у нашым рэлігійным жыцці. За палітычнай незалежнасцю Беларусі павінна непазбежна ісці поўнае аддзяленне нашае праваслаўнае царквы ад Масквы, паступовае ўвядзенне беларускай мовы ў пропаведзі, богаслужэнні і затым у літургію. Толькі аўтакефальная праваслаўная царква змога быць нацыянальнай рэлігіяй тых беларусаў, якія не з'яўляюцца прыхільнікамі каталіцызму або пратэстантызму. Што тычыцца касцёла, то трэба таксама пайсці шляхам яго беларусізацыі, але аб поўнай незалежнасці, вядома, гаварыць не даводзіцца з-за самоў сутнасці каталіцызму, дзе падпарадкаванне Папу Рымскаму ёсць догма самое рэлігіі. Аднак неабходная і рашаемая задача — пазбаўленне польскага ўплыву.

Цешыць развіццё беларускага пратэстантызму, такіх яго адгалінаванняў, як баптызм, пяцідзсятнікі і інш.

І апошняе. На мой погляд, не выпадае зараз займацца рэанімацыяй уніі. Імкненне да уніі моладзі — гэта вынік гістарычнага невуцтва, за што адразу схваціўся касцёл і заўзята працуе на акаталічванне юнакоў і дзяўчат пад шыльдай уніі. Беднасць духоўнай спадчыны, якая засталася ад ідэолагаў уніяцтва, мабыць, і прыводзіць да друкавання хоць «чаго-небудзь». Маю на ўвазе артыкул айца Льва Гарошкі (№ 2 «Уніі» — «Неўміручая ідэя»), дзе шмат тэндэнцыйнасці, скажэння гістарычных падзей. Шлях да Бога павінен быць чысты і светлы. І прапаганда ідэй павінна быць сумленнай, чаго мала ў гэтым артыкуле. У часопісе «Голас часу» (№№ 14 і 15 за 1991 г.) М. Гаховіч так адзваўся на згаданую публікацыю: «Усё, аб чым піша Л. Гарошка, ёсць прастаўлена ў адмоўным выглядзе і нічога дзіўнага. Якія ж атрыбуты мае унія, каб ёй хваліцца? Адказ, без перасады будзе — ніякіх. Але ж каб прапагандаваць яе, трэба нешта выдумваць, нешта стварыць. Вось і пачынаецца нацяжка гісторыі, падаванне фальшывых інтэрпрэтацый, перакручванне фактаў і наўмысная дэзінфармацыя».

Анатоль АСТАПЕНКА,
сустаршыня Нацыянальна-
дэмакратычнай партыі
Беларусі, выкладчык БТІ.

ПАПРАУКА
У артыкуле «На аралях разбэрскай думкі...» («ЛіМ» № 14 за 3 красавіка г. г.) на ўсім рэдакцыі дапушчана памылка. На 12-й старонцы канцоўку другога абзаца ў другой калонцы трэба чытаць так: «Цяжка паверыць, што гэтая халодная трактоўка расейскага вераломства належыць беларусу (па паходжанні ды яшчэ (як сведчаць яго іншыя публікацыі) прыхільніку сённяшняй барацьбы за наша нацыянальнае Адраджэнне і аднаўленне».

СЕННЯ, як ніколі раней, надта актуальнымі з'яўляюцца пытанні вывучэння гісторыі і гістарычнай адукацыі і выхавання на Беларусі, як і ў іншых нацыянальных рэспубліках, што абвясцілі сябе незалежнымі. Абвясцілі, але не ўсе ў іх асэнсавалі сваю самастойнасць. Інакш бы не прыйшлося 3. Пазняку ў артыкуле «Ствараючы перамагаем!» («Народная газета», 15 кастрычніка 1991 г.) канстатаваць той факт, што шматлікія палітыкі праяўляюць абсалютнае няведанне і неразуменне гістарычнага шляху Беларусі. Бо самастойнасць дзяржавы прадугледжвае прыярытэт роднай мовы і роднай гісторыі перад чужымі. Але ні тая, ні другая ў Беларусі дасюль прыярытэту не маюць.

стали ўдзельнік Усесаюзных канферэнцый па крыніцазнаўстве і спецыяльных (дапаможных) гістарычных дысцыплінах, што адбываліся ў 1970—1980-ыя гады, бяру на сябе смеласць сцвярджаць, што да апошняй такой канферэнцыі (травень 1990 г.) даследчыкаў з Беларусі там не было бачна. Толькі там, на апошняй канферэнцыі былі прадстаўлены першыя спробы асветлення асобных аспектаў гэтых пытанняў. Як на канстатацыю гэтага прыкрага факта адрэагаваў на канферэнцыі былы дырэктар Інстытута гісторыі АН БССР член-карэспандэнт АН БССР П. Петрыкаў? Паспрабаваў прывесці як доказ крыніцазнаўчай працы — і гэта сярод спецыялістаў па тэорыі і метадыцы крыніцазнаўства! — выхад у свет публікацый пра

А што можна супрацьставіць састарэлай прапанове вывучаць гісторыю Беларусі ў кантэксце перш за ўсё гісторыі славян, якая зыходзіць не з унутранага, а са знешняга падабенства гістарычных лёсаў розных па сваім гістарычным развіцці этнасаў? Есць што. Прапаную вывучаць гісторыю ў чатырох курсах: гісторыі Беларусі, а ў сусветнай гісторыі — асобна гісторыю асноўных этнасаў Заходняй, Паўночнай і Цэнтральнай Еўропы, Амерыкі і Аўстраліі, асобна гісторыю меншых этнасаў Еўропы і асобна гісторыю краін так званых «азіяцкага» спосабу вытворчасці — Расіі, Азіі, Афрыкі. Калі прадмет першых двух курсаў больш-менш ясны, то змест трэцяга і чацвёртага курсаў паспрабуем растлумачыць падрабязней.

Якую гісторыю нам вывучаць?

СПРЭЧКІ, ПАЛЕМІКА

Калі вымушана, навязана іншымі барацьба за вяртанне беларускай мовы ідзе з поспехам, гэтаго нельга сказаць аб спробах вярнуць праўдзівую беларускую гісторыю. Залежыць гэта ад асаблівасцяў перадачы гістарычных ведаў у гістарычных крыніцах і даследаваннях. Таталітарныя рэжымы ўдзяляюць вялікую ўвагу гістарычнай падрыхтоўцы падначаленых мас. Яны падсоўваюць ім гістарычную міфалогію замест аб'ектыўных ведаў аб мінулым, падбіраюць адпаведных сабе несумленных гісторыкаў або запалохваюць і разбэшчваюць сумленных. Гэтым гісторыкам адводзіцца замацаванае месца ў жорсткай іерархічнай структуры рэжыму, дзе яны залежыць не ад ўзроўню кампетэнтнасці, а ад карпаратыўнай прыналежнасці асобы, а таксама ад асабістай адданасці рэжыму. У гэтых умовах і ствараюцца адпаведныя структуры вывучэння і прыстасавання гістарычных ведаў да мэтай рэжыму, аб адной з якіх сёння даволі жорстка гаворыцца ў рэдакцыйным артыкуле маскоўскага часопіса «Новая і новейшая история»: «Сейчас становится все более ясным тот факт, что организация, по крайней мере академической, исторической науки на базе институтов является анахронизмом. Огромные коллективы со сложной структурой и иерархическим руководством удачно обслуживали потребности административно-командной системы. В них сложились психология коллективного эгоизма, неформальные родственно-кастовые профессиональные объединения, часто преследующие исключительно экономические цели».

Тое, што вымушаны ўсведамляць у Маскве, на жаль, у Менску не ўсведамляюць. Але для гутаркі аб тым, як нам рэарганізаваць сістэму гістарычнай навукі, як стварыць паўнацэнную, сфармаваную гістарычную навуку самастойнага этнасу, якой у беларусаў — скажу з усёю адказнасцю — няма, звярну ўвагу чытача толькі на пытанні выкладання гісторыі ў сярэдніх школах і ВНУ Беларусі, што блізка да аднаго з маіх прафесійных інтарэсаў, паколькі я шмат гадоў вывучаю гісторыю Беларусі, а ў ВНУ выкладаю замежную гісторыю (па якой спецыялізаваўся на гістарычным факультэце ўніверсітэта), тэорыю і метадыку гістарычнага даследавання і іншыя гістарычныя дысцыпліны.

Непасрэднай жа прычынай маіх нататак з'яўляецца друкаванне ў «Настаўніцкай газеце» 30 лістапада мінулага года «Канцэпцыі гістарычнай адукацыі ў сярэдняй школе Беларусі». Складзена яна калектывам гісторыкаў пад кіраўніцтвам і рэдакцыяй доктара гістарычных навук Міхася Біча. Выкладзеныя ў «Канцэпцыі» аналіз сённяшняга стану гістарычнай адукацыі ў сярэдняй школе рэспублікі, яе мэты, задачы і прынцыпы супадаюць з крытычнымі думкамі наконт вывучэння і выкладання гісторыі, якія неадначасова выказваліся ў беларускім і ўсесаюзным друку. У гэтым ліку і галоўная думка аб патрэбе складовай падручнікі з беларускіх пазіцый.

Але не магу згадзіцца з асобнымі палажэннямі «Канцэпцыі». Дэкларатыўна гучаць некаторыя яе патрабаванні, асабліва вось такія: «Тэорыя і метадалогія гісторыі павінна быць плюралістычнай і грунтавацца на творчым асэнсаванні і засваенні розных канцэпцый сусветна-гістарычнага працэсу». Каб працаваць над тэорыяй, метадалогіяй і, дадам, метадыкай гістарычнага даследавання, перш за ўсё патрэбны падрыхтаваны спецыялісты. Пакуль што такіх кадраў на Беларусі, мяркуючы па публікацыях, не бачна. Як

рэўком і калектывізацыю на Беларусі, хоць гэта сведчыць не пра тэарэтыка-метадычную, а, хутчэй, пра археаграфічную працу.

Інакш не магло быць. Не было даследчыкаў па тэорыі і метадыцы гістарычнага даследавання. Могуць запярэчыць мне: а чаму такія даследчыкі былі ў Маскве, Кіеве, Растове-на-Доне, Ленінградзе, Цверы, у той краіне, дзе быў Менск? А таму, шановае грамадства, што ў Расіі і на Украіне не была перарванай сувязь між выхаванцамі колішніх універсітэтаў і класічных гімназій і вучнямі новых пакаленняў.

Другая заўвага да «Канцэпцыі» такая. Засмучае мяне патрабаванне вылучэння ў 10—11 класах сярэдняй школы асобнага курса гісторыі славянскіх народаў з уключэннем у яго гісторыі беларусаў, з пераробкай у ВНУ кафедраў гісторыі СССР у кафедры гісторыі славянскіх народаў. Лякэйце ў далоні, выдаўцы «Политического собеседника» і «Славянских ведомостей»! Такой прапазіцыяй, калі яна будзе прынята, замацуецца выкладанне ў школах і ВНУ суверэннай рэспублікі выкладанне гісторыі суседняга расійскага этнасу, якое пануе дасюль. У адрозненне ад нешматлікіх супрацоўнікаў кафедраў сусветнай гісторыі ВНУ кадры кафедраў гісторыі СССР, выхаваныя на працягу дзесяцігоддзяў на ідэі расійскай гісторыі як цэнтры ўсіх падзей сусветнай гісторыі, наўрад ці здулеюць выкладаць гісторыю славян інакш, чым з панславянскіх пазіцый. Яны прызвычаліся кожную дробязь расійскай гісторыі разглядаць шырэй за асноўныя факты гісторыі іншых этнасаў (што там казаць пра гісторыю беларусаў). Гэтай мэце падпарадкаваны стосы манаграфій, падручнікаў, зборнікаў артыкулаў. Русацэнтрыйнай ідэі падпарадкаваны і ўсе складзеныя на працягу 1950—1960-ых гадоў шматомнікі па гісторыі славянскіх краін, бо краіны гэтыя апынуліся ў сацыялістычным лагеры, і трэба было знайсці гістарычныя доказы наканаванасці гэтых краін назаўсёды заставацца па гэты бок жалезнай заслоны.

Іншага пункту погляду нельга знайсці ў гістарычнай літаратуры СССР, якая была выдана на працягу апошняга паўстагоддзя і якой павінны будучы карыстацца выкладчыкі ў ВНУ і настаўнікі школ. Запэўніваючы, быццам будзе выкладацца гісторыя славянскіх этнасаў, мы апынімся ў палоне выкладання гісторыі славянскіх дзяржаў і кіруючых імі этнасаў — рускага, сербскага, чэшскага, якім было лёсам даручана весці за сабою іншыя, не здольныя ўтрымаць дзяржаўнасць, этнасы. Гісторыя ж гэтых меншых этнасаў, у тым ліку і беларусаў, застаецца за межамі ўвагі і выкладчыкаў і вучняў.

Сёння пасля распаду дзвюх шматнацыянальных краін, у якіх пераважала ўлада эліты «старэйшых братоў» — рускага і сербскага, заклік да вылучэння ў адукацыі гісторыі славянскіх краін ці этнасаў уяўляецца мне анахроністычным. Моўнае адзінства і адзінства паходжання славян, што рэальна існуюць, — гэта зачэпка для апраўдання ізаляцыянісцкай ідэі панславізму. Калі ў дачыненні да неславянскіх этнасаў гэтай зачэпкі не было, знаходзіліся іншыя. Ці не ўсё роўна, на кароткім ці на доўгім ланцугу — на ідэі адзінападзельнасці трох усходнеславянскіх этнасаў, ці на ідэі моўнага адзінства трымаць усіх славян? Ланцуг застанецца ланцугом, які не дасць беларусам бачыць далей за гэтае адзінства, які адмяжоўвае гісторыю беларусаў ад іншых, неславянскіх этнасаў, нават суседніх.

У курсе гісторыі меншых этнасаў Еўропы, якія рабіліся ахвярамі агрэсіі і асіміляцыі з боку большых этнасаў, прапаную разглядаць згодна распрацаванаму мною тэматычнаму плану гісторыі меншых этнасаў некалькіх рэгіёнаў, з-за асаблівасцяў іхняга развіцця:

1. Атлантычнага рэгіёна (меншыя этнасы Вялікабрытаніі, Францыі, Пірэнейскіх краін, Нідэрландаў, Бельгіі).
2. Альпійска-Карпацкага рэгіёна (меншыя этнасы Аўстрыі, Італіі, Швейцарыі, Чэх-Славакіі, Венгрыі).
3. Скандынаўскага рэгіёна.
4. Усходне-Балтыйскага рэгіёна (этнасы Фінляндыі, Эстоніі, Латвіі).
5. Усходнеўрапейскага рэгіёна (этнасы Летувы, Польшчы, Украіны, Малдовы).
6. Балканскага рэгіёна (уключаючы этнасы Румыніі).

Галоўная ідэя прапанаванага курса — параўнаўчае вывучэнне развіцця меншых этнасаў, іхняга нацыянальнага і нацыянальна-вызваленчага руху. Дапаможнікам пры падрыхтоўцы курса павінны быць у першую чаргу працы гісторыкаў тых этнасаў, якія будуць вывучацца, а таксама працы, што зыходзяць з тых краін, улады якіх не былі непасрэдна зацікаўленымі ў агрэсіі і асіміляцыі дадзеных этнасаў. Для асветлення гісторыі Альпійска-Карпацкага, Усходнебалтыйскага і ў значнай ступені Усходнеўрапейскага рэгіёнаў наўрад ці можа быць цалкам выкарыстанай нямецкамоўная літаратура, для гісторыі этнасаў Балканскага, Усходнеўрапейскага, Усходнебалтыйскага рэгіёнаў наўрад ці можна лічыць аб'ектыўным асветленне яе рускамоўнай літаратурай.

Пры выкладанні гэтага курса лепей за ўсё арыентавацца на калектывы кафедраў сусветнай гісторыі ВНУ, хоць яны, як вядома, па ўсёй Савецкай краіне маламоўныя з-за хранічнай прынцыповай наўвагі да іх з боку ўлад на працягу дзесяцігоддзяў.

Наконт чацвёртага з пералічаных мною курсаў гісторыі. Аўтары вышэйзгаданай «Канцэпцыі» прапануюць засноўваць тэорыю і метадалогію гісторыі, як мы памятаем, на творчым асэнсаванні розных канцэпцый сусветна-гістарычнага працэсу, сярод якіх называюць «найперш дыялектыка-матэрыялістычнае разуменне гісторыі (у тым ліку і плённыя ідэі марксізму)». Думаю, што трэба выкарыстаць проста «матэрыялістычнае разуменне гісторыі», бо жамежныя філосафы прыраўноўваюць дыялектыку да сафістыкі...

Разумею, што прапанаванае мною выкладанне гісторыі патрабуе больш намаганняў ад навукоўцаў, чым простае перафарбаванне кафедраў гісторыі СССР у кафедры гісторыі славян, як гэта прапануе М. Біч і ягоныя сябры. Але пара супрацоўнікам кафедраў СССР і іншым іх калегам па вывучэнні брацца за пабудову новай, паўнацэннай гістарычнай навукі і гістарычнай адукацыі. Есць у мяне яшчэ меркаванне — наконт пажадання аўтараў «Канцэпцыі» даручыць складанне новых падручнікаў і дапаможнікаў па гісторыі, а таксама павышэнне кваліфікацыі настаўнікаў «вопытным педагогам ВНУ» і «грамадазнаўцам з АН». Здаецца, мы валодаем кароткай памяццю і забыліся, што менавіта гэтыя «вопытныя кадры» адлучылі беларусаў ад гісторыі Беларусі. Таму перш чым даваць такія адказныя даручэнні, мэтазгодна склаці кампетэнтныя камісіі, у склад якіх уключыць тых гісторыкаў, якія супраціўляліся дэнацыяналізатарскаму курсу. Камісіям тым варта даручыць так званую верыфікацыю (пераатэстацыю) навуковых і выкладчыцкіх кадраў ВНУ і НДІ грамадскага профілю.

Зразумела, пераважную большасць гісторыкаў з кандыдацкімі і доктарскімі дыпламамі і дацэнцкімі і прафесарскімі атэстатамі гэта не задаволіць. Яшчэ б: згодна падлікам Ігара Шаўчука («ЛіМ», 12.04.1991 г.) у рэспубліцы ў галіне гістарычнай навукі працуе больш за 1200 чалавек, у тым ліку 80 дактароў і 600 кандыдатаў навук. З ліку гэтых 680-ці чалавек у 60—80-я гады абараніліся 662 чалавекі. З агульнай жа колькасці дысертацый каля 90% былі прысвечаны савецкаму перыяду гісторыі Беларусі, прычым больш за 58% былі абаронены па гісторыка-партыйнай тэматыцы.

Іншага выйсця з крызіснага становішча, у якім апынулася беларуская гістарычная навука, я не бачу.

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ,
выкладчык Пецярбургскага інстытута культуры,
старшыня Рады Беларускага грамадскага культурнага таварыства ў Пецярбурзе.

ЛіМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратузнаўства: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел вывучэння мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотанарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадацы прасьба спасылка на «ЛіМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэагуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Зяір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКА, Андрэй ГАНЧАРОВ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпяр ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12